

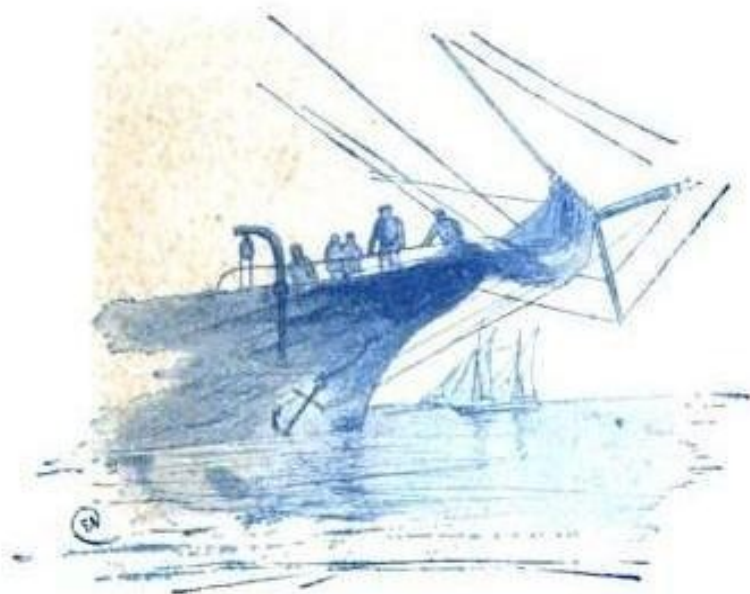
JEAN BART

Jurnal de Bord

Schițe Marine și Militare

BUCUREȘTI

EDITURA INSTITUTULUI DE ARTE GRAFICE „EMINESCU”, BULEV. ELISABETA, 6

1901.

JEAN BART

JURNAL DE BORD

SCHITE MARINE SI MILITARE

BUCURESTI
1901

CUPRINS

JURNAL DE BORD.....	3
I.....	4
II.....	8
III.....	13
IV.....	16
V.....	22
VI.....	28
VII.....	33
VIII.....	38
IX.....	43
X.....	50
XI.....	56
XII.....	64
SCHITE MARINE.....	66
MOARTEA PILOTULUI.....	67
RĂTĂCIT.....	72
ȘOIMUL.....	78
SINGURĂ.....	82
DUPĂ FURTUNĂ.....	84
CIMITIRUL MARITIM.....	88
DIN AL DOILEA JURNAL DE BORD.....	92
ÎNTÂLNIRI ÎN ARHIPELAG.....	93
ÎN CRETA.....	105
DE LA RODOS LA KALIMNO.....	122
LA ACADEMIA MILITARĂ AMERICANĂ.....	134

JURNAL DE BORD

I.

Sulina, 1 August.

În sfârșit mult așteptatul ordin de plecare sosise.

Itinerariul călătoriei îl știam de mult; câte zile nu pierdusem, noi ofițeri tineri, cu hărțile dinainte urmărind cu degetul conturul coastelor Asiei-Mici.

De două luni navigam tot prin aceleași locuri învârtindu-ne între Constanța și gurile Dunărei; ardeam de dorul altor locuri în depărtări necunoscute.

Manevrele de pânze, evoluțiile în largul mării, tirul, exercițiile de bărci și întregul serviciu riguros al bordului începuse să mă sature în nerăbdarea așteptării celei dintâi călătorii mai lungi.

Visele mi se împlineau... acele vise care îmi mângâiaseră viața tristă de școală... o viață de copil chinuit, îngropat între zidurile școlilor militare, unde vremea se târa așa de greu între orele de instrucție, când îmi îngheța mâna pe patul armei, și între orele de meditație, seara, când capul cădea încet pe cartea deschisă pe pupitrul vechi și ros de coatele atâtor generații.

Dar le uitasem ca prin farmec toate acele mici mizerii zilnice cari îmi chinuise copilăria: uitasem până și patul de la închisoare... patul acela tare, de lemn acoperit cu o rogojină, pe care în atâtea nopți mi-am odihnit trupul zdrobi, de osteneala zilei, cu mantaua făcută ghem drept

căpătâi.

Ah!... de câte ori, înainte de a mă prinde somnul, zăcând așa într-o toropeală pacinică și dulce, între vis și viață, înaripata închipuire își lua zborul și înflăcărând - simțirea mă purta prin locuri nevăzute dar așa de frumoase și atât de mult visate.

De câte-ori nu mă-ntrebasem cu prietenul ce dormea la cap cu mine: *„tu pe unde te afli acum? eu mă?... a! eu sunt departe... pe valurile Mediteranei, spre Italia... pe coastele Calabriei.*

Ce bine le cunoșteam aceste locuri — din atlasul geografic, bine-înțeleș.

Renăscând în aerul curat și binefăcător al mării, într-o nouă viață, trecutul îmi apărea așa de departe, ca într-o ceață fumurie și nedeslușită, j^u în care se desprindea uneori parcă o altă ființă în locul meu, o altă ființă osândită, care trăise de demult cândva acele vremuri de copilărie tristă.

O soartă fericită mă aruncase pe bordul lui *Mircea*; în cercul binevoitor de ofițeri vechi de diferite grade, ne aflam și câțiva noi. Veniți, abia scăpați de pe băncile școlii, prieteni buni din timpurile copilăriei petrecute în aceeași mahala într-un oraș din fundul Moldovei.

După atâta vreme scursă ne întâlneam iarăși acum în pragul unei noi și grele meserii, meniți a împărtăși aceeași soartă în lupta pentru a. Ne deschide un drum în lume,

Ziua când trebuia să părăsim țara sosise: în ordinul de plecare, scris de comandant, în jurnalul de bord, zicea lămurit: „la ora opt totul va fi gata de plecare, provizia trupei și-a ofițerilor pentru zece zile de mare va fi adusă la bord; la nouă ore brikul *Mircea* va părăsi portul Sulina, ieșind în larg va lua drumul spre Kersonez”.

E seară, totul e gata, n-așteptăm decât ora plecării.

O geană roșă-aurie mai sclipește pe cer în fund spre

asfințit, iar din spre miază-noapte o pată cenușie ca o manta zdrențuită s-apropie plutind prin înălțime; e-un nour ce vine mânat de suflarea vântului de Nord.

Până la vremea plecării toți ofițerii trecem pe cheu în fața vaporului printre lumea adunată acolo.

Noi ne strângem în jurul unei mese din fața cafenelei, lăutarii cântă, limbile se dezleagă, curg vorbele de spirit și glumele sărate cu cât se golesc și se reînnoiesc mereu halbele.

Iar *Mircea*, bătrânul *Mircea*, încă tot frumos și mândru, gata de drum și de lupta valurilor, ne așteaptă ancorat lângă cheul pe care lumea se strânge mereu privind la jocul marinarilor de pe punte.

Fiind în repaus, ca să-și uite grijile, luându-și rămas bun de la țara pe care o părăseau, se încinsese o horă de gema puntea vaporului sub tălpile lor goale - mă rog, ca românul când vrea să înșele grijile, să-și stingă focul necazurilor.

Numai câțiva printre ei, recruți ce nu mai fuseseră imbarcați niciodată, retrași mai deoparte, tăcuți, triști, stau rezemați pe coate de balustradă, cătând cu jale, când spre largul mării, când înapoi spre port, luându-și cu privirile înduioșate parcă rămas bun de la ai lor, cari de pe unde sunt în depărtări nevăzute; citesc în ochii lor fiorii groazei de necunoscut.

Un pilot de la Comisiunea Europeană s-apropie de masa noastră. „Hei... domnule căpitan, nu cred să mai plecați în „seara asta, uite senine de furtună”.

Toți ne ridicăm ochii spre cer; norii negri se strâng învăluind tot cuprinsul într-o pânză neagră și umedă.

Un vânt rece și sărat din spre largul mării se-ntărește mereu, și mereu crește zgomotul valurilor ce se izbesc de cheu, spărgându-se într-un muget sălbatic pierdut departe în întunericul pustiu al mării.

Câteva umbre negre se desprind din depărtare și cresc

gonind spre port: sunt corăbii cu pânzele umflate ce intră la adăpost întâmpinate de furtuna care se apropie văzând cu ochii.

Dar se dase ordin să părăsim portul și trebuia să plecăm.

Ne luăm rămas bun de la prietenii strânși în fața vaporului și intrăm pe bord în uralele mulțimii de pe cheu.

„*Echipaj la posturile de plecare*” răsună vocea șefului de echipaj, urmată de sunetele sifliilor de pe punte; fiecare trece la postul său.

Mircea, desfăcut din legăturile de la uscat, se mișcă încet trăgându-și pe nară cu un zăngănit fioros lanțul ancorei ce se desprinde de pe fund.

Ancora sus la postul ei; și alunecăm încet făcând rondoul în fața cheului care răsună de zgomotul mulțimii și a muzicii, pe când pălăriile și batistele flutură încă în bătaia vântului în semn de adio!...

Mircea tot mai însuflețit despică apa, ieșind din gura Dunărei, parcă trece pragul mării, care se deschide înaintea noastră imensă, neagră, pustie.

Pământul țării rămâne în urmă.

În picioare, la postul meu din provă, încă odată îmi arunc privirea înapoi: pământul ca o pată neagră se pierde în întunericul nopții pe când în auz îmi picură crâmpoie de arii, note frânte de mugetul fioros al vântului.

Și din tot haosul întunecat se desprinde numai ochiul roș obosit al farului, care veghează urmărind neclintit vasul în goana lui nebună de pasăre de noapte, ce într-o legănare zbuciumată își moaie parcă vârful aripelor desfăcute în negrul apei și al pustiului întins, fără margini.

II.

Pe mare, 2 August.

Vântul se întărește mereu.

După miezul nopții o furtună cumplită își dezlănțuie furia urlând fioros în jurul nostru; câteodată suflarea i se înmoaie și atunci parcă geme într-o desperare răutăcioasă înăbușindu-și furia, pentru a izbucni iarăși în mugete mai neînfrânate, mai pline de groază.

Mircea — o jucărie minunată — se rostogolește zbuciumat pe întinderea asta neagră și zgomotoasă care se agită, se frământă din toate părțile, formându-se în dealuri negre cu crestele albe de spumă, în văi adânci, adânci, fără fund, mutate în același timp de la un loc la altul într-o goană fără sfârșit, într-un joc amețitor, nebun, fără astâmpăr.

Începe o ploaie rece, mărunță; simt răceala picăturilor ca niște sfârcuri de bici plesnindu-mi obraji.

Pe bord nu doarme nimeni.

Comandantul nostru n-a închis ochii toată noaptea, stă pe comandă lângă ofițerul de cart, învelit în mantaua de ploaie, controlează cercetător busola și harta privind mereu în sus spre catarge.

Oamenii suiți în arboradă lucrează grăbiți, cu ochii aproape închiși, biciuiți de ploaie, cu poalele mantalelor fâlfâind în vânt; par niște umbre negre ce se clatină atârinate la rând de vergile pe care se mișcă cu o iuțeală neregulată un amestec de degete încleștate ce strâng pânzele înfășurându-le.

Sunetele argintii ale sifliilor de pe punte cari îndeamnă la lucru, comenzile repetate, vorbele desperecheate, șoaptele nedeslușite care vin de sus din arboradă, se aud întrerupte de mugetul asurzitor al vântului, ce trece fluierând ascuțit prin macaralele prinse în colțul pânzelor scuturate.

Un amestec nedeslușit de sunete diferite, ca o muzică sinistră ce împrăștie fiori de groază.

Prin întunericul de nepătruns al nopții, prin haosul acesta negru și pustiu, câteva pâlpâituri luminoase scapără pe cer aprinzând o clipă colțul unui nour; și în urmă o brazdă de foc taie drum unui fulger orbitor; un șirag de boabe sclipitoare spintecă văzduhul luminând în flăcări vârfurile catargelor.

Iar bubuitul tunetelor zguduind cuprinsul se sparge în depărtări nevăzute, stingându-se în fundul pierdut al pustiei plin de întuneric.

Cu mâinile prinse în balustradă, cu genunchii îndoți, îmi țin echilibrul mlădiindu-mi trupul după mișcările vasului.

O clipă amețitoare, un vârtej pare-că îmi painjinește ochii ... îi deschid mari, cătând să despic întunericul dinainte simt o gâdilătură în furca pieptului și un nod care se ridică înfigându-se în gâtlee, făcându-mă să înghit în sec... a!... cunosc: e începutul răului de mare—această veche și ciudată boală pentru care nu s-a găsit alt leac decât deprinderea pentru unii, iar pentru alții nimic.

Și plouă, plouă mereu; minutele se scurg așa de încet, chinuitor de greu.

Intr-o gândire înceată și greoaie îmi analizez simțurile, cătând să-mi dau seamă de ce simt eu și cei din jurul meu: toate aceste suflete strânse la un loc în scoica asta zbuciumată de valuri, care scârțâie din toate încheieturile, în izbituri neregulate vibrând ca un instrument muzical.

Hotărât, nu... nicio umbră de teamă nu poți întâlni pe chipul vre-unuia, nicio șoaptă de deznădejde nu poți auzi, niciun fior de groază nu poți surprinde în toată mulțimea asta care se mișcă tăcută, făcându-și serviciile știute, fiecare la postul său în cea mai desăvârșită liniște — ori poate rușinea pe unii îi stăpânește atât de mult ștergându-le orice umbră de teamă.

Zăresc în proră câțiva, culcați pe punte cu capetele răzămate pe colacii de frânghie cătrănită: sunt gabierii scoborâți din catarge; istoviți de oboseală, cu puterile sleite, se odihnesc strângându-și picioarele goale sub poalele mantalelor ude de apă sărată.

Ploaia a încetat.

Omul de sus din gabie strigă cu glas puternic:

„Se vede o lumină albă în tribord”.

„E farul de la Caliakra”, șoptește ofițerul de cart potrivitându-și binoclul în dreptul ochilor.

În fund, în depărtarea ștearsă, un punct mic galben licărește pâlپând slab prin întuneric.

Noaptea începe a se risipi: întunericul se desface din ce în ce mai mult, iar în fundul zării, la orizont, o pată galbenă ca de ceară așa de trist răsare ridicându-se dintre crestele albe ale valurilor — răsăritul soarelui după furtună.

Departe de tot pe întinderea asta mișcătoare, neastâmpărată, un punct negru se desprinde. Încet punctul acela se înalță și se coboară crescând din ce în ce mai mare.

Toți privesc spre dânsul... se apropie... trei catarge se deosebesc bine; ca trei sulite înălțate parcă anume să spargă norii ce se târăsc așa de jos, aproape de fața apei

„Le cunosc bine după găbii; sunt catargele Elisabetei, văd pe câțiva care privesc cercetători spre larg.

Crucișătorul *„Elisabeta”* avusese ordin să plece în aceeași zi din Constanța și să ia drumul tot spre Kersones.

Elisabeta e aproape, se cunoaște bine coșul alb între catarge, corpul ei negru cu formele fine în tăieturi frumoase, cu tunurile ei mari înfipite în coaste.

Ea alunecă încet înainte, prăvălindu-se pe o parte și pe alta, amețită parcă de loviturile valurilor care năvălesc izbindu-se de ea.

Iar în urmă-i fumul scăpa pe gura coșului în inele negre, ca un șarpe uriaș ce se zvârcolește gonit, învins, în luptă cu vântul turbat.

Și noi cătăm țintă spre ea urmărind cu patimă acel joc nebun, amețitor sunt clipe de o înfiorare mută, clipe ce par așa de lungi în cât un gând de groază are vreme să-ți scapere prin minte; timp în care bătaile inimii se grăbesc, ochii se deschid mari cătând a reține cu vederea corpul acela negru care dispare înghițit de valuri ca într-o prăpastie adâncă și așteptăm, ținându-ne răsuflarea stăpânită, să-l vedem răsărind iar culcat pe o coastă în muchea unui alt val.

Simt mirosul greu, înecăcios, de untdelemn ars, răspândit de jos de la mașina care-și grăbește mereu bătaie sacadate.

Mașina fiind prea slabă, nu poate birui valurile; e peste putință a mai continua drumul înainte cu vântul din față.

De două ore de când ne frământăm în loc, ne zăpăcește zbuciumarea asta a valurilor, cari se izbesc spărgându-se cu zguduituri groaznice.

Comandantul se hotărăște să ne abatem din drum, schimbând direcția, și să intrăm la adăpost în golful Kavarna, până când s-o mai liniști marea și-o cădea vântul.

Sifliile încep să sune pe punte, oamenii grăbiți se strâng la posturi în dreptul manevrelor, pilotul își încleștează mâinile în roata cârmei, gata să soarbă comenzile cari răsună clare și prelungite:

„Gata de volta-n vânt”; o clipă de așteptare un zgomot

asurzitor de farfurii sparte, de obiecte răsturnate; și *Mircea* de-odată se culcă într-o parte așa că apa năvălește înăuntru pe punte; — am schimbat drumul spre Kaliakra — intrăm în Kavarna cu vântul de *travers*.

Elisabeta imită manevra noastră ajungându-ne din urmă.

Ne apropiem de uscat: coasta înaltă, roșietică, dintr-un șirag de stânci colțurate care oprește vântul ce se izbește de ele suflând cu furie.

Ancorăm aproape de *Elisabeta* care nici nu se clintește, liniștită și mândră.

Oamenii în repaus, rupti de osteneala din timpul nopții, adorm duși cu gândurile duse la ai lor rămași în urmă și atâta de departe.

O barcă se desprinde de lângă crucișător și s-apropie de noi; e un ofițer care aduce un plic pentru comandantul nostru: ne strângem în jurul lui și el ne istorisește cele întâmplare la ei pe bord.

Elisabeta, vas mai nou și puternic, putea să-și continue drumul; văzându-ne însă pe noi că schimbăm direcția, comandantul, stătuse la îndoială dacă să-și urmeze drumul sau să vie după noi, bănuind că avem vreo stricăciune la mașină.

În urmă s-a hotărât să ne imite manevra, pentru a ne veni în ajutor în caz de nevoie. Înainte de a mă scoborî în cabină să mă odihnesc, îmi arunc încă odată privirea spre coasta de care ne apropiasem.

Depart de zăresc albind în lumina dimineții casele tupilate, ascunse la adăpost prin crăpături de stânci arse, roșietice — e un sat pierdut, uitat de cine știe când, pe-o coastă stâncoasă și pustie.

III.

Pe mare, 4 August.

Șase ore și jumătate dimineața. Barca No. 1 se întoarce la bord cu provizii din *Kavarna*. Toată lumea-i la *posturile de plecare*; la ora 7 virăm ancora.

Lanțul ancorei trosnește la *cabestan* în smucituri cadențate— la unele vase cu pânze, acolo unde puterea aburului n-a înlocuit munca omenească, se mai poate vedea cât de chinuitoare este viața omului de mare — cu mușchii încordați, sprijinind picioarele goale în puntea udă, oamenii împing cu pieptul în manelele cabestanului care învârtindu-se prinde zalele lanțului scrâșnind la fiecare salt.

Ancora sus — și alunecăm lin pe apa moartă a golfului. Cum trecem farul de la *Kaliakra*, începe *Mircea* să prindă viață și pleacă legănat pe valuri scurte și repezi ce undulează fața goală, nemărginită, a mării.

Vreme închisă; cerul înfășurat; și 'n aerul dimineții se simt fiori reci de boare umedă pe care-i aduce de la larg un suflu ușor de briză. Coasta pustie și stâncoasă rămâne pierdută în urmă, pe când noi cu pânzele întinse ne afundăm în golul depărtării.

Ofițerul de cart, de pe comandă, strigă capul la compas ce trebuie urmat: *Sud 74 Est* — aceleași cuvinte le repetă de la cârmă bătrânul *Micheli* pilotul, răgușit, cu ochii țintă pe sticla busolei ca să prindă numărul scris în dreptul *liniei de credință*.

Departe, la orizont, se ivește albind o pată; toți privesc cercetând în zare; au și început a-și da păreri — când te afli pe întinsul pustiu al mării, un lucru de nimic te pasionează la culme. Se recunoaște o corabie frumoasă ce trece prin babordul nostru.

Tocmai târziu străbate și soarele printre norii ruși în pale, anume parcă să deschidă drum săgeților de aur ce se frâng reci de crestele valurilor, poleind o pată de pe fața mării în locul acela spre răsărit.

Mânați de adierea vântului ce ne bombează pânzele, înaintăm mereu pe o mare luminată de jocul scânteierilor orbitoare.

Nicăieri mai mult ca în largul mării nu te uimește înfățișarea minunatelor fenomene ale naturii.

Cine ar putea ști din câte se petrec înăuntru, în lumea sânelui mării, numai acolo sub pata aceea aurie de la suprafață în ploaia caldă a razelor!...

Mințile omenești — pururea cercetătoare — n-au izbutit încă a lua în stăpânire întreaga *lume a fundului mării*, cu nesfârșitele bogății ce zac în neștire, cu miriadele de vietăți locuitoare, popoare ce nasc, trăiesc luptând și mor în abisul nepătruns al *fundului*.

Pe când *pământul*, mut și neclintit, de veacuri întregi destăinuiește luminând ascunsul minunilor naturii, înșelătoarea *mare*, veșnic neastâmpărată și vorbitoare, păstrează încă tainele ascunse ale firii în noaptea sânelui ei viețuitor.

Un iubitor al mării, *Gustave de La Landelle*, arată în câte chipuri se răspunde la întrebarea: *ce este marea?*

„O enciclopedie viețuitoare, răspund învățații. Nu-i de cât o picătură de apă în infinit, susțin filosofi. Naturaliștii spun că nu-i de cât un amestec imens de apă sărată.

Gramaticii o definesc numai ca simpla apă care înconjoară continentele. Chimistii susțin că nu-i de cât un volum enorm de protoxid de hidrogen ținând în soluție

clorura de sodiu. Matematicii declară că este un corp căruia nu-i pot calcula suprafața. Fizicienii îi văd numai fenomenele de mare, vânturile, echilibrul și curenții. Poeții clasici o văd locuită de mulțimea zeilor și zeițelor; poeții romantici o fac să râdă și să plângă; poeții realiști îi descriu ororile; poeții fără adjectiv, cântă imensitatea și binefacerile sale. Iar pentru voiajor și negustor, nu-i decât un larg drum. Pentru omul de Stat și diplomați este o *chestiune*. Pentru regi este un imperiu. Pentru popoare, un câmp de bătălie. Pentru pictor nu-i decât un fond de tablou.

Istoricul susține că mare. A este arena unde s-au dezlegat cele mai mari conflicte ale timpurilor vechi și moderne. Marea amintește vecinie de acele călătorii pentru războaie, pentru cuceriri, pentru descoperiri, de la fabuloasa expediție Argonaută până la acele ale polurilor Nord și Sud. Marea este *Salamina, Războaiele Punice, Acțium, Cruciadele, Abukir, Trafalgar, Navarin, Roma, Cartagena, Veneția, Genua, Spania* lui Carol Quintul, *Holanda, Franța* lui Ludwig al XIV și *Colbert*, ea este *Puterea Britanică*.

Marea a făcut pe *Cristofor Columb* și toate marile descoperiri ale lumii.

Marea pentru romancierii este acel gigantic teatru unde se agită toate pasiunile omenești modificate prin o existență excepțională. Iar pentru marinari, este o carieră, o profesiune, un meșteșug... ea mai este și un asil, o mamă care hrănește, o a doua patrie, un obicei, o pasiune... și câte odată încă, ea este sclavia, exilul, închisoarea, *moartea*

IV.

Pe mare, 5 August.

După prânz soarele începe a ne chinui, vântul cade, și pânzele, până acum bombate și însuflețite, cad și ele întinse, albe și moarte, pe când bricul plutește legănându-se a lene.

Pânzele nu mai prind vânt, zice cu necaz ofițerul de cart privind în sus spre arboradă.

Se sună la *posturile de manevră*; toată lumea-i afară pe punte împărțită la locurile știute, gata, cu urechea ațintită; se așteaptă comanda — nespus de frumoasă e priveliștea unei manevre bine executate — „*sus gabierii*” răsună vocea ofițerului, și o clipă nu vezi de cât o învâlmășeală de trupuri omenești, mâni și picioare goale care se agață de treptele de frânghie ale șarturilor ce tremură îndoite de greutate, până se desprind cei dintâi gabieri. Sprinteni, în salturi de pisică ajung sus, răspândindu-se de-a lungul vergilor cu încredere în sine și cu îndemânarea deprinderii.

Se ridică pânzele, înfășurându-le pe rând, și *randa* întinsă și înnegrită de fum, ca o aripă rănită se strânge și cade la locul ei.

Și în amestecul zgomotului de șoapte întretăiate, de respirați scurte, deasupra scârțâitului macaralelor vibrează mai tare sunetul argintiu al sifliei lui *Mastela*.

Minunat șef de echipaj mai e și vechiul *Andrei Mastela*.

Om înalt și bine legat, oacheș, cu mustața groasă și

ridicată, smolit la față dar cu ochii vii și plini de veselie.

Putem spune chiar că-i chipeș *Mastela* când apare el pe punte cu galoanele de aghiotant la mânecile spențerului, purtând pe după gât întotdeauna șnurul alb de care-i legată siflia. Greu și foarte cu anevoie ar fi de răscolit adâncul vremurilor trecute pentru a da de urma poreclei sale, căci și în foaia matricolă și în livretul individual, îl găseai trecut cu nume românesc având și un *escu* la coadă ca orice român curat.

Noi însă așa l-am pomenit; așa l-au cunoscut și cei dinainte și cei după noi; și-i cam multă vreme și multe generații au trecut pe sub mâna lui. Pe câți nu i-a primit el de copii, i-a învățat meseria, și după ani de zile, unii au ajuns bine, ofițeri de bord pe vase de comerț, pe când el a rămas același, pururea la postul său, vechi și neclintit șef de echipagiu al lui *Mircea*.

Altminteri nu era el om rău, chiar blând putem zice, doar așa câte odată de-ajungea cu sfârcul *salamastrei* pe vreunul mai moale, și asta numai ca să-l iuțească la lucru, cum e datoria unui șef de echipagiu, căci de aceia se cheamă că-i sufletul bordului.

Ceia-ce făcea puterea și prețul slujbei lui era numai meșteșugul ce avea de a-și cunoaște oamenii și de a-i boteza pe fie-care prin o poreclă anume, bine aleasă. Dovadă e pilda cu *Moraru*, care a ajuns fruntaș de unde era cel mai prost soldat, și asta numai pentru că nu-l chema alt-fel de cât *Moraru cel iute*.

Și *Moraru*, leneșul cu ochii mici și adormiți, care trecuse prin toate *specialitățile bordului*; fochist, tunar, ordonanță, bucătar, timonier — ajunsese cel mai bun gabier. Și-n mers pe vremuri grele, când marea era mai *demontată*, când toți zăceau întinși de răul de mare, *Moraru*, la ori-ce manevră s-arunca cel dintâi cu sub-bărbia bonetului pe după urechi și cuțitul de gabier legat cu o sfoară pe după gât, sus la *rândunica* în vârful

catargului, se-ncingea inimos la luptă cu vântul turbat: ca să stăpânească colțul pânzei ce se zbătea în suflările mugitoare ale vijeliei...

Și din înălțimea *crucetei* de unde se afla, așa, de poruncială, gata ar fi fost și-n foc să s-arunce, nu numai în apă, când printre fluierăturile răutăcioase ale vântului străbăteau până sus la dânsul tremurăturile sunetului metalic ale sifliei lui *Mastela* care-l îndemna strigându-i de jos de pe punte: *acum, Moraru cel iute* /... Că mult face o vorbă care-i merge la inimă românului; și să-l fi văzut pe *Moraru* că de la o vreme începuse a se sili și la *școala de carte*, și toată ziua, la ori-ce exercițiu, îl vedeai cu abecedarul vârât în sân. Une-ori târziu de tot, când portul întreg dormea trudit în liniștea somnului de după miezul nopții, îl găseai pe *Moraru*, fiind în divizionul de cart, ghemuit în câte un colț și, la lumina slabă roșietică a felinarului de punte, silindu-se a imita slovele pe placa de la *timonerie*.

Și munca nu i-a fost de geaba, o întâmplare minunată l-a ajutat.

Eră tocmai într-o duminică inspecție generală.

Mircea, mândru de-i scânteiau alămurile în bătaia soarelui, lustruit și curat cum îi oglinda, avea de dimineată pe *Amiralul* la bord.

Oamenii erau îmbrăcați curat, cu moțurile roșii la bonete, cu tricourile vărgate întinse pe piept, iar gulerele albastre ale cămășilor de marină le străluceau pe spate. După primirea și toate onorurile obicinuite la o asemenea zi, se executară diferitele exerciții; de la arme la tunuri, de la posturile de luptă la cele de incendiu, acum la urmă se dase și la *posturile de manevră* — aci e partea gabierilor și *Moraru cel iute* intra în rol.

Se comandase tocmai *descrucișarea rândunicilor*; amiralul și toți dimprejur așteptau cu ochii țintă sus la arboradă — când un foșnet ușor se aude, și de acolo de

sus, de la înălțimea catargului din provă, un obiect cade în mare... Dus așa de vânt, părea o pasăre, căzând cu o aripă desfăcută.

— Iar vreun bonet a căzut la apă, șoptește un ofițer.

— Ba nu, e o carte care plutește, uite i s-au desfăcut foile, răspunde un altul.

— Îi abecedarul lui Moraru, i-a căzut din sân, adaugă surâzând un sergent.

S-a făcut mult haz de asta, și dacă *Moraru* și-a pierdut abecedarul — că doar nu era să se lase barca la apă tocmai atunci, pentru a-i pescui hârtoagele lui răspândite apoi peste o săptămână tot echipagiul s-a minunat de el, cât de mândru a ieșit la *apelul permisionerilor pe punte*, căci mergea în oraș să-și ude galoanele cele de lână galbenă cari străluceau așa de frumos de-a curmezișul mânecilor flanelei de serviciu.

Așa a fost înaintat fruntaș *Moraru cel iute*.

Și asta numai pentru c-a știut *Mastela* cum să-l ia, căci vezi multe știe el, și mai multe încă frumos le spune — că-i om umblat— și dacă îndură omul nevoi și primejdii în lungul mărilor, apoi și mult i-e dat să vadă și să cunoască; luminându-și mintea ajunge să înțeleagă din rostul lumii și din ascunsul firii omenești.

Mereu să-ți tot fi povestit din cele câte a fost văzut prin locurile umblate prin Rusia, Anatolia, Spania în voiajul din 1892 și la serbările din Genua; în voiajul de la 95 când a mers toată coasta Europei până la *Kiel*, unde lumea nu mai bea apă ci numai bere nemțească; să spună el de chefurile cu marinarii ruși, englezi, francezi, ba și japonezi întâlniți la *Constantinopol*; de câte dragoste începute și neterminate, dar de peripețiile când cu furtuna din voiajul de la 88, de credeau toți în țară că s-a înecat *Mircea*!... Cum au ajuns în *Bosfor* cu proviziile sfârșite, flămânzi, și bătrânul *Mircea* zdrobit, cu *bompresul* și *vergile* rupte, și... câte nu știe și n-a apucat el de când își făcea viața în

aceiași încăpere strâmtă și întunecată, în mirosul de catran din prova lui *Mircea*.

Cu siguranță, el constituie volumul cel mai complet din istoricul vasului.

Dar adevăratele lui succese, căci a avut multe și frumoase succese, erau *regatele*: la aceste întreceri de bărci cari se fac în toți anii, se vede măiestria artei sale.

Dar ca să-l înțelegi bine trebuie să te ții de el, să nu-l slăbești o clipă; numai urmărindu-l câteva nopți înainte de ziua solemnă, a-i putea să-i prinzi din mijloacele întrebuițate. Are operații pe cari le face încet și pe tăcute; unge carena bărcii cu seu pentru ca barca să lunece ușor, își îndreaptă ramele, alege oamenii pe sprinceană, își potrivește greutatea la pupă ca să se ridice prova și astfel barca să taie mai ușor apa; și... câte alte mici secrete profesionale..

Niciodată nu uită să-și ia în barcă și lopeți de rezervă, pentru a schimba pe cele ce s-ar rupe în drum. Un vechi obicei al bordului era de a se da vin soldatului, care ar vâsli cu atâta putere în cât să rupă o lopată în apă.

Unii camarazi răutăcioși îl acuzau pe *Moraru cel iute* cum că el ar avea meșteșugul de a rupe o lopată numai printr-o smucitură și nu prin puterea vâslitului.

Dovezi îndestulătoare n-au fost pentru a se adeveri faptul — e drept însă că el avea pe suflet cam multe lopeți rupte, pentru care își primise răsplata după obiceiul bordului.

Mastela a făcut să se răspândească faima bărcii No. 1 a lui *Mircea*, până azi încă neîntrecută prin partea locului, de vreo altă barcă a marinei de război engleze, ruse sau române.

Atunci, în ziua aceia a anului când cheiul și vasele din port gem negre de furnicarul omenesc, atunci când se află față: amiralul, generalii, ofițerii, cucoane, țivili, pescari, lumea toată a mahalalelor venită să privească la

curse, atunci trebuie să-l privești de-aproape pe *Mastela*. De cum răsună cuprinsul de bubuitul tunului de la șalupa de poliție, semnal de plecare, el nu se mai potolește: *acum sus... lung la apă... nu te da... încă odată băieți... așa... încă... și mai...*

Cei zece oameni amețiți trag în disperare, cu ochii închiși și capetele goale, cu trupurile ghemuite, stăpânindu-și respirările pentru a-și grămădi toată puterea în brațele ce trosnesc din încheieturi. Și pe când brațele lor repezite în învârtituri de manivelă taie apa dinainte, el, cu mâna încleștată pe cârmă îi îndeamnă aplecându-și trupul la fiecare lovitură, pentru a da avânt bărcii care zboară ca o săgeată pe luciul de oglindă al mării.

Cu cât bărcile se apropie, cu atât crește mai tare haosul strigătelor și aplauzelor mulțimii ațâțate de această întrecere de cheltuială a puterilor omenești.

Cea întâi barcă ce străbate din învălmășagul celorlalte ajungând la semn cu ramele sus, se știe în totdeauna că-i barca No. 1 a lui Mircea.

Și omul care se ridică în ea, mândru, cu o mână pe cârmă și alta la șapcă, lucindu-i șirurile de galoane pe mâneci și cele două decorații pe piept, îl cunoașteți cu toții... e *Andrei Mastela*, vechiul șef de echipaj al bricului *Mircea*.

V.

Pe mare, 6 August.

Toată noaptea am avut o mare potolită. M-a chinuit doar luna plină ce se ținea de noi plutind pe înălțimea albastră, iar geana-i argintie cădea de oboseală pe un ochi rotund de geam drept în cabina mea.

În faptul dimineții eram la post pe punte. Serviciul obicinuit de cart: se pune pe hartă *punctul* însemnând locul unde ne aflăm la ora anumită.

O dimineață răcoroasă; cuprinsul tot e plin de fiorii reci ai unei brize ușoare, nehotărâte, care se joacă prin rotocoalele fumului de la coș, aruncându-ne praf de cărbuni în ceaiul pe care-l sorbim cu poftă.

Se sună de *spălarea punții*. Într-o clipă vaporul întreg e inundat; pompele toate lucrează cu zor și apa din gheordele, ce cade aruncată, izbește puntea udă în lovituri ca de ciocan. Iar păsările în cușca din fund, de sub comandă, se strâng înspăimântate, cu penele zbârlite, și-nchid ochii cu groază de atâta apărie.

Pe bord, mișcare generală; sprinteni, vioi, aleargă marinarii cu mânecile suflecate până la cot, cu picioarele goale până la genunchi, în apa rece și sărată a mării ce înroșește pielea; grăbiți muncesc de-a valma.

Ieșind din aerul îmbâcsit dinăuntru, la lumină, în aerul deschis, ce vecinie schimbător e plin de sănătate, în răceala apei așa de bogată-n viață e parcă o renaștere îndeplinită în sânul larg al naturii, în mareața sălbătăcie a

mării.

... Și nu știu cum adesea mă duce gându-n urmă, departe, la pământul cu orașele lui mari, la furnicările omenești, prin mahalalele înfundate, acolo unde zac așa de înghesuiți atâția sclavi moderni — omul-unealtă înăbușit în atelierul plin de fum, omul-mașină-de-scris încătușat de biroul plin de praf și de cerneală — numai aci simți cât de tristă-i soarta acelor victime ale mizeriei mult lăudatei civilizații.

Se simte încet cum crește suflarea unui vânt de West. Comandantul dă ordin a se desfășura *zburătorii, randa și vela-straiului*.

... Și navigăm astfel mânați de vânt, cu pânzele întinse, mereu în golul nesfârșit ce ne-mpresoară... mereu către *Sud-Est*, spre cercul albastru strălucitor la orizont: într-acolo este coasta Anatoliei; la noapte vom ancora în Trebizonda.

Tot echipagiul trece la *exerciții pe specialități*. Și pe când vasul își urmează calea legănat din val în val, oamenii toți stau la posturile rânduite; ici un grup în jurul unui tun, dincoace altul în jurul busolei; unii execută semnele, alții la manevre stau în jurul catargului din provă.

Aci pe puntea asta, sub bolta nesfârșită a cerului, pe aceste câteva scânduri cari te țin deasupra abisului nepătruns al fundului, aci unde sunt strânse atâtea vieți la un loc, ca într-un cuib răzleț, se nimicește orice voință, nimeni nu mai trăiește pentru sine ci pentru rolul pe care-l are de împlinit; e un fel de contopire totală pentru a forma un singur suflet care să dea viață acestui corp înaripat, în luptă cu natura, acestei minunate înjghebări de lemne și fer, de pânze și frânghii, pe care mintea omenească a născocit-o și-a prefăcut-o în lunga scurgere a veacurilor.

O legătură foarte curioasă strânge pe acești oameni

diferiți, adunați care dincotro, împărtășind aceeași soartă în leagănul acesta cu aripi care plutește rătăcitor între cer și apă, așa departe de restul lumii.

... Pe la prânz vântul își schimbă suflarea; marea e peste tot demontată.

Se sună semnalul de masă; ne scoborâm în *careu*.

Masa e așezată ca pentru *posturile de mare*: deasupra, în găuri mici, sunt puse bețișoare cari împresoară farfuriile pentru a nu fi răsturnate de aplecările vasului.

Ciudată e înfățișarea unei mese luată pe timp rău. Acolo altădată răsună zgomot, râs și veselie, acum nu se aude de cât foarte rar câte o glumă aruncată vreunui ce n-are poftă de mâncare; adesea bucatele nu sunt bune, sau se aduc prea târziu; în totdeauna se servește prea încet. Unii abia gustă, alții înghit în sec, iar alții se ridică plecând grăbiți... și toți doresc a termina mai curând și această datorie ce au de împlinit.

Vântul se întărește văzând cu ochii, și din spre *Nord* sosește o bură de ploaie rece și deasă.

Ofițerul de cart se oprește necăjit din plimbarea lui obișnuită, își îmbracă mantaua de ploaie și strigă răspicat și puternic pentru a birui glasul urlător al vântului.

A strânge zburătorul mic... atențiune... strângeți!... Un scârțit chinuitor de macarale, un tropot cadentat de picioare goale pe puntea udă, un amestec de răsuflări adânci întretăiate de îndemnări... *vira... lunga... vira...* și totul se sfârșește în fluierăturile ascuțite ale sifliilor...

Numai divizionul de serviciu e pe punte; toți sunt îmbrăcați în hainele de ploaie, făcute din pânză groasă cernită.

Mă scobor încet, aplecat, pe scara din cazarmă, să intru la mine în cabină. Jos, mă opresc pentru a recăpăta respirația o clipă curmată de mirosul acru înecăcios care încinge tot cuprinsul mohorât întunecat.

Ce înfățișare stranie are spațiul acesta așa de strâmt,

— abia înroșit de lumina slabă a unui felinar legănat; printre obiectele de tot felul îngrămădite acolo stau atâtea ființe într-o căldură năbușitoare, în mirosul greu de catran care umple aerul închis și stricat.

Dintr-un bord în altul hamacurile prinse în tavan, umflate ca niște saci plini atârând în jos, se ating între ele legănând zbugiumat trupurile ghemuite ale acelor cari dorm obosiți sau zac în amorțire.

Intru în cabină și mă sui în patul meu strâmt ca o cutie, ce are o muche mai înaltă pentru a-mi opri rostogolirea în aplecările vasului. În acești câțiva metri cubi de aer închis locuim patru inși; paturile așezate câte două, unul deasupra altuia. Dimineața e frumos când ne-mbrăcăm pe rând numai câte unul!...

Cum stau întins cu fața în sus, cu un braț lipit de-a lungul peretelui umed, simt lovitura fiecărui val care se sparge de coastele vasului; pare că ar voi să doboare peretele ce oprește șivoiul de a străbate înăuntru. Și *Mircea* tresare și geme la fiecare nouă izbitură.

Ațipisem cuprins de-o toropeală visătoare în care pluteam pierdut, când vasul se culcă pe o coastă într-o bandă așa de puternică încât toate obiectele de pe o poliță deasupra capului, cărți, perii, sticle, oglindă, cad peste mine.

Întunericul, aerul dinăuntru mă înăbușă. Mă urc pe punte.

Afară, o noapte neagră de nepătruns. Vântul mugește în tremurături feroase și uneori din negrul văzduhului ca o suflare de gheață se repede cu-atâta furie de parcă sfâșie în bucăți pânzele încordate ce țipă în legături.

Patru bătăi scurte de clopot, vibrând așa de trist, ne spune ora bordului—e miezul nopții.

— *Bun cart înainte!... bun cart înapoi!... bun cart peste tot!...* și vorbele tăiate de ascuțișul vântului se pierd gonite în haosul ce ne înconjoară.

Facționarii uzi, amortiți de frig, nemișcați la posturi, par niște umbre ținute în loc. Numai ofițerul de sus cu pași greoi măsoară în lung *comanda*.

Și *Mircea* — bătrânul ce atâtea a înfruntat—abia înaintează luptând la fiecare pas cu valuri din potrivă ce cad pe puntea udă ca lovituri seci de ciocan. Întreaga suprafață de apă în jurul nostru pare că fumegă fierbând în clocot, și un fel de umbră neagră se întinde pe deasupra gonind în urma noastră.

Mă duc în provă; câțiva marinari alipiți de peretele bucătăriei își usucă hainele lor ude—de aci se vede bine fiecare val ce ajunge și ca o stâncă se prăvale izbind în coastele vasului ce cade cu pliscul în jos ca într-o groapă neagră și adânc deschisă înainte.

Pachete mari de apă năvălesc înăuntru acoperind puntea, și se întind plimbându-se dintr-un bord în altul, adesea stricând somnul celor ce picotesc lungiți în jurul *cabestanului* având colacii de frânghie și lanțuri drept căpătâi.

„*Se vede o lumină albă înainte*”, strigă omul de sus din *gabie*.

O mișcare deosebită se face pe bord. Comandantul e anunțat.

„*Farul turnant cu eclat, de la Trebizonda*”, se șoptește pe puntea de comandă. Și toți sunt afară cu ochii mari deschiși cătând să prindă cu vederea acea steluță tainică ce s-aprinde și se stinge abia licărind la orizont.

Ce putere fără seamăn are lumina farului asupra firii omenești. Lumina aceasta slabă, ce abia se zărește clipind ca un ochi obosit de veghere, te călăuzește și te susține, și-n taină te îndeamnă șoptindu-ți: *înainte!... tot înainte!...* Parcă te simți îmbărbătat, puterile ți se îndoiesc, căci nu mai ești singur, răzleț rătăcitor pe întinsul pustiului de ape. În nopțile negre și furtunoase e *candela sfântă* ce arde la marginea mării, în locul de

scăpare a ființelor slabe ce în luptă cu natura cer mână de ajutor.

Și una lângă alta, încet, pe nesimțite, răsar lumini departe întocmai ca steluțe ce-și tremură sclipirea pe fundul negru în zare.

„*Luminile din port... ajungem... e Trebizonda...*”, își spun unii altora, și pare că o suflare de viață animează întreaga mulțime. În vederea portului nimeni nu mai suferă; ca prin farmec tot răul se uită într-o clipă.

Ne apropiem. Luminile apar într-un joc curios înmulțindu-se și crescând mereu. Dar nimic lămurit nu se poate deosebi din haosul spre care înaintăm.

Se pun sondele— „27 metri!.. *Fund nisip*”, strigă timonierul din prova; și navigăm încet, numai cu mașina, în vederea portului, să recunoaștem intrarea.

Câteva umbre negre se desprind înălțându-se în fața noastră; uriași, în forme fantastice, parcă anume ni se opun în cale. Toate privirile sunt încordate, ochii ațintiți se silesc a despica întunericul dinainte... sunt trei corăbii mari ancorate în radă; așa cum stau pierdute în negura nopții par niște monștri ciudați cari se zbat chinuți între valurile furioase ce-i izbesc în coaste.

„*Banda tribor!... tribo-o-or banda*”, repetă răgușit pilotul care învârtește grăbit roata cârmei într-o parte; un zângănit repetat de smunciturile lanțului de la cârmă și *Mircea* abate pe loc întorcându-se greoi pe o lățure. Căutăm pe *Elisabeta* care trebuie să fi sosit cu două zile înaintea noastră.

Din jocul luminilor ce licăresc răspândite, câteva felinare albe și roșii se aprind și se sting pe rând.

„*Elisabeta ne semnalează cu Meritens*”. Ne-a cunoscut după cele două lumini albe ridicate la *pic*, semnalul de intrare în port a unui bastiment de război.

Foarte încet ne apropiem de *Elisabeta* trecând prin babordul ei: „*mai înainte... așa... stop...; acolo ancorați*” —

e vocea secundului de la crucișător.

„*Atențiune la ancoră... gata*”, se răspunde din prova, și toți așteaptă comanda săvârșitoare.

„*Funda!*”—un zgomot de rostogolirea unui corp greu ce cade în mare împrôșcând stropii de apă și un prelung zăngănit de lanțuri... E ancora — simbolul speranței.

VI.

Trebizonda, 7 August.

O mână mă scutură ușor.

Mă deștept tresărind; e timonierul de serviciu — inamicul ofițerilor pe bord. —care-mi șoptește scurt: *peste cinci minute urmați a lua de cart.*

Ah!... și ce somn dulce și binefăcător mă stăpânește.

Cu ochii încă împăinjeniți mă îmbrac, și, pipăind scările, mă sui pe punte.

După o noapte albă, serviciul acesta de la orele patru la opt dimineața e neînchipuit de greu.

Vântul s-a potolit; marea însă tot își mai clatină valurile ei mari, greoaie, culcându-l pe *Mircea* pe coastă, așa că abia se mai poate ridica la loc o clipă bătrânul vas pentru a cădea obosit pe cealaltă parte. Și cum se smuncește el zăngănind între lanțurile celor două ancore care caută să-l stăpânească în loc!

Deschid ochii mari și sorb, răpit de uimire, priveliștea nespus de frumoasă ce se desfășoară în fața mea.

Trebizonda, imens amfiteatru, se înalță pe coasta unui munte verde, în care vezi înfipite casele albe, cu nenumăratele lor ferești ferecate, cu cerdace largi, unele deasupra altora; și sutele de minarete ale moscheelor, toate într-o neorânduială ciudată, totul în forme curioase și bizare, în culori vii și diferite, pătate numai de umbra cea de un verde închis a chiparoșilor și platanilor.

Spre apus se ridică un munte înalt și pietros: Sui-Dangi. Sus de tot pe creasta lui pleșuvă stă mândră de pază în

fața orașului, ca imagină a isalmismului, o moschee veche, cu zidurile mari, cu o cupolă înnegrită de vremuri, cu vârful minaretului ascuțit despicând norii, lăsați așa de jos de pare că își reazămă marginile lor dezlânate pe coama munților.

Spre răsărit o limbă de piatră se prelungește în mare; iar în capăt, pe un colț de stâncă, e așezat farul. În spatele orașului, pe înălțimi stâncoase, se zăresc așezate la rând movile de pământ, urme de fortificații ale bateriilor de artilerie.

În fund, departe, albesc în zare movile de pietre, dară mături, grămezi de ziduri năruite; e vechea cetate Trapezus.

Și totul e într-o liniște desăvârșită, nu poți surprinde nicio mișcare: întreg orașul doarme somnul greoi și potolit în care zac adâncite toate aceste orașe asiatice.

De jos de la port se desprind câte-va puncte care înnegresc crestele valurilor; în mișcări zbuciumate se îndreaptă în spre noi: sunt bărcile cu interpreți și furnizori, adevărate paseri de pradă, ce se întrec care să ajungă mai curând la vapoarele străine sosite în port.

Din cea dintâi barcă ce ajunge acostând la scară, un om zvelt și ager, cu fesul pe ceafă, își cere voie, într-o franțuzească perfectă, ca să-l primim.

Înainte de a-i răspunde, el e pe punte și începe recomandațiile: *Signor Giovanni*, interpret și furnizor al tuturor vaselor de război ce vin în port, gata pentru orice informații și servicii de care avem nevoie.

În rada asta deschisă, fără adăpost, *Mircea* nu se mai potolește: parcă-i amețit, așa se leagănă fără astâmpăr pe-o mare încă agitată de *hulă* puternică.

Ce curioasă e această mișcare de undulație pe care o păstrează încă apa mării în urma unei furtuni.

Nicio adiere de vânt nu se simte înfiorând fața apei și totuși marea neastâmpărată își trimite necurmat valurile

aceste lungi, greoaie, fără spume și fără zgomot, care te înalță și te scoboară încet și lin înfiorându-te prin liniștea lor plină de înțeles. O fi ecoul aproape stins al unei furtuni trecute, sau prevestirea unei furtuni apropiate?...

Pe punte nu-i nicio mișcare; dorm duși în somnul dulce și întăritor de dimineață. Timonierul de cart picură răzămat de catargul din pupă.

Legănarea asta ametoitoare simt că mă biruie, totuși mă lupt deschizând mari ochii: ca într-un decor de teatru se desfășoară splendida panoramă a Trebizondei.

Și-n toropeala asta neînchipuit de dulce, ușor, pe nesimțite, mă fură gândurile 'n urmă, și prind a se închea imagini așa de mult uitate...

Târziu mă regăsesc departe în urmă, în scursul vremurilor copilăriei mele.

Din toate, un gând mai ales îmi chinuiește mintea: tabloul, pe care l-am acum în față, îl cunosc, l-am mai văzut când-va; priveliștea acestui oraș asiatic o regăsesc în amintirea mea.

De unde și cum?

Curios fenomen sufletesc: - o scenă, o imagine, pe care o vezi întâia oară și totuși să o găsești, fără să știi de unde, ascunsă în fundul minții tale...

Imaginea e rămasă poate de demult, de prin cărțile vechi și roase, cu chipuri minunate, la care priveam cu aprinderea unei închipuiri copilărești.

Și firul gândurilor mă poartă în urină, spre țara mea rămasă atâta de departe, spre un colț tăcut și plin de farmec din fundul Moldovei.

Parcă mă văd acum: purtând cărțile subțioară plecam de acasă, copil neastâmpărat, cu mintea aprinsă de visuri nebune, vecinie mânat de dorul de a vedea locuri noi,

neumblate.

Ca să ajung la școală, colindam străzile cele mai îndepărtate, și mă pierdeam uitând de casă și de școală; ocolind orașul, în naivitatea mea copilărească credeam că lumea întreagă o cutreier.

Îmi aduc aminte bine... eră o zi frumoasă de primăvară, o zi din acele în care parcă natura întreagă e prinsă de un râs voios, nebunatic, copilăresc. Toate erau scăldate în ploaia caldă a razelor soarelui de amiază.

Mă duceam la școală având cartea făcută sul în buzunarul hainei pătate de cerneală. Departe în fundul unei măhălăli, o droaie de copii se ținea după un om...

„*Un harap, un harap*”, strigau cu toții îmbrâncindu-se ca să-l poată vedea de aproape.

Era un biet negru; de cine știe unde, soarta și nevoile îl aruncase prin partea locului.

Ca să scape de ceata de copii care îl urmăreau, negrul intrase într-o cârciumă; noi strânși grămadă în dreptul ușii îl priveam cu ochii cercetători. Unii susțineau că-i dat cu funingine, alții că părul lui creț trebuie să fie de lână; iar câțiva mai îndrăzneți se furișau pe lângă el și îl atingeau chiar pe haine croind-o însă înapoi la fugă în spre ușă.

Negrul știa câteva vorbe românești; am înțeles bine când i-a spus cârciumarului că vine din Asia, de la Trebizonda. Nu știu ce am găsit eu în acest nume, auzit atunci întâia oară; dar nu mi-a putut ieși nici odată din minte.

Când am ajuns la școală, m-am repezit la atlasul geografic, și multă vreme am rămas cu ochii țintă la numele acela scris cu litere mărunte.

Și uneori, pe când profesorul înălbea tabla cu șiraguri lungi de cifre chinuitoare, îmi lăsam capul rezemat pe mână, zburând cu gândul departe peste țări și mări, în drum spre Trebizonda.

Și după atâta amar de vreme mă regăsesc în fața acestui oraș, tablou în care parcă surprind aruncături de penel cunoscute, trăsături știute de multă vreme.

Rămân așa, pierdut cu ochii în vag, în fața încântătoarei vederi.

Privirile, rătăcite o clipă, mi se ațintesc în zarea îndepărtată, la niște puncte, care dezlipite din ceață, albesc dunga șerpuitoare de pe înălțimea lui Sui-Dagni: e o caravană ce sosește cu mărfuri de la Teheran sau Erzerum.

Cu încetul, vederea o cuprinde toată, deslușind contururi tot mai lămurite din acea mulțime care se mișcă încet și trăgănat în lungul drumului pierdut în neguri.

Se văd bine acum arabii înveliți în burnuzuri largi și luminate, albe ca zăpada, cămilele ostenite, încărcate cumplit, călcând rar, domol, cu genunchii îndoiți, cu gâturile întinse înainte...

VII.

Trebizonda, 8 August

La câte-va sute de metri e ancorat un vas rusesc de război.

Abia se poate descifra numele; e scris cu litere slavone: „*Kubanetz*”,

E o canonieră trimisă pentru protecția creștinilor din Anatolia, în urma măcelului armenilor de curând întâmplat.

După regulamentele marinei, comandantul rus era dator să facă vizită comandantului diviziunii noastre, îndată ce-am sosit în port; ceia-ce rusul n-a făcut.

De aci răceală între noi și ofițerii ruși.

După amiază părăsim bordul pentru a vizita orașul.

Un barcagiu turc, cu fesul pe ceafă, cu gâtul gol și ars de soare, ne debarcă la mal.

Pe cheiul vechi, sfărâmat de blocurile uriașe de piatră desfăcute de izbiturile valurilor, mulțimea stă adunată privindu-ne curioasă; unii ne arată cu degetul explicând vecinilor că suntem: „*Vlahica*”.

Trecem pe străzi strâmte, întortocheate și murdare. Zidurile mari, înnegrite și măcinate de vreme, ascund case cu nenumărate ferești ferecate cu zăbrele de fer și astupate cu perdele groase.

În centru mișcarea e foarte mare; printre șirurile de prăvălii care se {în lanț, ne mișcăm încet oprindu-ne să privim la pânzării bogate, la pieile de bizon, la magazii care gem pline cu gale {i de toate formele, — un fel de papuci înalți, cu tocul și talpa de lemn. Ne minunează

măiestria și fineța cu care sunt lucrate obiectele în filigrane de aur și argint, estras din minele din apropiere, de la „Goumane-Kane”.

O căldură moleșitoare; ne îneacă mirosul nesuferit care se ridică din birturile turcești unde sunt scoase în stradă frigările cu came de berbec, ce-și sfârâie grăsimea deasupra cărbunilor. Grămezi de legume și fructe zac pe pământ în bătaia soarelui.

Și-n strâmtoarea acestor străzi murdare ne învârtim cu greu prin furnicarul omenesc.

Turcii tăcuți, nepăsători, își mână catării ce pășesc triști; arabii cu chipuri frumoase, bronzate de arșița soarelui, îmbrăcați în haine largi și albe merg încet pe lângă cămilele blânde — grecii limbuți ne asurzesc lăudându-și marfa; — armenii palizi și sprâncenați ne privesc tăcuți cu ochii lor adânci și negri; persanii, cu ochii șireți și lacomi, ne arată mândrețea covoarelor moi și pline.

La vreun colț de stradă ne iese în cale câte o cadână strecurându-se ușor, ca o umbră, pe lângă zidurile înalte. Și noi rămânem împietriți în loc, cu ochii țintă să surprindem din învelișul acela de stofă vișinie, care o ascunde din creștet până în tălpi, vreo minune de picioruș în papucul cusut cu fir și mărgele, sau vreo mână albă și mică împodobită cu inele de aur.

... Uneori ne înfioară sclipiri scânteietoare de ochi negri, adânci și păتماși, ce ard în pară sub broboada cari-i păzește umbrindu-i.

O mișcare deosebită se face prin mulțime; toți se dau în lături făcând loc alaiului care trece în goana cailor: e pașa cu escorta lui. El se duce să dea vizită comandantului diviziunii noastre.

Doi așchiri călări, cu armele învelite în blană de oaie și prinse la spinare, cu iataganele la coapse, merg înainte în galop deschizând drumul.

După ei un turc scurt și gras îmbrăcat militărește, cu turban roș, vine pe un cal frumos rotat: e prefectul de poliție.

În urmă e o căruță fără arcuri trasă de doi cai albi; răzamat pe un maldăr de covoare stă pașa grav, posomorât, cu fesul roșu aprins, cu gherocul negru, cu pieptul plin de stele și cusături în fir de aur.

După căruță, un rând de așchiri săltând în galop, își bat tecile iataganelor de coastele cailor înspumați, de sub copitele căroră scapără scânteii din pietrele caldarâmului sunător.

Înainte meselor înșirate în stradă, câți-va zarafi turci stau adânciți în liniștea lor visătoare, pierduți cu ochii-n vag, înconjurați de nourașii albaștrii ai fumului ce sencolăcește leneș înălțându-se din narghilele aprinse.

Figurile lor încadrate de bărbi mari, îmi aduc aminte de tipurile semite ale zarafilor pe cari îi vedeam în copilăria mea pe stradele lașului.

Ne oprim cu toții să ne schimbăm banii în monede turcești, căci în voiaj ni se plătește solda în aur. Mulțimea de copii care urma droaie după noi, acum ne înconjoară urmărind cu priviri lacome strălucirea aurului.

Câți-va mai îndrăzneți intră în vorbă și ne servesc de tălmăci; căci unii știu puțină franțuzească învățată în școlile celebrilor „*frères jésuites*” care au prins rădăcini și pe aici.

În oraș stăpânește o liniște înăbușită; nu-i decât o lună de la cumplitul măcel al Armenilor. La fiecare pas întâlnim patrule de soldați, cu cartușierile încrucișate pe piept, cu armele încărcate, străbătând mahalalele.

Iar pe la colțurile străzilor vedem cete de copilași zdrențuiți și murdari, cu chipurile brune, slabe și ofilite, întinzând mânele spre a cerși mila trecătorilor.

Acești micuți flămânzi și goi sunt victimele nelegiuitei cruzimi a turcilor; ei sunt orfanii ai căror părinți au fost

uciși în timpul măcelului.

Se bat sărmanii îngrămădindu-se ca să prindă banii cele dăm să-și cumpere pâine...

O bătrână armeană ce vinde ciorapi de lână, ne istorisește pe șoptite, într-o franțuzească stricată, toate grozăviile întâmplare.

Cum s-au strâns turcii de prin toate satele vecine și au năvălit cu cuțitele prin casele „*Kristianilor*”, — cum îi înjunghiau în pragurile caselor și pe scările bisericilor, — și cum își băteau joc de trupurile neînsuflețite scoțându-le în stradă. Numai aceia care s-au refugiat pe vasele străine, ce erau în port, au putut scăpa. Pe copii însă îi cruțau; ziceau turcii că: „*aceștia vor servi mai târziu pe Alah cu credință și supunere*”.

... Și bătrânei îi se îneacă glasul povestindu-ne; abia își mai stăpânește plânsul oftând dureros; își șterge cu mâneca hainei, boabele de lacrimi ce se scurg printre zbârciturile obrazului până în bărbia-i ascuțită.

Mă uit și cat cu ochii cercetători, să pot surprinde vreo umbră de cruzime pe chipurile atât de cuminți și liniștite ale acestor turci, ce stau așa de potoliți, așa de nepăsători, în ușile prăvăliilor.

Nici n-ai crede că acești oameni sunt în stare să săvârșească asemenea nelegiuiri.

Ce adâncuri nepătrunse se ascund în sufletul acestui fanatic neam de oameni!

Ne întoarcem spre port. Rămân în urmă privind la cifrele turcești însemnate pe cadranul unui ceasornic, așezat sus la intrarea unei case mari.

Un bătrân așezat turcește în ușa unei cafenele, mă pofteste „*să stăm de vorbă*” și îmi explică cum se numără ceasurile la ei, de la răsăritul soarelui, și care e diferența între ceasul „*a la turca*” și ceasul „*a la franca*”.

Îi mulțumesc cu un: „*Evala Efendi*” respectuos și mă scobor în port.

În zarea îndepărtată apar vasele ancorate în radă, ca niște jucării minunate împrăștiate pe fața calmă a mării.

După ora bordului e aproape de apusul soarelui, căci *Elisabeta*, mândră, își flutură în adierea serei flamura albastră prinsă în vârful catargului, semnal de atențiune pentru lăsarea pavilionului.

Când se împlinește ora anumită, în clipa când flamura cade ca un fulg ușor și bubuitul descărcăturii zguduie văzduhul, toți își descopăr capetele; iar corniștii încep a suna „*onorul*” ce se dă tricolorului român, care se lasă de la pupă încet, alunecând în jos odată cu cel rusesc.

Globul roșu însângerat al soarelui alunecă ușor după creasta înclinată a muntelui, ce despică albastrul cerului senin... După câteva clipe nu mai rămâne decât o geană roșietică ce licărește în asfințit tivind în auriu o margine a cupolei și poleiește cald vârful unui minaret al moscheii de pe bătrânul munte: „Sui-Dagni”.

... Și acum, în pacea sfântă a serii, nu se simt decât fiorii dulci, împrăștiați de notele muzicii vaporului rus, ce îngână o rugăciune așa de tristă ca ecoul slab al unui plâns îndepărtat...

VIII.

Platana, 8 August.

Portul e aproape gol: o corabie mare cu trei catarge, ancorată aproape de noi, și-a întins toate pânzele să le usuce la soare; o canonieră turcească, neagră și murdară, își joacă încet pavilionul roșu cu semiluna albă la mijloc; alături, „Elisabeta” mândră și lucitoare, își flutură nebunatic flamura ei în trei culori în jurul unuia din catarge.

Ce dimineată frumoasă!

De-o parte coasta înaltă, munții înverziți cu păduri dese și bogate; de altă parte marea calmă și întinsă cu luciul unei imense plăci de oțel sub albastrul limpede al cerului de orient.

Abia mi-am sfârșit serviciul de cart și trebuie să plec la mal pentru observație astronomică împreună cu ceilalți camarazi.

Luăm sextantele și cronometrul și ne suim în barcă alături de căpitanul secund al bastimentului.

Ajunși la mal, ne găsim loc potrivit la marginea unei păduri și începem observația.

Pe când ne chinuiam să prindem soarele reflectat în oglinda sextantului, auzim șoapte în urma noastră; e o droaie de turci adunați spre a ne pândi să vadă ce facem.

Se opresc mai la o parte și ne privesc speriați; cei mari țin liniștea stăpânind pe copii cei mai îndrăzneți ce vor să se apropie.

Mai târziu un turc bătrân se desprinde din mulțime și se

apropie în vârful degetelor. După un: *salabairulsum* și o timinea respectuoasă ne întreabă ce facem.

Îi explicăm totul prin câteva vorbe turcești pe care le știam și noi, și el pleacă mulțumit pentru a explica acelei mulțimi care-l așteaptă cu nerăbdare.

Ne întoarcem la bord ca să facem calculele. După amiază câțiva ofițeri și cu medicul bordului plecăm în oraș.

La mal ne întâmpină un ofițer turc de infanterie și ne conduce arătându-ne orașul acesta atât de ciudat.

Pe două coline sunt așezate două orașele: unul turcesc și altul creștin, care se privesc față în față.

Fiecare din ele cu obiceiuri, cu legi și credințe deosebite: două lumi diferite, vrăjmașe, care se dușmănesc de moarte deși sunt unite sub aceeași soartă. Amândouă cu aceeași înfățișare sărăcăcioasă și tăcută, ca mai toate orașele din orient: aceleași îngrămădiri de ziduri, căsuțe tupilate încâlcite printre vișele stufoase, ascunse în umbra smochinilor înverziți și a platanilor bătrâni.

Deosebirea e numai că pe una din coline strălucesc crucile poleite de pe turnurile bisericilor; în timp ce, de pe cealaltă colină, răsar lucind semilunile de pe minaretele giamiilor, două credinți ocrotite de aceleași raze ale soarelui, de aceeași boltă a cerului pururea albastru.

Încălecați pe catâri, pornim să vizităm împrejurimile: apucăm la deal pe ulicioare întortocheate și așa de strâmte că abia pot trece cămilele încărcate.

După puțin timp, suntem afară la marginea mahalalei, de unde vederea cuprinde întreaga împrejurime.

Și catării se fac ghem sub noi urcând greu la deal și pipăind locul, își înfig copitele în bolovanii drumului.

Ce aer de jalnică resemnare au animalele aceste de povară, și ce blândețe răsfâng ochii lor mari, negri, umbriți de gene lungi.

De o parte și de alta a străzii, numai livezi de măslini și straturi de tutun; casele mici cu zidurile goale fără nicio înfrumusețare.

Nu uimește atâta sărăcie; o mizerie așa de neagră în mijlocul unei naturi așa de bogate, sub un cer așa de limpede și de frumos!

Ne îndreptăm spre o biserică frumoasă: „*Sf. Constantin*”, zidită în coasta unei înălțimi. Clopotnița albă și crucea poleită răsar sclipind prin cutele perdelei verzi a frunzelor de măslin. Un călugăr bătrân ne îndeamnă să mergem mai departe, până la vechea mănăstire zidită de Belizariu.

Înaintăm încet, pe o potecă strâmtă, de-a lungul unei râpe stâncoase, strecurându-ne pe sub garnituri gigantice amenințătoare, prinse în stânci uriașe în forme ciudate, ca niște monștri împietriți de veacuri.

Mănăstirea pare o fortăreață în ruină, pereții îi sunt ruinați și măcinați de vreme; o parte a zidirei e rezemată de peretele unei stânci striate în pături de granit vânăt și roșu ca sângele.

O liniște de moarte învăluie colțul acesta stâncos.

Biserica, pustiita și-n paragină, e lucrată în stil bizantin; pereții de marmură în mozaic bogat, în sculpturi măiestrit cizelate, totul în desene vechi festonate în broderii bizare și mistice.

Înăuntru, pe pereții colțurați și pe bolțile surpate, încă se mai văd pete colorate: umbrele sfinților zugrăviți cu atâta amar de vreme în urmă.

O singură candelă, aprinsă de călugării greci, mai veghează cu o licărire bolnavă ca de-asupra unui mormânt, luminând așa de trist goliciunea inconostasului despoiat și năruit.

Această îngrămădire uriașă de dărâmături, altă-dată podoabă a măreției stilului bizantin, martoră a patrusprezece secole, tot ne mai amintește încă legenda

tristă a nefericitului ei fondator și ne arată cât de vremelnică e cumpăna măririlor lumești.

Belizariu, mândrul general al lui *Justinian*, după ce înfrânge pe Perși, zidește această biserică pe malurile *Pontului-Euxin*, apoi cade în dizgrație și ajunge orb și sărac, purtat de fiica sa cerșindu-și pâinea pe stradele *Bizanțiului*.

... Și cum stau ascultând pe călugărul bătrân, care ne povestește despre nelegiuirile năvălitorilor cari au jefuit biserica prădând din odoarele sfinte, din evanghelii și pergamente vechi, mi se pare că zăresc încă pe mozaicul caprițios al zidurilor stropi de sânge închegat—rămășițele cruzimii din vremurile trecute.

De aci, de pe înălțimea pe care ne aflăm, privim în urmă departe, în zarea ștearsă a depărtării, unde se pierd vârfurile bătrânilor munți ai *Anatoliei*, ale căror coame albite de zăpadă scânteiază sub razele soarelui.

La picioarele noastre, pe cele două coline până în mare, se desfășoară *Platana*.

O varietate de culori neînchipuit de frumoasă: casele albe și mici ca niște jucării apar în umbra de un verde-închis a livezilor de măslini, semănăturile de tutun, colțurile pleșuve ale stâncilor de granit roșu, smochinii stufoși, lespezile albe din cimitirul umbrat de chiparoșii jalnici, cari cresc până în marginea oglinzii străvezii a mării... un amestec curios, ca niște trăsături de penel aruncate la întâmplare, într-un joc capricios de culori vii tremurând în lumina miezului de zi.

Ne scoborâm prin mahalaua creștină.

Vestea că un doctor, un „echim” e în oraș, se răspândește ca fulgerul. La fiecare pas ne oprim întâmpinați de oameni și femei aducând în brațe copii. Și doctorul, om bun și milos, cercetează cu drag pe toți, învățându-i ce trebuie să facă.

Uneori rămânem în loc fermecați de frumusețea

răpitoare a femeilor grece și circasiene, care ne ieșeau în cale cu mersul lor molatic, cu figurile lor bronzate, cu buzele roșii, umede, cu părul negru și inelat căzut pe umeri; sub sprâncenele lor arcuite ele au niște ochi de foc, pățimași, adânci ca marea și negri ca păcatul dragostei.

Un bătrân roagă pe doctorul nostru să vie până la el acasă să vadă pe fiică-sa care suferă de piept.

Intrăm într-o livadă bogată: bolnava stă culcată la umbră, fața e palidă și ochii negri, visători, cată aiuriți spre cuiburile albastre de lumină ce joacă printre frunzele măslinilor. Noi îl lăsăm pe doctor în urmă și ne ducem mai departe sub un smochin încărcat, unde fratele fetei ne cântă din mandolină o veche arie orientală.

... Ce duios și gingaș picură notele dulci ale mandolinei în liniștea singurătății acesteia, în aerul parfumat al livezii pline de fructe în care arde parcă aroma de esențe îmbătătoare!

Târziu, pe când ne întorceam la bord, un hodgea suit în vârful unui minaret, cu brațele întinse, cântă chemând credincioșii la rugăciune; glasul lui tânguitor se pierde în dangătul prelung ce vine de la cealaltă colină a orașului de la clopotele unei biserici.

...Și fără să vreau, sub farmecul sfânt al chemării credincioșilor la rugăciune, compar credința *profetului* așa de reală și pământască, rostită de glasul preotului din minaret, cu chemarea ideală și mistică a clopotului, care înalță închipuirea către cel mai frumos și amăgitor vis ce s-a arătat vreodată ochilor minții omenești, visul răpitor, sublimul vis pentru care a luptat în viață și a murit pe cruce blândul fiu al dulgherului Iosif din Nazaret.

IX.

Vona, 11 August.

Se lumina de ziuă când am ancorat în portul acesta, — adică, la drept vorbind, nici nu se află port aci; în fundul băii largi și minunat păzite de vânturile din spre larg, e un orășel oriental, ascuns în poala unui munte îmbrăcat în verdele pădurilor de dafin.

De-ți rătăcești cumva privirea în urmă departe, poți număra de-a rândul în zare sate și capuri, ce lanț se înșiră de la *Ieros* prin *Keoreli*, *Tereboli*, *Zefiros* și *Kerasunda*; întreaga coastă a Anatoliei, înaltă și colțuroasă, apare scăldată de valurile mării, în lumina trandafirie a dimineții. Te minunează frumusețea coastei așa de variată ca o dantelă măiastră lucrată de o mână dibace.

La câteva mile spre Vest se prelungește în mare, umbrit de un buchet de arbori, capul de stâncă ruptă ce poartă numele de *Iason*.

Din vremuri aci se povestește că a ancorat *Argos*, mândra corabie pierdută în căutarea *lânii de aur*, și aci a debarcat *Iason*, viteazul căpitan al Argonauților din expediția așa de mult cântată de poezii anticității elene.

Orășelul acesta de veacuri doarme același somn greoi și trândav în care vegetează mai toată populația visătoare a Orientului — Natura bogată a lenevit firea omenească împiedicând-o a mai adăoga ceva.

O barcă ne lasă pe țărm la un mic debarcader putred, înnegrit. Un turc ne întâmpină salutându-ne militărește;

după îmbrăcămintă pare a fi un vardist.

Plaja care se prelungește în mare, spălată de spuma valurilor, e formată din nisip feruginos, negru, fin și greu dovadă că în vecinătate se găsesc gisimente de fer. În munți, numai la 15 kilometri depărtare, se află mine de argint; totuși, ferul, argintul, ca și celelalte produse se aduc din porturile rusești.

Străbatem orașul în lung și-n lat. Aceeași îngrămădire de case fără niciun stil pronunțat, aceleași geamii albe își înalță minaratele țuguiate. Ulicioarele strâmte, murdare și cotite se înfundă prin ruinele zidurilor vechi sau se închid baricadate prin maldăre de foi de tutun puse la uscat.

Ne oprim în marginea orașului. Numai aci găsim apă dulce: un pârau limpede se furișează prin crăpătura muntelui; și undele clare i-se preling pe lespezi de piatră sticloasă.

În colțul acesta umbrat și răcoros se strâng locuitorii că să-și adape vitele. Sub măslinii încărcăți și dafinii mirositori ce cresc la întâmplare îmbătrânind în voia naturii, o sumă de oameni se află adunați la umbră. Vreo doi bătrâni așezați turcește cu picioarele încrucișate se odihnesc nepăsători; niciunul nu scoate o singură vorbă măcar, toți tac și fumează, cu ochii pironiți în gol — pare că urmăresc un punct anume văzut de fiecare-n parte.

Alții își adapă cămilele și catârii; unii sunt oameni tineri și bine legați; au picioarele goale până la genunchi, și pe corp o singură cămașă; — figurile au culoarea bronzului, și trupurile ceva din înfățișarea statuilor antice.

Privim înduioșați la un grup de cămile ce-și leagănă ușor gâturile lungi, întinse înainte; acestor animale urâte și diforme natura le-a concentrat singura frumusețe în ochii lor dulci, cumiți, în care se răsfrânge melancolia și resemnarea tristei lor soartă.

Pe când ne întrebam câți metri de grosime să aibă platanul uriaș ce-l admiram, ni se răspunde dintr-un grup

de Turci: *cinci metri*, într-o românească perfectă. Eră vardistul ce-l întâlnisem la mal și pe care-l observasem că ne urma la distanță, pare că ar fi avut să ne spună ceva.

Surprinși, îl întrebăm de unde știe românește; și el, roșu la față, schimbat, ne răspunde că a fost câți-va ani prin România.

Ne întoarcem prin cealaltă parte a orașului oprindu-ne la casa guvernatorului, un bătrân *Miralaia*.

Trecem într-o livadă splendidă ce își desfășoară bogăția solului pe o pantă dulce până-n mare. Departe, se pierde șerpuind un drum rătăcitor tăiat în coasta unei stânci. La umbră, pe-o bancă de lemn, în balsamul jalnicilor chiparoși, doi bătrâni cetesc o carte. Unul dintre ei se ridică: e stăpânul casei ce ne întâmpină cu o temenea respectuoasă poftindu-ne să luăm loc. După vreo două vorbe schimbate, se aduce obicinuita cafea și siropul răcoritor; bătrânul își netezește barba-i albă-afumată și ne zice surâzând: *ioc șarap Efendi* — voind să ne spună că legea nu-i permite să bea vin. Vizităm grădina și casa; o clădire veche cu zidurile măcinate de vreme, cu ferestre mici ferecate cu gratii și închise cu jaluzele verzi. Singurătatea și liniștea ce-o împresoară îi dau o măreție nespus de tristă. Ciudată construcție— în rândul de jos e grajdul; bătrânul își ține încă o frumusețe de cal, sânge arab. Când am trecut pragul, un cal mic, alb ca zăpada, și-a întors gâtul încordat mișcând nervos urechile ciulite, și ne-a privit cu niște ochi vii și blânzi cari ardeau sub moțul de păr stufos căzut de pe frunte până pe nările mari și roșii

Bătrânul ne spune că de mult nu-l mai încalecă, dar îl ține așa să moară lângă el, că multă vreme l-a slujit credincios în timpuri grele și de primejdie.

Se înserase când ne-am luat rămas bun întorcându-ne la bord.

Pe la ora șapte toate prăvăliile sunt închise, de când cu

măcelul Armenilor; mai târziu de ora aceasta nimeni n-are voie să mai circule pe stradă și nicio barcă nu poate să plece de la țărm.

— Seara, după terminarea serviciului, e ora repausului pe bord; clipele dulci și fericite când fiecare trăiește pentru sine însuși retras în fundul sufletului său.

În cuprinsul acestor câți-va metri e imaginea întregii omeniri; în mic o lume ce s-agită, trăiește împărțită în trepte sociale, cu gânduri, dureri și mulțumiri deosebite.

În tribord la pupă se plimbă comandantul, fluierând încet; în dreptul careului un grup de ofițeri tineri vorbesc și râd; în provă pe teogă e toată mulțimea adunată.

Se strâng în grupe oameni tot din același sat și povestesc său i cântă așa cum ei simt și inima-i îndeamnă.

... Și nu-i un cântec singur ca să-l auzi în cor, sau să răzbată. Numai un glas deosebit, ci sunt crâmpieie frânte de-atâtea voci în parte, și fiecare și cântă încet și pentru sine, de jale, de dor sau de iubirea — cântece vechi de cine știe când aduse cu dânșii din vatra părintească, ori altele învățate pe urmă în armată.

Amestecul acesta de glasuri diferite formează o armonie de murmur vag, un fel de tânguire duioasă și unită într-o melancolie dulce și adesea dureroasă, ce tremură lo aer până ce se stânge în mare.

De-o parte îi strâns un grup, în mijloc văd și pe vardistul turc ce-l întâlnisem în oraș.

Întreb mirat, și aflu tot misterul:

Eră un român, fost soldat pe *Elisabeta* și dezertor de vreo șase ani, de când bastimentele române mai vizitaseră aceste porturi — ciudat lucru... un țăran român vardist în Anatolia.

Vaporul și culorile românești i-au deșteptat dorul de țară; nu l-a răbdat inima și a venit odată să mai vadă pe ai lui — găsisse vreo doi oameni tot din același sat cu el.

Și în clipele acestea trăia o viață întreagă la sânul cald al țării, în mijlocul mulțimii de oameni — frați cu dânsul — cari cântau spunându-i de satul lui, de casă și părinți, de frați și de pământul lăsat așa departe la care de atâtea ori visase răzlețul uitat printre străini.

La spatele lui, unul lungit, pe punte a lene, cu un maldăr de frânghie având drept căpătâi cântă pierdut a jale cu ochii țintă în cer:

Trandafirul rău tânjește
Dacă-l smulgi de unde crește
Tot așa tânjesc și eu
După sătulețul meu...

Tace puțin, și iarăși se pornește din ce în Ce mai tare zicând tot mai cu foc:

Rămâneți cu toți în pace
O-o-f!... mă duc, că n-am ce face!...

Mă uit la ei: vardistul și oamenii aceia ce stau pe lângă el, nu cântă, nici nu râd; vorbesc încet, așa ca în spovedanie.

El stă jos ținând capul în piept și numai rar scoate vreo vorbă și întreabă de ceva, apoi oftează adânc și clatină din cap încet, abia se mișcă firele moțului prins în vârful fesului roșu.

Ce-o fi vorbind oare?... Și câte s-o fi petrecând în fundul ascuns al inimii sale!...

Când și-a ridicat capul am văzut bine cum îi jucau în lacrimi ochii lui tulburi.

Și-a luat rămas bun căci se sună apelul și oamenii toți treceau la front pe borduri.

Pe când unul, cu glas tare spunea rugăciunea de seară, toți ceilalți, pe punte în rânduri, cu capetele goale, își

faceau semnul crucii, iar notele metalice vibrau pierdute-n aer.

Barca, în care el plecase, era departe când am zărit-o potolindu-și mersul; și s-a oprit dând drumul lopeților în voie.

Abia se distingea o umbră stând pe loc în ceața ștearsă, a serei — parcă nu se-ndura să plece — de ce s-o fi oprit?...

Spre asfințit de mult dispăruse globul soarelui înecat în adâncul mării. Zgomotul, viața bordului, încetase odată cu cea din urmă tremurare a notelor sfintei rugăciuni de seară. Pe punte nu se mișca nimeni, în cabina comandantului lumina eră stinsă; afară, vreo doi oameni în prova de serviciu, și noi grămadă strânși în jurul bătrânului *Marcheti*, mecanicul bordului.

La toți m-era drag omul acesta pentru bunătatea inimii și farmecul povestirilor sale. Ne spunea tocmai din peripețiile unui naufragiu ce-l suferise în Marea-Roșie, apoi amintiri din bătălia navală de la Lissa, unde luase parte în tinerețea sa.

De mult terminase bătrânul, dar noi tăceam cu toții, stăpâniți de înțelesul povestirii spuse într-o românească așa... de stricăță și plină de glume și învățături de-ale meseriei, deprinse o viață întreagă în aspra școală a mării.

Era târziu, niciunul nici altul nu se îndura să plece — frumusețea nopților pe mare dă un farmec nespus de dulce grelei vieți de bord — mișcați de liniștea ce ne înconjură, fără să știm, ne țintuise în loc un fel de teamă parcă de a nu turbura sfințenia liniștei ce stăpânea natura întreagă.

O noapte dumnezeiască!... frumoasă ca în basme: cerul curat, nicio mișcare nu se simțea, nicio adiere nu înfiora calmul apei moarte. Iar sus, în peretele negru al țărmlui,

o licărire albăstrie începi!) să resfire frunzele copacilor înalți, și colțul lunii noi se ivi lucind ca muchea unei seceri de argint înfiptă în vârful unui dafin bătrân.

Furați de gânduri pe nesimțite, se coborâse fiecare în adâncul tainic al sufletului, uitând ființa celor din jur.

Un sunet vag ajunsese până la noi, o tresărire abia simțită ca un fior slab atinse pacea nopții.

Ne-am ridicat cu toții ca să vedem ce este.

Cu ochii deschiși, cu auzul ațintit, așteptam... pe luciul negru al apei abia aluneca o umbră în zare.

Era o barcă ce se-ndrepta spre noi; niciun zgomot nu s-auzea, doar se simțea ușor mișcarea lopeților lină, regulată, fără a scoate pana afară din apă.

„Să știți că-i un contrabandist de tutun” spune unul dintre noi.

Barca se apropiase; când a venit alături, în loc să acosteze în bordul în care ne aflam, a ocolit prin pupa vasului și s-a oprit pe furiș la scara din bordul opus. Am înțeles îndată: în bordul din spre țărm îi eră teamă să nu fie zărit la lumina felinarelor de punte.

„Ba... nu, e vardistul turc care a fost azi aci”.

Aduce un răvaș, o legătura cu lucruri pentru un soldat ce o să i-le ducă la părinți în satul lui, și niște tutun pe care ne roagă să-l primim, că-i foarte bun, de Baffra.

Stă și ne istoricește ciudatul roman al vieții lui și chipul cum trăiește prin locurile acestea. Ne mulțumește apoi din toată inima și pleacă încet, strecurându-se prin întuneric.

Noi am rămas privind la dunga de lumină lăsată în luciul apei, ca urmă unui diamant ce taie o sticlă întinsă.

O pierdusem cu toți din vedere, odată mai apăru în curmezișul cărării de lumină ce o așternuse luna de sus, încremenită anume ca o semi-lună deasupra unui minaret. În clipa aceea un glas puternic s-auzi din spre țărm.

Santinela de pe mal zărise barca în lumină.

Același strigăt răsună repetat de câte-va ori; și un fulger scurt licări înroșind c-o pată luminoasă negrul țărmului în zare, iar bubuitul unei puști înfioră cuprinsul tot, spărgând liniștea nopții... o clipă numai, căci ecoul se risipi departe pierdut în pustiul întunecat al mării...

X.

Samsun, 6 August.

Înainte de prânz primim o vizită neașteptată.

Un domn bătrân, corect îmbrăcat, se urcă pe punte și ne salută respectuos; într-o mână își ține șapca lui rusească și în alta o cravașă de trestie de mare.

E un colonel rus de cavalerie în retragere.

Îl poftim în careu. Începe a ne spune, într-o franțuzească stricată, câtă simpatie are pentru Români: a făcut campania din 77, ne cunoaște foarte bine țara și obiceiurile, ne știuse și limba, dar a uitat-o; i-a mai rămas numai două cuvinte pe care le repetă într-una, cu deliciu: *vin Tragașani!... ah!... vin Tragașani!*

Atunci schimbăm berea, cu care îl tratasem, pe vin... și limba musafirului nostru se desleagă; exploziile de simpatie devin din ce în ce mai dese și mai puternice.

Ca să ne arate câtă dragoste are pentru Români ne spune o dovadă pentru a ne bucura pe toți; pe moșiile sale din Caucaz nu are decât Români — noi ascultăm mirați — da, și-a stabilit o colonie întreagă, vreo câteva sate românești din Basarabia. Și mulți proprietari bogați au adus oameni tot de acolo.

Guvernul rusesc, continuă el, îi are pe toți în grijă; iată puteți vedea: soldaților care pleacă din Basarabia trimiși la. Trupele din Siberia, departe până la hotarele Chinei, le dă pământuri acolo; ei nu se mai întorc, și familiile lor, duse de guvern pe cheltuiala sa, sunt stabilite spre

Manciuria, unde le dă pământuri întinse și bogate... îi are pe toți în grijă guvernul rusesc!...

Paharele se golesc, discuția se încălzește, fără să știm alunecăm în chestiuni naționale și de politică străină.

El ne asigură mereu că tare mult ne iubește, dar să nu ne supărăm că-i sincer, el vorbește drept, așa-i e felul său — nu-i place de loc cum ne purtăm, după atâtea binefaceri din partea Rusiei... nu, nu stă frumos, zău că nu... oricum, tot creștini ortodocși ca și ei... nu, nu stă frumos.

La început noi voiam să-i explicăm, văzându-l însă așa. De sincer și încredințat l-am lăsat mulțumindu-ne a-l asculta, interesați. Nu-i vorbă că mai interesați îl priveam cum ridică ușor paharul, căta lung în zare la limpezimea vinului, și dintr-o dată îl răsturna pe gât, apoi își sugea buzele subțiate și clipea nervos din ochii lui mici, albaștritulburi care-i luceau printre gene.

Și-l lăsăm lot timpul să-și stingă focul care-l ardea în chestiunile politice înalte; și noi îl ascultăm în liniște — să-l întrerupem oricum nu stă frumos... e în casa noastră, ș-apoi vinul, deși ușor la băut, e, însă bun și vechi.

Soarele ca focul ardea în miezul zilei când am debarcat pe mal în port.

După câți-va pași am putut observa ca orașul acesta are o înfățișare ceva mai europenească. Ne oprim în răscrucea a doua străzi largi, pavate cu lespezi mari de piatră. În dreapta se înșiră un rând imens de bolți — e un bazar oriental.

Curioasă impresie îți produce această confuză îngrămădire de mărfuri felurite între zidurile vechi, umede și înnegrite de vremuri.

Un muzeu uriaș, fără nicio rânduială. Cum ai pășit sub coperișul de piatră tăiată în bolți enorme și negre-afumate, te prind fiori în aerul rece și umed; ca într-o peșteră te îneacă mirosul greu de mucegai.

Abia lumina zilei mai poate să răzbată, și câte-o rază caldă se furișează-n taină de-ncearcă să usuce dungi albe înșirate din picături de apă ce se preling cu-ncetul pe ziduri în unghere. Și-n haosul acesta, te ametește un zgomot vag de mii de voci într-una, care se agită în clocot sub bolți înăbușite, izbindu-se între ziduri c-un nesfârșit ecou.

Trecurăm pe lângă o prăvălie cu arme. Ce curioasă adunătură de vechituri: puști lungi, un fel de şușanele cu paturi mici sculptate și încrustate în sidef, pistoale mari turcești, pumnale fine, artistic lucrate, săbii de Damasc și iatagane cu lamele curbate.

Ne oprim la o prăvălie de stofe și mătăsării. Negustorii sunt niște Greci; cu ochii lor negri, vii, ne prind învăluindu-ne într-o privire șireată și cercetătoare. — Adânci cunoscători de oameni. — Dintr-o clipă te a pătruns, și cu o siguranță uimitoare, te știe ce ești, de unde vii și ce voiești.

Întreaga prăvălie și-o răstoarnă grăbiți numai ca să ne arate marfa; nu cere să i cumpărăm nimic, dar gura nu le tace; și laude, ademeniri și politețe curg din belșug cu cât se strâng mai mulți în jurul nostru.

În câteva minute cuprinsul tot e inundat în valuri colorate de pânzeturi și stofe — o beție de culori vii împletite într-un chip bizar în desene fantastice; după capriții nespuse de ciudate.

Alături e un fel de cofetărie turcească.

Stăpânul un turc, stă în fundul prăvăliei pe un scăunel și fumează așteptând liniștit să-i vie mușterii; nici nu clipește măcar din ochi.

Îi cer apă și dulceață. El se ridică încet și cu mișcări măsurate îmi aduce un borcan mare, o lingură și un pahar, apoi se așază iar la locul obicinuit. După ce-mi potolesc setea, voi să-i plătesc; turcul se uită nedumerit la mine.

Eu mă mir de ce nu vrea să ia banii, și el se miră de ce-i plătesc când n-am gustat decât odată. N-a fost chip să ne înțelegem. La urmă îmi spune hotărâtor: dacă-ți place, mănâncă; dacă nu, atâta pagubă. Turcul voia să mănânc tot borcanul, și nu pricepea cum să-mi ia plată numai pentru că gustasem.

Ieșim din bazar și apucăm la deal pe drumul care duce spre cimitirul orașului. Străbăteam un cartier sărăcăcios; casele mici și simple apar prin verdeața platanilor stufoși.

Oamenii aceștia nu pun niciun interes pentru a-și înfrumuseța casele prin care locuiesc, pentru că nu stau decât foarte puțin în ele. Tot timpul sunt afară în aerul cald și dulce, în sânul naturii așa de frumoase, sub un cer limpede, la umbra unei vegetații bogate. Pe când la Nord, în frig și umezeală, sub cerul acoperit de ceață, casa e singurul cuib plăcut și cald în care omul își găsește odihnă și mulțumire după o muncă chinuitoare în luptă cu aspra natură ce i se împotrivește.

În drum ne minunăm privind la câțiva turci bătrâni ce stau la umbră și împletesc ciorapi. Ciudat neam de oameni. Fără să vreau, cătând la chipurile aceste tăcute și blajine, îmi vine în minte cruzimile săvârșite în măcelurile Armenilor și groaznica faimă ce acești fanatici și-au câștigat de veacuri... aceeași mână ce poartă andreaua de împletit ciorapi, mânuiește și iataganul de retezat capetele ghiaurilor nelegiuiți.

— Unde apa e mai lină acolo-i și mai adâncă!

Intrăm în cimitir. O grădină frumoasă pe o coastă înclinată ușor spre mare.

Cât ochii pot cuprinde nu vezi decât mulțimea de lespezi mari de piatră, cioplite primitiv, și în neorânduială înfipite în pământ.

Cărările înguste ce șerpuiesc în zare se pierd printre morminte, și pacea sfântă a morții domnește pretutindeni, iar chiparoșii triști jelesc de cine știe când

mormintele închise, de multă vreme poate căzute în uitare...

Pe locurile unde se văd coloane rupte și lespezi mari trunchiate, arată că pământul acolo ține închisă cenușa celor cari au fost răpiți de lume în floarea tinereții.

Străbătem tot cimitirul în lung și ne oprim la ușa unei giamii, căci tocmai este ora de rugăciunea serii. Și în mijlocul acestei tăceri desăvârșite începe să răsunе chemarea repetată a unui muezin de sus din minaret. Nu înțeleg ce spune, îl văd cu brațele întinse cum cheamă credincioșii, cu glasul plângător și plin de pietate.

Urcăm cele câteva scări de piatră; la ușă ne lăsăm bastoanele și intrăm înăuntru. În momentul în care pășesc pragul un fior scurt îmi fulgeră prin trup: înăuntru e rece, tăcere adâncă și aproape întuneric. Cu o singură privire cu prind tot golul tainic al acestui locaș de rugăciune.

Vreo două raze slabe pătrund prin geamuri mici și poleiesc o parte din zidul afumat; zugrăveala pereților e ștearsă, abia se mai cunoaște o urmă colorată de linii ce se taie în felurite și mistice desene. Inscriptiile încâlcite rămase întrerupte de mozaicul căzut din locul unde fusese înfipt odată cu rară dibăcie de o mână omenească.

La glasul chemării de la templu s-adună credincioșii, și pe măsură ce ajung își lasă papucii în rând la ușă și încet pășesc tăcuți, cu ochii în pământ, cu picioarele goale pe dalele de piatră rece. Trec pe lângă noi fără să ne privească, senini, liniștiți își iau locul obicinuit. O liniște desăvârșită, nicio șoaptă nu atinge sfințenia tăcerii dinăuntru: și toți întorși cu fața în spre Meca, stau cu ochii pe jumătate închiși, pierduți ca într-un vis; un fel de meditare pioasă, ideală. Figurile nu spun nimic; nimic nu se răsfrânge din tot ce se petrece în lumea sufletului lor. Târziu începe vag un murmur de șoapte neînțelese și ei se prosternă cu fața la pământ, îndoiiți de mijloc se

leagănă asemenea mișcării ce o are un om în mersul călare pe cămilă.

Aceleași intonații s-aud într-un amestec de glasuri stăpânite — cu toții recită verseturi din *Coran* frenetic repetate în limba lui Alah; și coardele gândirii nu mai vibrează în crieri, li se topește mintea în frumusețea și bogăția frazei așa de arzătoare a poeziei sfinte — și în beția de vorbe și imagini le ard ochii în extaz și buzele în tremur repetă poezia *profetului-poet*.

Amestecul bizar de însușiri contrarii e în toată firea acestui neam de oameni. Alături de cinste, răbdare și blândețe, găsești cruzimea oarbă, tembeli și bravi; din liniștea senină trec numai într-o clipă la furie aprinsă.

— Moartea nu este nimic pentru că nu există, zic ei, și gata sunt oricând cu drag să-și verse sângele când legea, patria sau padișahul cere.

Fanatic și erou, acest popor odată a minunat și îngrozit o omenire întreagă; dar azi... în decadență, o soartă tristă îl mână spre pieire — e soarta ce pururi au avut-o popoarele îmbătrânite...

XI.

Synope, 26 August.

Cea mai bună radă de pe toată coasta, este de sigur aci la Synope.

În locul acesta s-a dat vestita bătălie navală dintre turci și ruși, în care flota turcească a fost zdrobită și înecată în mare.

Și azi, când ancora se smulge târându-se pe fund, adese ori găsim în pământul lipit de ghearele ei, monede, lucruri mici, urmele unei lumi ce doarme în adâncimea întunecată a fundului,

O peninsulă înaintează în mare, un istm îngust o leagă cu uscatul, pe șuvița aceasta de pământ, sus pe șeaua dealului a fost zidită mândra cetate din Synope. Zidurile de centură stau de atâtea veacuri în picioare încă; tari, crenelate, mai poartă și azi în coaste urmele obuzelor rusești.

Des-dimineată a început să cânte o muzică în oraș: eră zi de sărbătoare, onomastica Sultanului; aceleași și iar aceleași note lungi, chinuitoare, ale unei melodii orientale, le-am auzit repetate din zori până în noapte. Toți ofițerii, în ținută de ceremonie, mergem în vizită oficială la guvernator.

La mal ne întâmpină mai mulți ofițeri turci din marină și infanterie; când trecem pe sub bolta porții, un soldat de santinelă ne prezintă arma izbînd-o cu patul în pământ.

Intrăm într-o sală mare; în mijloc o masă, de-a lungul pereților sofale și jilțuri vechi îmbrăcate în postav roșu.

După obișnuitele prezentări și ceremonii, pașa ne urează bună-venire, comandantul diviziunii noastre îi răspunde mulțumind, și convorbirea se angajează între cei mari.

Pașa om foarte plăcut și deștept, vorbește cu drag despre țara noastră; pare a fi un om cu totul europenizat —din pricină că luase aspre măsuri pentru a împiedica măcelul armenilor i se zicea de turci; în batjocură, *Ghiaur-Pașa*.

După prânz mergem într-o excursie prin împrejurimile orașului. Pașa ne pusese la îndemână opt cai arabi ce ne așteptau la mal gata, înșelați cu harnașamente orientale, roșii sau verzi, împodobite cu cusături de fir.

Ieșim din cetate călăuziți de patru așchiri călări și înarmați; ne îndreptăm la deal abia putând să stăpânim caii mici, iuți și nervoși ce se frământă într-un joc fără astâmpăr; tocmai târziu s-aștern la drum în trap întins.

Ajungem pe înălțimea din capul peninsulei.

În depărtare se zăresc albe zidurile cetății; și în urma lor se întinde un deșert de nisip roșu. În transparența de aer și lumină s-aprinde un joc de licăriri ciudate pe această *mare* întinsă de nisipuri arzătoare.

Jos, la picioarele noastre, înainte, în dreapta și în stânga se întinde marea calmă, adormită într-o strălucire orbitoare; în liniștea miezului de zi nimic nu poți surprinde în tot *pustiul* acesta de apă argintie.

Ne oprim și descălicăm pe marginea unei prăpăstii; aci se înalță ruinele vechiului templu zidit de regele *Pontului, Mitridate Eupator*.

Tăcuți, ca-n fața unui mormânt, privim grămada de dărâmături rămășița falnicului monument, ce-a strălucit cu 100 de ani înainte de Christ, trăiește încă păstrând în sfânta ei singurătate taina veche a lumii asiatice.

Blocurile aceste de granit cioplit cu atâta măiestrie au viață încă pentru a ne dovedi blestemata morală a

timpurilor trecute. Câtă muncă omenească cheltuită pentru nebuna fantezie a unui *singur om...* câtă sudoare și câte lacrimi s-o fi scurs pe luciul acestor pietre... podoaba operei atâtor mii de *necunoscuți* cari lucrau pentru glorificarea oarbei vanități a unui *potentat* tiran.

Ne întoarcem înapoi pe un drum mai scurt ce trece printr-o pădure bătrână de măslini. În vale. Lăsăm caii plini de spume așchirilor ce ne însoțeau, și intrăm pe jos în oraș.

Auzisem că în această localitate guvernul turcesc trimitea în exil pe mulți dintre osândiți politici. E drept că acest loc este foarte potrivit; asigurat de trei părți, căci e împresurat cu apă, numai o parte e legată cu restul țării, și acolo sunt zidurile cetății, tari încă și bine păzite. Se zicea că și un ofițer din artileria turcă ar fi trimis aci ca pedeapsă pentru că luase parte la o revoltă din Stambul.

Eram foarte curios să-l văd.

Cum mergeam singur prin port, zăresc la masa unei cafenele, în mijlocul unui grup de turci, un ofițer român — eră camaradul meu de bord, prietenul *Meu Johnson*, cum îi ziceam noi din cauza tăieturii englezești a favoriților săi.

Mă apropii de masa la care sunt poftit și fac cunoștința celor ce se aflau de față.

Erau doi bătrâni respectabili, îmbrăcați europenește, purtau însă tot fesurile obicinuite; al treilea, un tânăr îmbrăcat militărește, înalt, frumos, cu-o figură aproape copilărească, și luminată de un zâmbet fin; mustața abia-i mijeja; în ochii lui mari și dulci avea o strălucire pătrunzătoare.

Acesta eră ofițerul exilat.

Toți trei știau foarte bine limba franceză; oameni culți, începură să ne vorbească despre țara noastră de care aveau cunoștințe întinse.

În câteva rânduri am încercat ai face să vorbească și despre dâșii—eram foarte curios să aflu de ce fuseseră

exilați — n-am izbutit căci se fereau să amintească ceva din trecutul lor.

Într-un târziu unul dintre bătrâni mi-a spus oftând din adâncul inimii: „Ah!... dacă ai ști D-ta ce simt când îmi amintesc din viața mea, ai înțelege de ce nu vorbesc de trecut... de ce nu vreau să mă uit în urmă... și nici înainte nu pot să mă uit!...

Atâta durere înăbușită tremura în vorbele aceste cu înțeles ascuns, că n-am îndrăznit a-l mai întreba nimic. Și toți tăceam respectând întristarea bătrânului ce-și netezea barba-i cărunță; iar ochii lui sticleau printre genele stufoase, și înotând în lacrimi îi aținti departe la fumul unui vapor pierdut pe luciul apei. Acolo în zare un nouraș alb plutea pe marea albastră a Cerului, ca o insulă din altă lume... Și multă vreme a rămas bătrânul așa, cu ochii țintă la fumul ce se-nalță a lene înnegrend parcă țărnul acelei insule cerești.

Tânărul mi-a spus în câteva cuvinte toată istoria vieții sale.

Era din o veche familie nobilă; fiul unui pașă din Ianina, făcuse școala militară din Stambul. Pe când eră în școala de aplicație, ca ofițer de artilerie, pe lângă studiile militare se adăpase și din izvorul binefăcător al învățăturilor din Apus; el, ca și toți camarazii săi de clasă, de și tânăr încă, vedea în adevărata lumină starea îngrozitoare în care se zbătea patria sa.

Cu toții intraseră în legături cu partidul revoluționar al *junilor turci*.

Guvernul a surprins toată mișcarea lor; i-a închis și a desființat școala. Pe cei mai mulți i-a osândit la moarte înecându-i în *Bosfor*; pe unii, cari erau din familii nobile, i-a cruțat trimetându-i în exil prin diferite locuri în Asia.

El fusese condamnat cu să servească 7 ani ca soldat în regimentul de artilerie din Synope.

Nu avea voie să citească de cât numai cărți turcești.

Căpătase pe ascuns operele lui *Volney* și le tradusese în limba turcă, în timpul celor trei ani de când își făcea pedeapsa.

— Ca să puteți judeca țara noastră, ne spune tânărul, trebuie să o împărțiți în două: poporul întreg deoparte, mulțimea aceea răbdătoare și cinstită care lucrează numai pentru o mică pătură conducătoare, pentru acei trântori cari în atingere cu civilizația europeană au ajuns mai răi și mai tâlhari ca înainte; aceștia au pierdut natura lor primitivă, și-au schimbat și fondul prim bun care-l aveau.

— Ah!... dacă am avea și noi o mică parte numai din libertățile de care le aveți în țara D-voastră.

— Știți care e diferența dintre români și turci? dar, nu vă supărați?... ne spune unul dintre bătrâni. Românii, totdeauna mândri, zic: suntem civilizați. Turcii, totdeauna încăpățânați, zic: nu vrem să ne civilizăm, rămânem așa cum suntem.

— Și ce credeți despre viitorul Turciei, întreb eu.

Tânărul tace, bătrânul își ridică ochii la cer, oftează adânc, șoptind rar: nimic, nu mai putem aștepta nimic!..."

Când ne-am despărțit, bătrânul m-a apucat de braț și, privindu-mă în adâncul ochilor, mi-a spus cu glasul înecat: „D-ta nu poți să înțelegi ce-nseamnă a trăi fără să aștepti nimic!..."

A doua zi,. Seara, se dă pe bordul *Elisabetei* o serbare la care iau parte autoritățile civile și militare ale orașului.

La pupă „pe duneță” toate erau împodobite cu mult gust; pavilioanele tuturor națiunilor fluturau ușor în vânt arătându-și feluritele culori; pe roata cârmei ce răsfăța, roșu cu semiluna albă la mijloc, pavilionul Turciei.

Lămpile mici, electrice, străluceau înșirate de-a lungul bordului; lumina lor se restrângea tremurând în oglinda apei limpezi.

Cele două proiectoare electrice de pe comandă, de cu

vreme începură a trimite snopuri de raze luminoase spre mal, în dreptul debarcaderului, pentru a lumina calea bărcilor ce aduceau invitații la bord.

Pe la 9 ore a sosit pașa împreună cu ofițerii de diferite arme și grade.

Erau și câți-va străini cari veniseră însoțiți de familiile lor: un inginer italian, un doctor german și mai mulți greci. Din toată mulțimea, două persoane atraseră privirile noastră: soția doctorului, un tip de frumusețe, mai cu seamă ochii ei blânzi, albaștri, aveau acel farmec visător al femeilor germane; și un maior de artilerie, *negru* cu dinții albi ce-i sticleau printre buzele groase; avea părul des și creț: tip de *mulatru*.

Convorbirea o întrețineam mai mult cu Străinii, căci turcii stau înfiți pe scaune mestecând liniștiți și cu sfințenie prăjiturile cu care fuseseră tratați.

Soția doctorului, foarte încântată, în mijlocul unui grup de ofițeri esclama suspinând:

— „Ah!... ce rău îmi pare că o să plecați așa curând; în sălbăciea asta unde trăiesc, când voi avea fericirea să mai schimb vreo vorbă cu astfel de oameni”. Eu intru în vorbă cu maiorul negru; dar mă înțeleg foarte greu căci abia știe vreo două cuvinte franceze pe care le repetă mereu: *Je compre mousie... je compre...*

Îl îndemn la un păhăruț de piperment; îi ia în mână și, cu-n zâmbet fin îmi spune că legea nu-i dă voie: își întoarce apoi ochii spre pașă, care tocmai atunci privea în altă parte, și dintr-odată răstoarnă pe gât băutura oprită, clipește apoi șiret și iar zâmbește mulțumit.

Îl întreb despre ofițerul exilat care se află sub comanda sa. Îmi spune că mai are încă patru ani de pedeapsă dar s-a făcut raport la Stambul pentru grațierea lui, căci se poartă bine; e om cum se cade, dar a vorbit mai mult decât se cuvine, îmi spune negrul ducând degetul la buze cu-n gest plin de înțeles. „La noi e foarte rău dacă spui

mai mult de cât este voie...”

Deodată convorbirea de pe punte încetează, toți ne ațintim auzul... abia ajung până la noi câteva note tremurătoare ale unei melodii dulci, de departe din spre mare. Toată lumea se ridică pentru a privi într-acolo. În lumina argintie a lunii o barcă aluneca încet; și notele s-apropiau din ce în ce mai clare, mai duioase în farmecul liniștei de noapte.

Era prietenul *Iohnson* care cânta „*Steluța*”.

Pașa fu cel dintâi care bătu din palme, după el începură aplauze zgomotoase.

După scurt timp cântecul încetează; petrecerea continuă: se fac diferite exerciții, jocuri obicinuite pe bord în asemenea ocazii.

Comandantul *Elisabetei* ține un cuvânt de laudă și mulțumire pentru modul bine voitor și călduros cu care am fost primiți în porturile turcești. Pașa, foarte mișcat, răspunde arătând simpatiile ce le-a avut totdeauna pentru români.

Din mulțime mă simt apucat de o mână — e *Iohnson*, care-mi șoptește la ureche: „el e jos, ne așteaptă”. De cu ziuă vorbisem cu ofițerul exilat ca să vie în timpul nopții pentru a-i da niște cărți. Ne suim într-o barcă îndepărtându-ne de *Elisabeta*; din zarea întunecoasă ce ne-nconjoară se furișează încet o umbră. Nu poate fi el; în barca ce se apropie e un singur om, pare a fi un barcagiu turc ce se lasă ușor înaintea la fiecare mișcare a lopeților.

Bărcile sunt alături... „eu, eu sunt... m-am îmbrăcat așa ca să nu fiu cunoscut”.

Plecăm încet toți trei spre *Mircea*. Legăm bărcile de scară și ne suim pe punte; timonierul de cart se uită lung în urma turcului ce se coboară cu noi în careu.

În câteva minute adunăm toate cărțile franceze ce le avem prin cabine; la fiecare nouă carte ce i-o dăm, câte o exclamație de mulțumire — e în culmea bucuriei când

vede *Minciunile Convenționale* de Max Nordau, auzise mult despre aceasta carte — le ia pe rând, le pipăie, citește titlurile dintr-o aruncătură de ochi și, cu sângele în obraz, îmbujorat de emoție și bucurie, abia poate să mai lege câteva cuvinte: „cum să vă mulțumesc... când să vă mai întâlnesc oare”...

Cu pachetele subțioară ne scoborâm în barcă; cum ne îndepărtăm tăcuți, prin întuneric, deodată ne cade-n față o lumină de foc; scăldați într-o strălucire albă rămânem opriți câteva clipe numai, căci pata luminoasă alunecă pe sub bolta cerului lăsând o dungă sclipitoare ca și coadă unei comete imense.

Eră proiectorul electric ce-și întorsese fășia luminoasă asupra țărmului, pentru a lumină calea bărcilor; lumea pleca de la *Elisabeta*.

Am așteptat privind din umbră până s-a scurs întreg convoiul; în bărcile pline cari alunecau lin pe oglinda străvezie a mării, mulțime de capete și brațe păreau că se mișcă într-un joc fantastic sub ploaia razelor albe ale conului de lumină.

Când ne-am despărțit, el mi-a spus mișcat, cu glasul strâns: „numai câte-o pagină pe zi o să cetesc, ca să-mi ajungă pe toată vremea cât voi sta aci...” și ochii lui blânzi ardeau licărind în lacrimi.

A doua zi când se lumina de ziuă, și *Mircea* își întindea pânzele plecând în spre larg, am văzut bine o formă omenească, departe lângă far, cum flutura o batistă albă în suflarea vântului.

... Și vântul dimineții, cu adierea-i dulce venind de la țărm, părea că ne-aduce ușor dintr-acolo suspinul părerii de rău al unui suflet nefericit...

XII.

Pe mare, 29 August.

.....
De trei zile suntem pe drum, spre țară.

De mult a dispărut coasta *Asiei-Mici* rămasă în urmă dormind înfășurată în ceața deasă a toamnei.

Navigăm numai cu pânzele. O briză răcoroasă se furișează până în fundul cabinelor; și *Mircea* aplecat pe o coastă, cu pânzele bombate, se duce ca săgeata pe luciul mării calme sub cerul clar, albastru. Un cârd de marsuini se întrec în mers cu noi, și-n jocuri nebunatice se dau afund ca iarăși, să apară ca scuturi argintii lucind pe fața apei.

Pe punte, toți oameni sunt veseli: ajungem azi în port... și mâini e sărbătoare...

.....
„*Să vede uscatul în prova*”, strigă cu glas tare omul din gabie.

„*Constanța... Constanța... ajungem*, șoptesc cătând cu toți să prindă în zare o liniuță neagră ce joacă tremurând în aerul străveziu la orizont.

Ne apropiem de coastă.

E într-amurg; spre asfințit ceru-i aprins, și în lumina de purpură a sării se poleiesc pe boltă norii de par lespezi de aur ca trepte înălțate. Iar soarele apune uitându-se înapoi spre portul ce rămâne mai lucitor și mândru sub razele din urmă — așa cum îl visăm s-ajungă în viitor—.

Din largul mării *Mircea*, bătrân dar mândru încă, se-

ndreaptă spre uscat și zboară cu pânzele întinse dorind.
S-ajungă în port.

Pe sus plutește lin, cu aripele obosite, o pasăre grăbită:
să întoarcă spre țărm la cuib ca să se culce.

Suntem aproape. Pe chei se vede lumea sosită să ne-
aștepte: batistele se mișcă în aer urându-ne *bună-venire!*

...

Iar flamura lui *Mircea*, din vârful de la catarg, răspunde
fluturându-și culorile în vânt, și în jocul ei prin aer se
apleacă și se înalță-de pare că salută pământul țării
noastre...

August 1896.

SCHITE MARINE

MOARTEA PILOTULUI

Era o zi de Iulie, căldură înăbușitoare.

Vreo două vapoare de marfă, acostate la cheiul vechide piatră, își prăjeau la soare trupurile uriașe îmbrăcate în table negre de fer.

Pe la amiază pavilionul de la căpitănia portului, lăsat jos, arăta că e ora repaosului.

Hamalii încetaseră lucrul și, lungiți pe movilele de cărbuni, dormeau trudiți.

Coșurile de încărcat se odihneau și ele, goale, răsturnate alături.

În șirul de cafenele, ce se țin lanț una de alta în lungul cheiului, lumea sta la umbră în jurul meselor.

Unii își deșertau paharele de sirop răcoritor, iar alții își sorbeau filosofic cafelele.

La cafeneaua piloților, în fața debarcaderului, *Barba-Spiro*, cel mai bătrân pilot din port, sta la umbră ținând în colțul gurii țigareta lui, făcută dintr-un ciolan, și urmărea a-lene, cu ochii pe jumătate închiși, fumul ce scăpa în rotocoale albastrii..

Era foarte bătrân *Barba-Spiro*; ținea minte de mult, din înainte de a fi orașul zidit.

De pe când erau numai niște colibe de stuf, în toată întinderea ostrovului și a mlaștinilor de o parte și de alta a gurii Dunărei până în mare. Multe povestea moșneagul, dar nu pe toate.

Se zice de unii că în locul unde este acum portul Sulina, nu cu multă vreme în urmă, era cuib de pirați, care

jefuiau vasele ce se apropiau de gurile Dunărei.

Și mulți numai astfel își explicau începutul averilor unor bătrâni din port.

Lui *Barba-Spiro* însă îi plăcuse să trăiască bine, și nu avea bani strânși.

De doi ani era la pensie: îl sfătuisese doctorii să-și termine meseria. Eră și vremea; suferea de inimă.

Viața zbuciumată a piloților, grija ce o au în conducerea vaselor încărcate, atenția vecinie încordată, emoțiile dese și reumatismul fac pe cei mai mulți să-și termine meseria zdruncinați și bolnavi de inimă.

De și primea regulat pensia, bătrânul nu se putea dezvăța de viața lui obicinuită din vremea tinereții.

Din faptul dimineții, de cum prindea a se deștepta viața în port, el eră în picioare. Și o luă încet de-a lungul cheiului, cu spinarea încovoiată, cu genunchii îndoți, cu țigareta în colțul gurii.

Se oprea la fiecare vapor, se uita lung, cercetător, și pleca înainte urmându-și inspecția.

Nu se petrecea nicio mișcare în port ca să n-o afle el.

Cum sta uneori la masa cafenelei, se scula în picioare, își punea mână strașină la ochi și căta lung și țintă spre largul mării.

De cum prindea să răsară câte-un punct negru pe fundul albicios al zării, nu-și mai luă ochii până ce punctul acela nu se desprindea bine în larg, luând forme regulate, răsărind catargele și coșul.

Fluierul ascuțit și repetat al vre-unui vapor, ce avea să facă manevră în port, îl făcea să tresară.

Se scula încet de la locul lui, mergea la marginea cheiului, și cu aerul unui examinator sever, observa manevra vasului în cele mai mici amănunte.

Câteodată se enerva, își ducea mâna la coaste să-și potolească bătăile repezi ale inimii: i-se părea că nu-i bine; își strângea pumnii și mormăia înăbușit câte o

înjurătură.

Când îi plăcea manevra, fața i se lumina și zicea în gura mare: „Bravo căpitane, bravo!...”

Trăia din viața portului, lua parte cu tot focul inimii la mișcarea lui.

Părea că și mersul vaselor și izbirea cadențată a valurilor, și întreaga mișcare din port mergeau în același tact cu bătălie inimii lui.

Și tocmai târziu, sub seară, când prindea a se polei vârfurile trestiiilor și soarele, roșu aprins, se stingea înecându-se în adâncul apei, bătrânul pleca domol, cu pași măsurați, spre casă.

Și uneori, în liniștea miezului de noapte, când tot portul dormea obosit și nu se auzea de cât pleoscăitul cadențat al valurilor lovite de chei, bătrânul o luă încet-încet de-a lungul digului vechi de piatră, ce ca un șarpe uriaș se târăște în mare, având în cap ochiul roș al farului.

De vreo două zile *Barba-Spiro* se simțea slab de tot; o tuse seacă îl înăbușă.

Asta nu-l împiedeca de a fi vecinie la postul său.

Tăcut, ca lângă un prieten vechi și drag cu care se-nțelegea de minune, sta pe mal vrăjit de glasul valurilor pe care îl asculta într-una de atât amar de ani.

Cu drag urmărea valurile, cari alunecau în bătaia soarelui, până departe, lăsând o dungă albicioasă în nemărginirea albastră a mării.

O adiere dulce de vânt răcoritor începuse să sufle din spre larg; bătrânul își ridică încet șapca, ațintindu-și ochii spre fundul îndepărtat al zării.

O pată albă se deprinsese la orizont și creștea în lumina soarelui, din ce în ce mai mare.

Eră o corabie cu pânzele întinse, ce se apropia de port.

Bătrânul își trecu încet mână prin părul lui alb, în care vântul se juca nebunatic.

A... ce cunoștință veche îi eră vântul acesta, ce bine îi

știa el nebuniile lui înșelătoare!

De câte-ori nu-l aștepta ca pe un prieten bun, de ajutor, când îi umfla pânzele însuflețindu-i corabia, ce despica valurile alunecând ca o pasăre în zbor cu aripele întinse.

Și de câte-ori nu-l blestemase, când își cerca puterile cu dânsul, dezlănțuindu-și furia asupra-i.

Corabia se apropiase de tot: intra în apa liniștită a canalului.

Era o corabie mare, frumoasă, cu trei catarge.

Bătrânul o privea cu drag cum se apropia, mândră, cu toate pânzele umflate, tăind ușor apa ce aluneca pleoscându-i cadențat coastele ei rotunde.

Trei fluierături ascuțite îl făcură pe moșneag să tresară, își întoarse capul înapoi: era un remorchier.

În același timp o fluierătură puternică răsună lung, și trupul uriaș al unei probele încărcate ce venea în jos cu toate viteza, se ivi de după cotul canalului.

Bătrânul se ridică de la locul său, apropiindu-se de mal.

Problema cu greu își putea micșora viteza, trebuia să se ferească făcând loc remorcherului și corăbiei care înainta mereu cu pânzele întinse: avea să privească la o manevră grea, asta îl interesa cu patimă.

Remorcherul repetă iarăși trei fluierături ascuțite; probela, ferindu-se ca să i facă loc, veni drept în fața corăbiei.

O fluierătură puternică, disperată răsună atunci.

Mulțimea grămadă pe chei căta cu groază; toți ochii erau ațintiți la cele două vase, care trebuia să se ciocnească neavând vreme să mai abată.

Bătrânul, ce urmărea de pe chei toate mișcările, scrâșni, nervos din dinți și un: „*pasto diavolo*” îi scăpă printre buze: pilotul de la probela greșise manevra.

Și el, cu ochii ieșiți din orbite, căta țintă, mușcându-și buzele, pe când cu mână își potolea bătăile grăbite ale inimii: aștepta...

Când într-o clipă, ca prin farmec, toate pânzele fură lăsate și se auzi răsunând comenzile desperate-iar vasele ajunse unul în fața altuia, bătrânului, cum sta înmărmurit, ținându-și răsuflarea, i-se painjiniră ochii, genunchii i se muiară; el întinse deodată mâna să caute un sprijin, dar se împletici și căzu mototol fără simțire...

Și vasele nu s-au ciocnit; lin trecură, la o palmă unul pe lângă altul, fără a se atinge.

Lumea se făcuse roată în jurul trupului gârbovit și uscat care zăcea pe chei, neînsuflețit.

... Iar vântul din spre largul mării, se-ngrămădea și el, făcându-și loc prin mulțime, și ca un vechi și bun prieten, adiind ușor, îi mângâia fruntea răsfirându-i pletele și barba lui albă...

RĂTĂCIT

Eră pe la amiază; o liniște adâncă stăpânea satul tăcut și uitat printre mlaștinile acoperite de stuf auriu. Colibele sărăcăcioase ale pescarilor, înșirate la rând, acopereau limba de pământ prelungită de la gura Sf. Gheorghe până departe spre larg, unde se perdea dunga albicioasă a Dunării în nemărginirea albastră a mării.

Depart, tocmai în coada satului, eră coliba lui Moș Simion; tupilată sub coperișu-i țuguat de papură, mai pustie acum de cât în totdeauna.

De o săptămână și mai bine, de când moșneagul își îngropase singurul fecior pe care-l avusese, ușa colibei n-a mai fost deschisă. Tot timpul umblase bătrânul așa rătăcit prin vecini și pe la cârciumă, ca să-și mai înece amărăciunea care-i umplea inima și să uite jalea ce-i chinuia mintea.

Mereu repetă deznădăjduit: *la ce bun rămășița asta de zile care mi-a lăsat-o Dumnezeu.*

Grecul, care avea pescăria în arendă, l-a iertat câteva zile, pe urmă i-a cerut să-și urmeze meseria că altfel nu-i mai dă făină. Bătrânul s-a întors iar la barca lui rămasă părăsită pe mal în bătătura colibei.

Ce era de făcut! Trebuia să se hrănească cât mai avea de trăit..

După ce și-a cercetat barca, a dat-o la apă, i-a potrivit catargul și apucând amândouă lopețile a plecat oftând din adâncul inimii — de mult timp numai plecase bătrânul așa singur la pescuit...

O adiere dulce de vânt, care venea din spre largul mării, răcorea fruntea pescarului și se juca nebunatic printre vițele lui de păr cărunț. Și suflarea acea ușoară de vânt, înfiora fața străvezie a mării tăiată de urmele bărcilor mici și negre, cu pânzele umflate, ca niște păsări cu aripile întinse, cari zburau la larg departe spre locul de pescuire, cale de opt mile de la mal.

Întrecându-se în~goană, tot câte doi pescari în fiecare barcă, treceau unii pe lângă alții vorbind și cântând în gura mare; iar vântul, le culegea sunetele glasurilor ducându-le înainte, până le perdea frunte în golul nesfârșit al depărtării.

— *Greu, greu de tot singur, Moș Simioane*, îi strigă unul din fundul bărcii, *noroc bun!*

— *Să dea Dumnezeu*, îi răspunse cu jumătate glas bătrânul care stă pierdut pe gânduri strângând cu amândouă mâinile lopata care o ținea drept cârmă.

Ajunsese aproape de locul unde erau înșirate cârligele pentru nisetri și moruni, când a prins el de veste că din spre asfințit se înălțase un nouraș alburii, arcuit pe bolta limpede albastră a cerului.

Vântul își schimbase repede direcția și suflă acum din spre coastă din ce în ce mai însuflețit.

Cunoștea el semnele acele; eră un grăunte de furtună care se apropia văzând cu ochii. Celelalte bărci se depărtaseră de mult gonind spre țarm.

Bătrânul, văzând bine că numai este chip să meargă drept în potriva vântului, care se întărea mereu suflând din spre uscat, trecu ușor colțul pânzei în celălalt bord al bărcii.

Și pânza se umflă zbătându-se ca însuflețită sub loviturile vântului, pe când barca aplecată pe o coastă zbură ca săgeată.

Pe sus, venea tot mereu norul acela; mai aproape, tot mai aproape, până se sparse cu ropot într-o ploaie repede

și deasă. Picăturile mari și reci, după ce-l orbeau biciuindu-i fața, se scurgeau în barba încâlcită a moșneagului.

Marea, răzvrătită repede, își începuse jocul ei neastâmpărat. Și barca mică, ușoară ca o bucată de plută, aci se ridică în sus pe creasta albă de spumă a unui val, aci alunecă în jos, afundându-se ca într-o prăpastie.

Bătrânul, sta liniștit, cu mâinile încleștate pe lopata cu care ținea cârma, *guvernând la val* cu ochii țintă înaintea, întâmpinând valurile și potrivit mersul zbuciumat al bărcii.

Pânza se zbătea prinsă de catargul îndoit sub vânt, — nu s-auzi de cât o trosnitură seacă; și catargul se frânse în două. Pânza nemai ținându-se, căzu în jos tremurând și prăvălind barca pe o coastă. O înjurătură scăpă printre dinții bătrânului. Într-o clipă își smulse cuțitul de la brâu și tăie sfoara care ținea colțul pânzei. Pânza rămase liberă, o și smuci vântul repezind-o în goana lui nebună, barca se îndreptă iarăși la loc.

Atunci, el apucă amândouă lopețile și începu să tragă cu toată puterea; dar îi eră zadarnică încercarea, căci nu putea înaintă împotriva vântului care-l târî înapoi spre larg.

Scrâșnind, turbat de necaz se luptă încăpățânat moșneagul, trăgând din răputeri, și încordându-și brațele lui noduroase își lăsă pe lopeți toată greutatea trupului său gârbovit.

În fierbințeala luptei un gând dureros li scăpără prin minte: „unde-i fecioru-său acum, să-i dea ajutor cu brațele lui vânjoase!...

... Și în lupta asta așa de nepotrivită, marea parcă anume bătându-și joc de slăbiciunea lui îl amețea aruncându-i în obraz stropii valurilor care fierbeau clocotind în juru-i.

Capul bătrânului ardea în flăcări. Ca să-și mai

răcorească fruntea acoperită de sudoare, își trase căciula pe ceafă, dar vântul care suflă mâniaș i-o smulse într-o clipă aruncând-o în jocul valurilor.

Zăpăcit de ropotul vijeliei, cătând numai înainte pentru a se strecură printre stâncile acele spumegătoare, pierduse din vedere țărmul către care trebuia să meargă.

Și acum, cu puterile sleite, se oprise desperat în loc; cu capul gol, cu părul în vânt, cătă cu groază în juru-i să poată zări în vreo parte dunga țărmului înnegrind orizontul.

Dar, nimic... nimic pe toată întinderea pustie a apei albastre-sinilii pătată numai de umbra norilor cari alergau nebuni pe bolta sură a cerului. Numai putea ști încotro era uscatul.

Ce era de făcut?... Rămas jucăria valurilor, la voia întâmplării, privea aiurit departe, tocmai în fundul nedeslușit al zării, acolo unde bolta cerească se sprijină parcă pe vârfurile albe ale valurilor.

Vântul își înmuiase suflarea se mai liniști încălzit de speranța că vreun vapor care ar trece pe aproape l-ar putea zări. Își scoase haina încet și-o prinse ca semnal de catargul pe jumătate rupt.

Istovit de oboseală se lăsă în fundul bărcii, moale ca ceara, și chinuit amar de lupta gândurilor ce se încinsese în mintea lui turburată.

Un cârd de goelanzi, plutind prin spațiu se rotea ținându-se mereu de-asupra bărcii rătăcitoare.

Ce nesuferite sunt aceste păsări de pradă când aruncă în singurătatea mării țipetele lor sălbatice ca niște râsete înfiorător de batjocoritoare.

Și bătrânul, cu ochii ținți, urmărindu-le zborul, își încrețea fruntea vrând să-și alunge din față o imagine urâtă, rămasă de demult în mintea lui. Dar, nu putea să scape, imagina îi chinuia răsărindu-i din ce în ce mai limpede și mai vie.

De atâta vreme, și ce bine își aduce aminte de cadavrul pe care l-a întâlnit plutind printre valuri, sfâșiat de goglanzii cari se zbăteau în jurul lui cu aripele întinse, cu ciocurile deschise amenințătoare... Dacă ar pieri de sete și de foame, ar ajunge și el tot așa... și bătrânul se înfioră tresărind ca dintr-un vis urât.

Umbrele serei începuse a împânzi orizontul cernit, vântul căzuse cu totul; numai valurile mari, greoaie, se mai legănau încă în liniștea largului mării.

Își simțea limba uscată în gură și buzele îi ardeau ca focul, începuse setea să-l chinuiască. Se culcă pe pânțele muindu-și buzele în apa de ploaie strânsă în colțul bărcii; dar se ridică îndată ștergându-se repede cu mâneca de la cămașă; apa de ploaie era amestecată cu stropii de apă sărată a valurilor.

Se lungi pe fundul bărcii, cu fața în sus, cu pumnii sub cap, cercând să-și potolească gândurile.

Într-un târziu, închise ochii voind să adoarmă, dar deasupra capului i se părea să plutesc desfășurându-se vederi felurite și un gând de moarte îi frământa mintea. Ne mai putând suferi, deschise ochii mari cătând înfiorat în jurul său.

Bolta cerului se limpezise peste tot, și în creștetul ei lucea luna încremenită, așa de galbenă și de plină, despicând cu o dâră de lumină nemărginirea neagră a apei.

Nu putu ațipi nicio clipă, stă deștept; stăpânindu-și răsuflarea, își asculta cu frică bătăile inimii, iar gândurile ca într-un haos întunecos i se încrucișau cu o iuțea amănunțită.

Toată viața-i tristă, monotonă i se desfășură pe dinaintea. Întâiul gând i se opri la fiu-său îngropat de câteva zile; i se părea că vede smulsă și aruncată în lături crucea albă de lemn, lucrată de el, și movila aceea de nisip amestecat cu sfărâmături de scoici colorate, era

răscolit... încet și în lumină i se arăta satul, coliba aceea tupilată în care s-a trezit... sărăcia, necazurile și mulțumirile pe cari le avusese... malul acela sterp și nisipos unde era cimitirul satului, și parcă își vedea femeia cu o mână strașină la ochi și cu cealaltă făcându-i semn să vie la ea... și toate, toate i se înșirau într-o jale mută chinuitoare.

Ce noapte groaznică până a prins a miji zorile.

Și cum stă cu ochii pironiți în fundul zării unde se întindea mereu o pată roșă-aurie poleind fața apei; același gând de moarte îi îngheță simțirea: ce va face toată ziua... și mâine... și poimâine...

Gâtlejul uscat de sete, pânțele care țipă de foame, și țărnul tot nu se zărește, și nicio pânză nu albește la orizont, nicio urmă de fum de la vreun vapor nu se poate străvede pe toată întinderea goală a mării.

Ca să-și mai înșele foamea, începu să mestece tutunul pe care-l avea la el. Se lungi apoi iar cu trupul scăldat în ploaia caldă a razelor de soare, și rămase așa cu ochii închiși, cu buzele arse în friguri, pierzându-se într-o gândire tot mai înceată, mai nedeslușită, până i se topiră simțirile într-o amorțeală greoaie: căzuse într-un somn adânc.

... Și cum stă el, cu chipul stins, dormind cu fața în sus, întins pe fundul bărcii aceleia mici și negre, părea culcat într-un sicriu care plutea la întâmplare, rătăcit pe luciul pustiu al apei întinse, fără margini.

*

*   *

Când și-a venit bătrânul în fire, era pe niște saci de pe puntea unui vapor englez de comerț, care-l luase întâlnindu-l în drumul spre Sulina.

Trecuse departe de Sf. Gheorghe că abia se mai zărea turnul farului ca un punct negru, pierdut la orizont.

Acolo era satul lui; pe malul acela sterp și nisipos, acolo se stinseseră toți ai lui, și cât de. Singur și amărât acum la vreme de bătrânețe.

... Și o îndoială dureroasă se închegă prin mintea bătrânului pe când buzele-i uscate șopteau în neștire: *la ce bun rămășița asta de zile ce mi-a lăsat-o Dumnezeu!...*

ȘOIMUL

Căpitanul își cumpăraseră șoimul de la un turc din Bender-Eraclia, un orașel de pe coasta Anatoliei. Mergea cu el adesea la vânat. Până sălta prepelița, îl ținea legat cu o sfoară de picior; când vedea vânatul, îi da drumul.

Șoimul plecă în zbor despicând aerul ca o săgeată, își înfigea ghearele în păsărică de pradă, care se zbătea disperată până cădeau rostogolindu-se împreună în iarbă.

Atunci i se scotea dintre gheare prada, care de multe ori se găsea încă vie; cu penele zbârlite, cu ochii mari și ciocul deschis.

Pe bord îi ținea într-o colivie.

Ce trist eră nefericitul prizonier, când păraseam vreun port.

Când ne pierdeam în largul mării, când nu se mai auzeau ciripirile păsărilor de uscat, când pământul, cu viața lui plină și bogată rămânea departe în urmă ca un punct negru, atunci începea grozavul chin al bietului prizonier din colivie.

Ne depărtam în ziua aceea de frumoasele coaste ale Asiei-Mici.

De patru zile eram în largul mării; bolta cerului, de un albastru șters, eră pătată de nori albi ca niște grămezi de fulgi, ce-și muiau marginile în apa albăstrie a mării clătinate de valuri greoaie și leneșe.

Șoimul trist abătut, părea că doarme.

Zăcea cu ochii închiși, cu o gheară rezemată în gratiile coliviei ținea capul ascuns în penele lui sure și zburlite de stropii valurilor.

Era miezul zilei. Căldura chinuitoare, vederea aceleiași și iar aceleiași nemărginiri pustii de ape, sfârșește prin a-ți naște o plictiseală fără seamăn: acel sațiu obositor care-l produce drumul mai multor zile de mare.

Toți dormeau, afară de oamenii din bordul de serviciu.

Un soldat se apropiase de colivie:

Eră un băiat mic, oacheș, cu boneta așezată pe ceafă, cu gâtul gol, cu obraji arși de soare și de vânt.

Rezemat de manivela unui tun, privea înduioșat la șoimul care se scutura de praful de cărbuni ce ieșea în vârtejul fumului pe gura coșului.

Un alt soldat mai zdravăn, bine legat, cu mustața răsărită, se apropiase; erau amândoi din același sat.

„..... Tânjește săracul! dar ce te gândești bre; îi dor de locul lui. Ce ar mai zbura el, mamă! să se vadă iar slobod...

Tăcură amândoi; aceleași gânduri îi munceau.

Întorși cu fața la asfințit, priveau cu jale, cătând parcă ceva scump, într-acolo, peste pustiul nemărginit de apă.

„Măi Niță, mâni îi Sântă-Măria, hramul bisericii din sat de la noi. Așa-i, bre? Și noi pe ce parte a lumii suntem..? Hei! așa te poartă armata, măi, și mai cu seamă când cazi în flotilă”...

Tăcură iarăși. Rămași pe gânduri, își urm u fiecare în tăcere firul amintirilor.

Cel mai înalt se depărtă încet, răsucind între degete o foiță de țigară.

Celălalt rămase pe punte lângă colivie, singur, cu ochii pironiți pe luciul valurilor ce, în goana lor nebună, se pierdeau departe în largul pustiului al mării.

La ce visa el oare?

Depart, departe de tot, în spre apus, pe fundul

albăstriu al cerului, o pată lucitoare flutura în bătaia soarelui. Și pata aceea creștea tot mai mare, tot mai aproape, urmată de umbra ei ce alerga tremurând pe fața mării.

Eră un stol de rândunele; o caravană zburătoare, în drumul lung spre țările vecinie scăldate de soare cu cerul pururea albastru și fără nori.

Pierdut într-o visare tainică și dulce, soldatul urmărea cu privirea stolul acela de rândunele, care venea din spre apus; parcă așteptă să-i aducă o veste din țara lui.

Și ce departe eră țara lui, ce dor îl prinsese de țară, de vatra satului de care se dezlipise de trei ani de zile!

„Dar ce ai rămas așa cu ochii la cer măi Niță?” îl întrebă un soldat ce abia ieșise pe punte.

„Vine toamna, mă camarade, de s-au pornit așa rândunelele la drum” răspunse el ca trezit din somn.

Șoimul în colivie se deșteptase; însuflețit își scutura capul semeț și ațintea ochii mari, străbătând cu privirea lui ageră înălțimile.

Cu o lăcomie nespusă el pândeă stolul acela de rândunele, care plutea legănat.

Cu ghearele încleștate sălbatic în gratiile coliviei, cu pliscul deschis gata să sfâșie, șoimul se zbătea turbat într-o parte și alta căutând scăpare.

Îl deșteptase dorul de viață, îl chinuia avântul spre înălțimea norilor.

Câțiva soldați, strânși în jurul coliviei, priveau cu milă la el cum se zbătea între gratii. Oare nu erau și dâșii părtașii aceleiași soartă? Și cu dorul în inimă se uitau când la șoim, când la pata aceea neagră care plutea pe cer fluturând tot mai mică, mai departe, tot mai departe, până se pierdu înecată în lumină pe fundul albastru străveziu al cerului de miază-zi.

Șoimul nu se mai potolea; cu ciocul plin de sânge, cu o gheară desprinsă, se zbătea într-o frământare nebună.

Nu trecuse mai mult de o oră când un soldat veni să-mi spună că șoimul murise.

Îl trimisei să raporteze căpitanului.

În jurul coliviei soldații se adunaseră grămadă.

Unii râdeau, făcând glume; altora le era milă de pasărea care zăcea cu ciocul sângerat, fără suflare, cu ochii mari ținți la orizont.

S-a omorât singurel de inimă rea. Dar ce te gândești, săracul! când s-a văzut că nu-i chip de scăpare..." zicea soldatul acela mic și oacheș, cu gâtul gol și cu obraji arși de soare.

Și printre buze îi scăpă un oftat, care îl și culese vântul ce trecea nebun fluierând prin macaralele din colțul pânzelor umflate care mânau vasul într-o legănare leneșă, greoaie...

Pe mare, 1898

SINGURĂ

Era vecinie tăcut satul acela de pescari pierdut, departe pe malul mării; dar mai pustiu și jalnic părea, acum spre toamnă, când se găteau și berzele să plece în lunga lor călătorie.

Nourii alergau nebuni pe bolta sură a cerului și pete negre se formau sub ei, pe marea albastră sinilie care se frământă izbindu-se în clocot de malul nisipos și sterp.

Doi plop — singurii în tot satul — din dreptul bisericuței văpsită în verde, se văitau îndoiți spre pământ de vântul ce mugea turbat din spre largul mării.

În bătătura caselor tupilate sub acoperișurile de stuf, câteva femei cu mâinile strașină la ochi cătau lung, cercetător, departe în zare.

Pe întinderea nemărginită a mării câteva puncte negre se iveau ridicându-se pe crestele albe ale valurilor și apoi se pierdeau iar coborând în golul ce-l făceau valurile în jocul lor nebun și zbuciumat.

Erau bărcile mici și negre ale pescarilor ce se duceau la plasele și cârligele așezate departe în mare.

Ce dimineață urâtă eră în ziua aceea!

Fâlfâituri dese de aripi se auzeau din când în când: berzele își părăseau cuiburile de stuf, pregătindu-se de drum.

După ce s-au strâns toate înălțându-se grămadă, una câte una și-au luat locul la rând în șirul lung ce s-a pornit în mers întins, plutind prin înălțime.

Numai una, o singură barză mare, bătrână, rămase jos

cu gâtul întins înainte, mișcând mereu ciocul deschis.

Sta locului, privind cu ochii mari, țintă, la șirul care se perdea în depărtare, plutind ușor ca o panglică neagră, întinsă în spațiu, sub bolta cerului înnorat.

Sărmana!... avea o aripă tăiată.

Mai făcu o ultimă efortare desperată; își desfăcu singura aripă ce o avea: un fâlfâit grăbit, întrerupt, și se înălță o clipă, căzând apoi într-o coastă pe coperișul bisericii.

Ținându-și aripa încă întinsă, rămase acolo cu pliscul în sus, zăcând așa singură, stingheră, cătând cu jale la cei ce o lăsau...

Copiii, adunați la jocuri nebunatice în băătăura bisericii din sat, adesea o luă la țintă lovind cu pietricele sărmana pasere care zăcea părăsită cu ciocul ascuns sub singura-i aripă; și uneori când pe deasupra trecea în zbor spre mare vreun cârd de călători, ea se deșteptă și, ridicându-și, capul, căta cu gâtul întins înainte, spre orizont departe, până ce nu se deslușea liniuța aceea neagră care se perdea tremurând ușor prin zarea plumburie din spre miazăzi...

În deltă, 1898.

DUPĂ FURTUNĂ

Sus la far, se leagănă încă molatic în aer, semnalul care arată că e timp rău pe mare.

Fusese furtună; de patru zile niciun vapor nu intrase în port; valurile încă nu se potoliseră.

Pe cheul vechi de piatră, unde altă dată clocotea zgomotul și mișcarea, azi e liniște de cimitir, o tristețe mută stăpânește tot cuprinsul cheului.

Aci, un grup de hamali, fără lucru, triști, zdrențuroși, stau a lene cu pipele între dinți, privind cu jale prin rotocoalele albastrii ale fumului în largul depărtat al mării; dincoace, grupuri de negustori, agenți din port, privesc cu grijă spre fundul plumburiu al zării.

Femei, pe fețele cărora se vede spaima și grija, ținând copii de mână, se plimbă nerăbdătoare cu ochii plini de lacrimi; sunt soțiile marinarilor așteptați.

Toți se mișcă în tăcere; niciun zgomot omenesc nu turbură sfințenia acestei jale mute, ce parcă plutește deasupra limbii de piatră care înaintează în mare.

Iar marea nebună, parcă anume bătându-și joc de slăbiciunea omenească, în hohot clocotitor își izbește valurile zgomotoase de cheul bătrân, spălându-i în răstimpuri mușchiul prins pe lespedea de piatră înnegrită de vremuri.

O mișcare se face prin mulțime, toți sunt în picioare cu ochii țintă la orizont.

— *Se vede!... se vede!... e un vapor!...*

Depart, departe de tot, în fund acolo unde marginile

zdrențuite ale norilor se împreună cu vârfurile înspumate ale valurilor, acolo unde parcă se sprijină bolta cerească, se ivește un punct mic, negru, pierdut în zare.

Nerăbdătoare se mișcă lumea pe cheu, așa în neștire, întrebându-se unii pe alții fără a afla nimic. Fețele tuturor încep a se lumina, femeile își șterg ochii de lacrimii, pentru a vedea mai bine punctul acela negru, care crește cuprins în zare din ce în ce mai mult.

Turcii de la corăbiile din port, suiți în catarge, privesc spre largul mării.

E un vapor—dar care?

Fie-care, se simte încălzit de speranța că e acel pe care îl așteaptă.

Mereu se face mai mare punctul acela răzleț. Un pilot care privește cu ocehanul, strigă în gura mare:

— Are coșul alb... e *Principesa*.

— Vine! *Principesa!*... — se aude din toate părțile.

O femeie îmbrobodită cu un șal vechi, ținând un copilaș de mână, își șterse grăbită ochii de lacrimi și cu mâna își apasă pieptul să-și potolească bătăile repezi ale inimii.

— *Uite... vezi că vine tata* — și ridică în brațe copilașul, care cu mânuțele întinse căta neștiutor, gângăvind drăgălaș: *ta-ta*.

Punctul se preface într-o pată neagră desprinsă din zare, se vede tot mai bine, mai aproape, tot mai aproape, cum înaintează acea jucărie minunată.

Aci înălțându-se pe vârful înspumat al unui talaz, aci prăbușindu-se ca într-o prăpastie în golul ce-l fac valurile în jocul lor nebun.

Principesa aluneca încet, lovind-se la fiecare pas de valurile care năvălesc pe rând culcând-o pe o parte și pe alta; iar în urmă-i, se târăște ca un șarpe prins de vârful coșului, fumul ce în rotocoale negre gonite de vânt se pierde departe, în largul pustiu al mării.

Iată, acum se văd bine oamenii care se mișcă pe punte,

se pregătesc pentru sosire.

Căpitanul e la postul său cu ochii țintă înainte, timonierul e la roata cârmei, bucătarul, cu șorțul alb dinainte și cu scufia în cap, a ieșit și el în ușa bucătăriei să vadă portul.

Mulțimea pe cheu începe a flutura pălăriile și batistele în aer.

Femeia își lăsase copilul jos, și desfăcuse șalul scuturându-l în bătaia vântului — o văzuse — un marinar ce sta în prova, cu capul gol, cu pipa între dinți, cu o mână ținându-se de ancoră, cu cealaltă își ridicase șapca fluturând-o în aer.

Cum a intrat în apa calmă a portului, ca prin farmec, *Principesa* și-a potolit mersul; liniștită, mândră, alunecă acum tăind încet apa ce se prelinge pe coastele ei, îndepărtându-se în curbe largi care pleoscăiesc în cadență cheiul vechi de piatră.

— *Funda!* răsună vocea căpitanului. Și ancora se rostogolește c-un zăngănit sălbatic, târând lanțul după dânsa în fundul apei, care clocotește în locul acela împrôșcând cu stropii până departe.

Lumea nerăbdătoare se îngrămădește la debarcader.

Unii, privesc îngroziți la coș, pe care se văd pete: urmele lăsate de stropii valurilor.

Principesa e acostată lângă cheiul care clocotește, ca și altă-dată, de zgomot și mișcare.

Portul reînvie însuflețit de o lume care roiește în sus și în jos; zgomotul asurzitor al mașinii de descărcat, strigătele hamalilor ce cară marfa, toată mișcarea și hărnicia asta readuce portul la viața-i obicinuită, plină și bogată.

Și 'n mulțimea asta care se frământă grăbită, se mișcă mânăta de nevoile vieții, femeia îmbrobodită cu șalul vechi, zâmbește printre lacrimi cătând cu drag la soțul ei, un marinar tânăr ce strânge în brațe copilașul drăguț care

gângăvește cu atâta gingășie: *ta-ta*.

— *Eră să nu-t mai văd drăguțul*. Scuturându-și pipa de scrum, un marinar bătrân, spunea la câți-va oameni ce se oprise cătând înduioșați.

— De doi ani îs luați sărmanii... bietul copilaș eră să rămâie fără tată... e hei!... pe mulți tați i-a înghițit marea și câți orfani și câte lacrimi n-a lăsat pe lume!

Iar marea nebună, parcă anume bătându-și joc de slăbiciunea omenească, cu același hohot clocotitor, își izbea valurile zgomotoase de cheiul bătrân, spălându-i în răstimpuri mușchiul prins de lespedele de piatră înnegrite de vremuri...

Constanta, 1898.

CIMITIRUL MARITIM

Când soarele scapătă în amurg și ca o ghiulea înroșită se stânge înecându-se în mare, tot mai vezi câte un pescar întârziat ce-și mână barca grăbit spre gura Dunărei.

Dar, oricât de grăbit ar fi, și oricât de târzie ar fi vremea, întotdeauna, când ajunge în dreptul malului, dă drumul lopeților lăsându-și barca s-alunece legănată de valuri și își face semnul crucii întorcându-se cu fața spre țărm, cătând cu sfințenie spre malul nisipos unde albesc în zare lespezi de piatră. Printre stropii albi, ridicați de valuri, licărește poleiala crucilor înșirate la rând.

E cimitirul maritim.

Pe-un mal pustiu și nisipos sunt rânduite movile de pământ, blocuri de piatră, cruci de fier și numeroase cruci de lemn scrijelite cu inscripții felurite.

Niciun zgomot, nicio urină de viață. În zadar cauți de ritor, cu ochii lacomi, un singur fir de iarbă să-l vezi mlădiindu-se la adierea vântului.

Nimic în tot acest cuprins decât nisipul auriu pătat cu sfărâmături de scoici colorate.

Ce jale mută îți stăpânește ființa, cum ascuți înfiorat bătaile grăbite ale inimii simțindu-te tu, singura viață în mijlocul acestei naturi pustii și moarte!

Și sfânta liniște a morții uneori este turburată de mugetul mării înfuriate a cărei talazuri se lovesc sfărâmându-se de țărm.

Și-atunci marea spală nisipul distrugând mormintele. Parcă ar vrea să răpească rămășițele ce zac în sânul acestui pământ sterp și să le atragă în sânul ei larg, clocotitor.

Toți înecații care se găsesc, toate cadavrele aduse de valuri, morții de holeră de la carantină, precum și toți marinarii ce-și află sfârșitul aci, sunt îngropați în acest cimitir.

Cea mai mare parte din morminte sunt fără niciun nume, necunoscute; altele au inscripții în toate limbile:

„*Luigi Reget*” 1852, Messina... „*Moris Dufez*” 1860, Marsilia... alături un neamț: „*Iohan Kriger*” 1864, Hainburg...; „*Capitano Dionisio Stavrosu* 1870, Hios... lângă el un turc, și tot așa se întinde șirul de morminte cât vezi cu ochii.

Sărmanii înstrăinați, de locurile lor, de tot ce aveau drag și scump, despicând mările îndepărtate, mânați de grija pâinii de mâini, nefericiții marinari au căzut în greaua luptă pentru trai, lipsiți de mângâierea de a fi lângă ai lor, cari poate îi așteaptă încă.

De multe ori rățăceam prin această parte neîntâlnind decât foarte rar pescarii ce-și întindeau cârligele pentru plasă.

Într-una din seri însă, fui mirat zărand în fund de tot un om rezemat de-o cruce, chiar lângă malul mării. După înfățișare și îmbrăcăminte se vedea a fi un italian, bătrân marinar. Ajuns în dreptul său mă întâmpină cu un „bona sera signore”, zis cu un accent dalmațian.

De la întâia vedere mă simții îndurerat de înfățișarea acestui bătrân cu ochii înroșiți de lacrimi, cu genunchii îndoiți; părea doborât sub greutate unei dureri chinuitoare.

Am intrat în vorbă cu el.

Ce jalnică îi eră povestea vieții sale!

Eră de loc dintr-un sat de pescari de pe malul mării,

aproape de Triest. De bunicul său abia își aducea aminte: îl luă adesea cu el la pescuit; el îi puse întâia oară lopata în mână și-l învățase să ridice plasa.

Ca prin vis își reamintește că într-o noapte când marea eră furioasă și în rada portului se auzea văitându-se desperat fluierul de la un vapor, bunicul și tatăl său ieșise în mare cu toți oamenii din sat.

A doua-zi îl văzuse numai pe tată-său; toți din casă plângeau. Auzise el bine pe maică-sa când a spus lăcrămând: așa s-a sfârșit și tată-meu, sărmanul".

Pe urmă, părintele său intrase la o corabie care aducea pământ de la Sontorino... Corabia, veche și încărcată peste măsură, în una din călătorii se cufundase: toți oamenii s-au înecat.

El eră pe-atunci tânăr; își părăsi satul și intră ca lucrător în port, la Triest. O grevă a lucrătorilor de aici îl făcu să se îmbarce pe un vapor englez.

Peste câți-va ani se însură la Messina; aici, ca lucrător, duse o viață chinuită și vecinie în luptă cu sărăcia.

Din toți copii îi rămăsese un singur băiat, Antonio. În el avea toată nădejdea: crescuse mare, se angajase la un vapor de pasageri.

Iar dânsul, de și bătrân, tot se simțea în putere; mânat de sărăcie i se părea că tot mai ușoară e viața pe apă de cât pe pământ. Se îmbarcase pe o probelă care făcea transporturi de cereale.

Într-o seară, pe-o mare rea, când părăsea portul, la gura strâmtă a canalului, drept când să iasă în largul mării, s-a întâlnit cu vaporul de pasageri.

În zadar acesta ridicase trei lumini roșii, semnal că are stricăciuni la mașină și că nu poate manevră.

Probela înainta mereu; printr-o manevră greșită, în loc de a-și schimba direcția veni din potrivă cu prova în mijlocul vaporului de pasageri.

Îl izbi: O panică îngrozitoare se răspândi pe bord; până

să lase bărcile de scăpare la apă, vaporul se duse la fund.

Unii au putut fi scăpați; cea mai mare parte însă se înecară.

Bătrânul se opri din spus, îl podidise lacrimile... „da!... da!... sunt foarte sigur, adăugă el, l-am cunoscut bine; din acele sute de țipete desperate l-am cunoscut pe al lui... pe el, nu, nu l-am văzut; dar l-am auzit bine, uite, cum mă auzi pe mine”

Se opri, își aținti privirea în gol, își scutură capul și mă apucă de braț; „n-auzi și acum încă? auzi cum îmi sparg urechea? și îmi țiuie în creieri țipetele acelea... a, le cunosc bine; căci, vezi, eu, eu sunt cel vinovat. Da, eu țineam atunci cârma; dar nu știam ce fac, că eram amețit: mă îmbătasem în port, înainte de plecare”.

Cu mâneca soioasă a flanelei își șterse lacrimile, și, ca și cum și-ar vorbi însuși, zise duios: „O povero! povero Antonio”...

„A doua-zi, printre cadavrele aduse de valuri la mal, l-am găsit, l-am îngropat aici.”

Se întoarse către mine și mă privi ținând în ochi, cu o căutătură îndurerată și fioroasă: așa-i că e grozav? Spune, nu mă cruță; eu sunt vinovatul? eu l-am ucis? Așa-i că e îngrozitor? nu mai putu urmă, izbucni într-un plâns sfâșietor, se trânti la pământ cu fața în țărână.

„O caro mio... caro mio figlio!” murmură întretăiat și printre lacrimi.

Se ridică, își șterse ochii și cătând rătăcit spre mare, începu să suspine: „uite! o vezi? când îi furioasă își trimite valurile până aici, A! o știu foarte bine, o cunosc cât este de răutăcioasă. Vrea să-l dezgroape și de aici, să-l înghită iar.

Tăcu, încleștându-și pumnii, își aținti privirea încruntată spre largul mării.

Iar marea, nebuna mare, legănându-și molatic valurile, și le izbea parcă înapoi de mal cu un hohot batjocoritor.

Numai luna, de sus din înălțime, blândă ca în totdeauna, înduioșată și ea, se vede, își arătă, din colțul poleit al unui nour fumuriu, fața galbenă ca ceara de cele ce văzuse...

**DIN AL DOILEA
JURNAL DE BORD**

ÎNTÂLNIRI ÎN ARHIPELAG

Ne întorceam din Egipt.

Vântul de Nord ni eră împotrivă; mereu cu aceeași putere și încăpățănare, ne suflă drept în față. De două zile nu mai căzusem soarele.

Nu eră ceață și nici nouri negri nu se frământau pe cer. Eră un fel de pânză albă-vânăță, așa de deasă și uniformă, încât razele soarelui nu izbuteau s-o străbată, s-o sfâșie, să poată însufleți natura mută și tristă. O perdea groasă de nepătruns se lăsase anume parcă să închidă vederii tainele bolții cerești.

Eram liber în timpul zilei — îmi venea rândul serviciului de cart de la miezul nopții până la răsăritul soarelui — și căutam să mă folosesc cât mai bine de orele de repaos. Lungit pe punte, cu fața în sus, țineam cartea în dreptul ochilor, sprijinindu-mă în coate după clătinările vasului. Citeam isprăvile piraților din Arhipelag, descrise de Ioan Ghica în *Scrisorile* sale, de pe când era guvernator al insulei Samos.

Ce timpuri!... Prin locurile unde noi pluteam, cu atâția ani mai înainte, bastimentele franceze și engleze din escadra Livantului, își plimbau, legănându-și, spânzurați de catarge, pirații Greci, prinși ca să îngrozească populația insulelor, care se hrănea numai din piraterie, pe vremea aceia.

Sunt numai vreo șaptezeci de ani de-atunci. Cu ce vor mai fi trăind acești insulari săraci, cu care natura a fost

așa de vitregă și strămoșii lor atât de lacomi, că, despoind munții și secătând pământul, n-a mai rămas urmașilor decât niște blocuri uriașe de piatră, căzute parcă din cer, la întâmplare, în albastrul străveziu al mării Egee.

„Se vede un vapor la trei carturi babord” — răsună prelung, de. Sus, din gabie, vocea marinarului de veghe. Mă ridic, să pot vedea în zare. De jos, de pe punte, nu văd decât o dâră de fum cenușiu, care se resfiră la orizont. Târziu apare un punct negru, care crește în larg din ce în ce mai mare.

De pe puntea noastră toate privirile îi urmăreau mișcarea. Era un vapor mare, care se îndreptă chiar spre noi. Se vedea bine, dar nu-i puteam cunoaște naționalitatea, căci nu avea la pupă pavilionul național.

— Cred că e un vas englez — zise un ofițer, care își potrivea luneta.

— Ferească Dumnezeu — adăogă un altul. Mă prind pe ce voiți că e grecesc. Chiar când e supus Englez sau Român, nu-l rabdă inima pe Grec ca să nu-și pună și culorile patriei sale. Ia uitați-vă la coș... nu vedeți nimic? În adevăr, atunci am putut deosebi pe coșul negru o bandă albă și o cruce albastră.

Alb și albastru sunt colorile naționale grecești.

S-a apropiat de noi, micșorând viteza. Părea că voiește să ne recunoască. La depărtare de câteva sute de metri și-a schimbat direcția drumului, a mărit viteza și s-a depărtat, pierzându-se la orizont.

Unde s-o fi ducând? ce-o fi căutând oare vaporul acesta? — căci, desigur, caută pe cineva.

Când plutești mai multă vreme în nesiguranța mării, când golul acesta nemărginit te apasă din toate părțile, un punct, un singur punct, un sâmbure de viață, dacă se arată pe toată întinderea pustie de apă, îl prinzi cu ochii lacomi, și dornic îl urmărești cu interesul pe care îl ațâță

un sentiment adânc, care leagă uneori în taină ființele omenești.

Doi semeni, necunoscuți, care se întâlnesc în singurătate între apă și cer. Cine o fi? Cum se numește? De unde vine? Unde se duce? — aceleași întrebări își fac amândoi deodată, aceleași gânduri îi frământă, aceiași soartă îi leagă. Cu toate că niciodată poate unul nu va ști nimic despre celălalt, totuși ei se privesc cu dor, se urmăresc cu ochii duși în zare și simt împreună apăsarea părerilor de rău, atunci când unul dispare vederii celuilalt, pierdut în urmă, la orizont departe.

Niciun vas n-am mai întâlnit în ziua aceia până sub seară, când iarăși s-a auzit, prelung și răspicat, glasul omului de veghe:

„Se vede un vapor la două carturi tribord”.

Aceleași priviri curioase au urmărit mișcările vasului, care creștea în zare. Când a ajuns aproape, am văzut uimiți, că-i tot același vapor grecesc, care în timpul zilei ne ieșise încă odată în cale. Întâia oară venea din stânga, acum ne ieșea din dreapta.

Desigur, căută vreun alt vas, de aceia încrucișă prin locurile acelea.

Oricum, lucru ciudat. Nedumeriți, ne întrebam unii pe alții, fără a avea putința de a afla ceva. Se făceau tot felul de presupuneri, fiecare își da câte o părere, dar niciuna nu putea să-i mulțumească pe toți. Apoi se uită și întâmplarea aceasta. Și nimeni, desigur, nu se mai gândea la ea, când începu în tăcerea monotonă a mării, răsunetul metalic al cornului, care chemă pe punte marinarii la regularea serviciului de noapte.

Tocmai târziu, în miezul nopții, când mă prinsese somnul, am fost trezit căci îmi venise rândul.

Eră așa de întuneric în noaptea aceia, încât cerul și apa erau tot una de negre; nimic nu se deosebea mai departe de pereții vasului.

Nu puteam să-mi deprind ochii cu întunericul de-afară, zădarnic mă chinuiam ca să străpung perdeaua aceasta neagră, care mă învăluia din toate părțile.

Uneori închideam ochii, părea de prisos ca să mai privesc înainte. Pluteam așa de orbește în haosul acesta întunecat, în care nu se putea desluși nici marele cerc înșelător, pe care ești deprins ca să-l vezi întotdeauna în juru-ți, crezându-te tu centrul său.

O singură lumină slabă licărea, înroșind geamul busolei. De câte ori mă aplecam ca să privesc cercul gradat, care vibra ca o vietate închisă în cutia aceia de sticlă, mă îneca mirosul uleiului de rapiță, care ardea, sfârâind, într-un felinar unsuros.

Pe punte, jos, trântiți între frânghiile cătrănite dormitau oamenii de serviciu. Nu se putea vedea niciunul, se simțea numai mișcarea și murmurul lor acolo prin întuneric, la piciorul catargului, care scârția și el, gemând parcă de zbulc și de osteneală.

Într-un târziu, când ne așteptam mai puțin, izbucni fără de veste strigătul omului de sus: „Se văd trei lumini la babord”.

Marinarul de gabie, ochiul neadormit și’ cercetător al vasului, descoperise cel dintâi, de departe, trei steluțe care licăreau, tremurând una sub alta, singure în tot cuprinsul pustiu al mării.

Căutam să-mi dau seamă de rostul acelor lumini neobișnuite.

Ca să înlături întâlnirile cu-n alt vas în timpul nopții, îi judeci mersul după luminile de drum: un felinar alb sus, unul roș la stânga și altul verde la dreapta.

Ce rost putea avea cele trei lumini albe, care sclipeau din ce în ce mai tare, apropiindu-se de noi?

— Trebuie să fie vreo corabie cu toate pânzele întinse, care se îndreaptă încoace — se auzi un glas de pe punte.

O pată sură părea că se deslușește, desprinzându-se

din. Întunericul nopții.

Abatem puțin din drumul pe care îl urmăm, ca să ne ferim de-o întâlnire. Dar vasul, care s-apropia cu grabă, își schimbă și el mersul, așa ca să ne cadă mai mult în drumul nostru.

— Tii diavolo!... este nebun ăla? n-are ochi?... vrea să ne taie în două? — tună la spatele mele glasul răgușit al lui Barba Gheorghe, pilotul de la cârmă.

Comandantul, fii trezit din somn. Sui într-o răsuflare scările pe puntea de comandă.

— Banda tribord! — strigă el răstit pilotului de la cârmă.

Și vasul dintr-odată se culcă pe-o coastă, scârțâind din încheieturi.

Ne învârteam de 90 de grade, ferindu-ne din drumul acelei arătări mute, care se apropia, amenințătoare, într-o iuteală nebună.

În același timp, comandantul apucă de mânerul care deschide drumul vaporilor de fluier.

Și un urlet groaznic, ca vaietul disperat al unei fiare rănite, izbucni clocotind în orbirea nopții.

La glasul acesta de alarmă, toată lumea fu afară pe punte.

O tăcere stăpânită țintuia pe fiecare la postul său. Niciun murmur nu se mai auzi între oameni; numai lanțul cârmei, smuncit de roată, scrâșnea printre raiurile macaralelor.

Toți ochii se deschid. Mai mari, și inimile zvâcnesc mai tare.

Așteptăm.

Deodată, ca prin farmec, cele trei lumini necunoscute alunecară în jos, strângându-se parcă înecate în adâncul mării.

Câteva vorbe, răcnite într-o limbă neînțeleasă, răsunară desperecheate în fâșiitul prelung de apă, care

se apropia de noi. Și, numai la câțiva metri departe, o umbră neagră se desluși, învârtindu-și pânzele într-o voltă ageră și sigură. Zburând ca o pasăre de noapte cu aripi uriașe, se șterse, alunecând pe lângă noi, până se pierduți în negrul întuneric al nopții.

Era una din acele ușoare corăbioare, *brigantine*, care taie luciul apei ca o săgeată în zbor, mânată de u: i vânt prielnic și manevrată cu dibăcie de către lupii Mării Egee.

Primejdia trecuse, Pe punte toți erau în fierbere. Ce-a fost această ciudată întâlnire? Ce caută oare vasul acesta? Și de ce nu avea luminile obișnuite de drum?

Ni se întâmplase de multe ori ca să întâlnim în cale corăbii mici, sărace, fără lumini de drum, lăsate în voia soartei— fantome care te îngrozesc adesea, când îți apar deodată, tăindu-ți drumul, în nopți întunecoase.

Dar vasul acesta avea trei lumini; era, de sigur, un semnal de recunoaștere.

— Nu se petrec lucruri curate prin părțile acestea. Parcă ar fi fost un vas de pirați — zise cu sfială un ofițer tânăr.

Toți ceilalți începură să râdă.

Comandantul adăogă, zâmbind cu bunăvoință:

— Dacă pirateria s-a măturat demult din Arhipelag, au rămas încă multe fapte de *baralerie*, care se petrec prin locurile aceste.

Pe când noi stăm de vorbă strânși în jurul hărții Arhipelagului și povesteam întâmplări și fapte de înșelăciune ale marinarilor Greci de prin insule, Barba Gheorghe, care lăsase cârma în mâinile altuia, se apropiase pentru a ne asculta — și un zâmbet plin de înțeleș îi flutură pe buze, pe sub mustățile cărunte și țepoase, ca niște fire de sârmă răsucită.

De bună seamă, știa el ceva mai mult decât cetisem noi prin cărți.

Când toți ceilalți s-au dus să se culce și am rămas iar

singur ca să măsor în lung puntea de comandă, m-am apropiat de bătrânul care şedea jos, cu ochii ţintă la mare.

— Nu te culci, Barba Gheorghe, că ți-ai terminat serviciul?

— Nu vine somnul la mine, când trec prin locurile astea.

— Mi-a rămas la inimă, adaug eu, corăbioara ceia, care manevra cu atâta dibăcie.

— Ama!... Palicari din insule. Ai văzut cum rândunica zboară şi se învârteşte în vânt!...

— Barba Gheorghe, dar ce crezi d-ta că voia corăbioara asta, de s-a apropiat așa de noi?

— He!... Săracii... este greu acuma de trăit şi pe apă; numai poți să câştigi o bucată de pâine ca mai înainte—şi un surâs amar încreţi faţa lui neagră, arsă de soare şi tăbăcită de sărătura mării.

— Ai văzut vaporul cel mare, care ne-a ieşit în timpul zilei de două ori în drum. El căută pe corabie şi corabia căută pe el.

— Ei bine, dar pentru ce?

— Apoi nu ştii că, de când au intrat dracii de Englezi la Egipt, nu te mai poți hrăni ca înainte vreme. Mai demult, umpleai corabia cu haşiş, care creşte frumos în insulele noastre, şi o descărcai la Alexandria; iar negustorii Arabi plăteau numai în lire de aur. Acuma, Englezul a oprit să mai intre haşişul în Egipt. Cum prinde o corabie, arde toată marfa şi dă amendă straşnică pentru contrabanda de haşiş. Numai vapoarele mari pot să mai aducă pe ascuns; îi înşală mai uşor, căci debarcă mai multe feluri de marfă. Vaporul şi corabia asta se vede că au avut vorbă să se întâlnească pe-aicea, de-aceia se căutau ei așa. Ca semnal de recunoaştere, desigur, au avut trei lumini albe. Când a văzut corabia că s-a înşelat cu noi, a fugit repede la larg.

Bătrânul începuse ca să-și dezlege limba.

De multe ori îl necăjisem noi, spunându-i că a fost pirat în tinerețe. În totdeauna se supăra fac și se jură că el, care eră copil de pe atunci când mai umblau pirații, nu făcea nimic alta decât ținea frânghia la provă, ca să lipsească vasele, pe când alții intrau cu cuțitul la turc.

De data aceasta însă alunecase fără de veste, furat de amintiri, în povestirea vitejiei Palicarilor din vremea marii revoluții grecești. Începu să-mi înșire despre flota lui Ibrahim Pașa, care a venit la Kassos cu două zeci de fregate, așa de furios, că voia să ea și pământul insulei să-l îmbarce la bord; cum n-a fost chip să debarce trupele decât în urma trădării unui pilot Grec din Rados.

În măcelul groaznic, pe care l-au făcut Turcii în insulă, a fost ucis și bunicul său, care avea toată corespondența zaverei, căci el fusese trimis cu scrisori la lași către Ipsilante din partea Patriarhului de la Constantinopole.

Și bătrânul se opri din spus, înecat din vijelia amintirilor trecutului îndepărtat.

După ce își scoase un săculeț de pânză groasă de vele, își îndopă bine ciotul de lulea, arsă pe jumătate, și începu iarăși din ce în ce mai înduioșat:

— Ah!... dacă ai fi cunoscut pe căpitanul Stavro, fratele mamei. Ce om tare și inimos!... Ca el nu se mai pot găsi azi oameni pe nicăieri. Fusese în flota lui Canaris, eră spaima Turcilor, și toți patrioții din insule se închinau la numele lui. Mă ceruse mamei ca să mă ia cu el pe mare și să mă învețe a mă hrăni pe apă. Eram băiet mic de tot când m-am îmbarcat pe *bombarda* lui, care se chemă Olga.

Când se vedeau arzând focuri la munte, pe vârfurile Panaghiei, știam că ne vestește apropierea unui vas turcesc.

Plecăm din ascunzătorile insulei, ne strecurăm printre colțurile stâncilor, care ieșeau ca niște dinți din apă, și

zburam la larg, cu pânzele întinse. Cum se aruncă uliul asupra puilor de găină, așa cădea și el peste corăbiile turcești.

Dar vezi, a greșit el numai odată, și dintr-aceia i s-a tras și moartea.

A atacat și a dat la fund un vas, ce ducea proviant la Constantinopole pentru armata Englezului, care debarcase acolo, ca să pornească pe urmă la Crimeia, că începuse războiul cu Rusul.

Când ne-au prins, eră o noapte neagră ca acum; mergeam cu vânt bun la Samos.

Din urmă venea un vas mare. După formă și iuțeală bănuiam noi că-i o fregată străină. Goneam din toate puterile, dar la urmă tot ne-a ajuns.

— Cine sunteți voi? — ne-a întrebat pe grecește. N-am răspuns nimic întâia dată. După ce a strigat pe turcește să spunem numele vasului, căpitanul crezând că are să-i înșele, răspunde: Medghidieh—numele corăbiei pe care o înecasem.

— Medghidieh e la fund, și o să vă duceți și voi dracului după dânsa... Foc—se auzi strigând pe vasul care se apropiase mult de noi.

După câteva clipe, o lumină roșie scăpără prin nouri, un bubuit răsună în urma noastră și auzirăm bine şuierul unui obuz, care zburase pe deasupra capetelor.

Ne-am lungit cu burta pe punte, schimbând cârma într-un bord, ca să fugim din drumul fregatei.

Al doilea obuz izbucni în arboradă; catargul din provă trosni, prăvălindu-se pe punte. Pânzele întinse și toate frânghiile încurcate, care căzuseră umplând puntea, ne strângeau dedesubt, fără a mai putea face vreo mișcare.

Ne zbăteam ca muștele, prinse în rețeaua păianjenului când ne-a cules Englezu.

După ce ne-a ținut trei zile în fiare, în fundul magaziei cu cărbuni, ne-a dat drumul, debarcându-ne la Somas: a

oprit numai pe căpitanul nostru.

Tocmai după vreo zece zile am putut să mă întorc la Kassos. Mama mă plângea, crezându-mă mort demult.

Intr-o dimineată, toată escadra Engleză ancora în fața insulei noastre. O lovitură de tun a strâns tot poporul la mal ca să privească. Și, atunci, am putut vedea cu groază cum, la fregata cea mai mare, se legăna sus, în bătaia vântului, un trup omenesc, spânzurat sus tocmai la babafinca.

Eră căpitanul Stavro acolo sus!... Plângeau tinerii și bătrânii, femeile și copiii; tot norodul plângea și blestema pe Englez și pe toată Europa, că ei ne împinsese împotriva Turcului, și apoi tot ei ne gătuiau acum.

A!... ce om!... ce om a fost acela!...

Se spune că, atunci, când a auzit că-i osândit la moarte prin spânzurătoare, n-a suflat nici-o vorbă și nici-o lacrimă nu i-a dat în ochi. Iar când a fost totul gata, a cerut un foc ca să-și aprindă țigara, și el singur a dat semnalul ca să tragă ștreangul, atunci când a sfârșit de fumat, aruncându-și mukul țigării în mare.

Și Barba Gheorghe sfârși vorba, clătinând cu amărăciune din cap, pe când își lovea de tocul cizmei luleaua, strânsă de mult. Căzut pe gânduri, rămase tăcut, privind la scrumul care, scuturat, zbura, spulberându-se în bătaia vântului.

Se crăpă de ziuă, vântul se potolise; numai o boare umedă mai suflă ușor în răstimpuri. Văzduhul nu se limpezise bine de negurile nopții, și ziua începuse ca să-și ridice încet, pe furișate, genele aromite în zarea viorie la orizont, acolo unde abia se bănuia dunga înșelătoare a coastei gigantului Levant.

Pluteam încet, intrând pe nesimțite între insulele acestei mări, care ne atrăgea din ce în ce în sânul ei, legănându-ne într-o răsuflare domoală, în marea liniște

din faptul dimineții.

În stânga, într-un fund albastru plumburiu, se înșira lanțul întrerupt și nedefinit al Cicladelor.

În dreapta, pe măsură ce se ridică în falduri perdeaua de aburi aurii, se descopere verdeța lucitoare a smochinilor din Rodos.

Și, înaintea noastră, în depărtarea ștearsă, o liniuță începe a tremura în jumătatea de lumină a zorilor — e un cap al țărmului, care înaintează în mare, păstrând de veacuri urma anticului Halicarnas.

Și numai când te afli aici, plutind pe luciul mării— oglindă a infinitului — între cele două continente, pe care le poți prinde deodată cu vederea, tu, efemera vietate cugetătoare, simți fermecat, eternul ritm, măreața armonie a naturii și taina mirajului istoric al neamului omenesc.

Unde sfârșește Europa și de unde începe Asia?

Natura n-a tras aici o linie despărțitoare între un continent și altul. E aci o înlănțuire între uscat și apă. O țesătură minunată de mare și pământ.

Deoparte și de alta, golfuri adânci scobesc coastele întretăiate; peninsule, capuri, care se prelungesc departe în mare și lanțuri nesfârșite de insule leagă un continent de altul, fără ca ochiul să piardă o clipă uscatul din vedere.

Pare că natura a durat anume o punte de trecere dela un țărm la altul, ca să înlesnească drumul între cele două lumi.

Pe puntea aceasta a trecut civilizația din lumea veche în cea nouă, și tot de acolo, în urmă, barbaria pe aceeași punte s-a îndrumat, ca să întunece lumina care începuse abia a străluci.

Și înapoi, pe același drum, lumina, azi, se întoarce, ca să alunge întunericul lumii vechi. Și cine știe de câte ori, în nesfârșita scurgere a vremii, prefacerile celor două

lumi se vor mai perinda încă pe aceeași punte, de la un continent la altul!...

Numai când navigi prin Arhipelagul grecesc, prin acest labirint de insule, care se oglindesc în albastru străveziu al apei, înțelegi pentru ce mai întâi prin aceste locuri geniul uman s-a încercat să înfrunte uriașa forță a mării.

Desigur, prin locurile acestea, printre insulele care se văd una pe alta, în dorința de pradă, învingându-și groaza de necunoscut, s-a dezlipit de pământul tare, pe care călca, cel dintâi îndrăzneț copil al omenirii din vârsta primelor epoci, ca să se avânte în luptă cu marea, dibuind cu stângăcie pe trunchiul vreunui copac grosolan cioplit—sâmburele minunatelor opere ale arhitecturii navale și primul pas al navigației mondiale.

Dorința de pradă a creat navigația, și, de aceia, pirateria — această spumă a mării — este veche ca și navigația; ea a dat multă vreme avânt propășirii acestei arte.

Argonauții, pe care îi conducea Jason în căutarea lânii de aur, nu erau, la drept vorbind, decât niște pirați, ca și Ulysse, Menelas și toți ceilalți eroi, pe care îi cântă și-i idealizează poeții antichității,

De aceea, un scriitor francez, călătorind prin locurile acestea ca să cunoască caracterul rasei și alcătuirea statului grecesc de azi, spune că marina greacă e veche ca și poporul grecesc, „căci prima dată când această națiune s-a făcut cunoscută lumii a fost atunci când a plecat, cu vasele pe care le avea, ca să jefuiască cetatea Troia.

Cu drept cuvânt s-a zis că adevăratul erou al Greciei nu-i aprigul Achile, care nu știe decât să iubească, să urască, să plângă și să lupte. Achile este un om de uscat, crescut departe de mare; Achile are cugetul curat, e un suflet drept, el nu știe să chibzuiască nimic cu șiretenie; Achile n-a câștigat nimic prin războiul Troian, decât doar

moartea și nemurirea; Achile este numai pe jumătate Grec!... Grecia întreagă e încarnată în insularul Ulysse, care știe să navigheze și să mintă, care precupețește și iubirea și nenorocirea, care, înainte de a ucide pe peșitori, sfătuiește pe soția sa ca să le ceară daruri bogate. Ulysse este eroul marinar, negustor și înșelător...”.

1908 August.

ÎN CRETA

De ieri plutim încet, abia mișcându-ne, pe o mare ca de untdelemn. Zadarnic așteptăm din cotrova măcar o adiere de vânt răcoritor. E așa de cald, că marea doarme moleșită, fără să mai respire parcă. Ne dor și ochii și capul de-atâta lumină orbitoare.

Razele soarelui de foc străpung țesătura pânzei sub care voim să ne umbrim; ard și moaie smoala dintre scândurile punții înfierbântate.

Fumul, scăpat în răstimpuri din gura coșului, se înalță. Drept în sus și rămâne mult așa, atârnat în văzduh, plutind ca niște nourași alburii de spumă.

Vreo câțiva marsuini ne urmăresc, cerșindu-ne mâncarea; în salturi nebunești, se afundă și apar, făcând mereu la tumbe, întocmai cum se iau copii de țițani în urma trăsurilor pe drum.

O pasăre de mare, ce ne urmărea de mult în legănatul ei domol prin aer, se lasă obosită pe capătul unei vergi, fâlfâind ușor aripele albe desfăcute.

Uscatul trebuie să fie pe aproape. Spre miazăzi, printre nourii albi ca niște grămezi de scamă dezlânată, începe a sclipi în bătaia soarelui o pată cu străluciri de sîdef.

Acolo, în zarea aceia, a crescut tunătorul Zeus, adunătorul de nouri, părintele zeilor și al oamenilor, care, torcând destinele muritorilor, împărțea tututura și bunurile și relele.

E vârful, veșnic albit de zăpadă, al muntelui Ida.

Pământul Cretei începe a se zări.

Insula aceasta, cea mai mare din Arhipelag, așezată aproape la aceiași depărtare de Europa, Asia și Africa, forma punctul de legătură între cele trei continente și centrul lumii vechi.

Istoria Cretei este încă necunoscută. Descoperirile de mare preț, care se fac acum în insulă, la Festos și Knosos, dau mult de lucru arheologilor; se găsesc aici urmele unei civilizații foarte vechi, de aproape patru mii de ani.

De curând s-au început lucrările pentru descoperirile palatelor înțeleptului Minos, eroul Cretei, care a trăit cu vreo câteva veacuri înaintea războiului troian; el este regele primului stat grecesc, despre care amintește istoria antică.

Insula Creta, așezată în mijlocul Mediteranei, în calea marilor migrații, la încrucișarea largilor drumuri de apă, între Egipt și Fenicia, cari i-au înlesnit civilizația, trebuie socotită ca primul leagăn al Helenismului.

Țărmurile prăpăstioase, cu stânci dințate, încep a se desfășura înaintea noastră. Un lanț de munți cu piscurile albite taie insula în lungime.

Prin limpezimea aerului se zăresc, până în fundul văilor adânci, livezile de măslini, ca niște pete verzi pe fundul cafeniu al pământului pietros, sterp, ars de fierbințeala prea mare a soarelui. La poale se văd, în felurite chipuri, grămezi de pietre roșii, albe și vinete, — sfărâmurile stâncilor, rostogolite de vremuri în mare.

Ne îndreptăm încet în spre intrarea băii Suda.

Un port natural, sigur, apărat de vânturi și atât de larg, că ar putea adăposti o flotă uriașă în sânul său.

Se mai recunosc și azi urmele puterii venețiene; pe o mică insulă ca un bloc de piatră, desprinsă de coasta muntelui și aruncată mai departe în apă, se vede ruina zidurilor crenelate ale unui fort, care păzea intrarea în baie.

Printre dărâmături se mai deosebește încă placa de piatră, cu sculptura leului înaripat al mândriei Veneției, care stăpânea odată, ca regină a mării, insulele întregului Levant.

În fundul golfului strălucesc două bastimente de război: unul francez și altul italian. Ancorăm lângă cel francez, care își poartă numele scris la pupă cu litere aurite: *Condor*, — un mic crucișător.

De-acum câți-va ani, din timpul războiului greco-turc, marile Puteri Europene au debarcat trupe, ocupând insula, având în totdeauna și câteva bastimente staționare în apele cretane.

Marinarii se înșiră la front pe punte, corniștii sună *onorul*, și ne schimbăm salaturile, obișnuite la întâlnirea vaselor de război, reprezentantele statelor a căror culori le poartă.

Vizitele de ceremonie se țin lanț. Bărcile cele mai frumoase, balenierile albe, lustruite, sunt lăsate la apă; marinarii cei mai chipeși, aleși pe sprinceană, lopătează în cadență desăvârșită; — e întotdeauna, în asemenea împrejurări, un prilej de întrecere între națiuni.

Comandantul francez, un bătrân hazliu, ne întreabă, surâzând, dacă nu cumva am sosit și noi, ca să protejăm pe mândrii strănepoți ai vechilor Eleni, pentru a nu fi masacrați de barbarii Otomani? Și, la plecare, roagă pe comandantul nostru ca să felicite pe profesorii de limba franceză din România pentru modul strălucit cu care știu să învețe pe Români să vorbească franțuzește.

Totți așteptăm cu nerăbdare ora de baie, ca să ne răcorim în apa mării care, în golful acesta, e calmă ca apa' unui lac.

E atâta limpezime, că se zărește fundul ca printr-o sticlă albastră-străvezie.

Abia ne aruncăm în apă, câțiva înotători mai îndrăzneți se îndreaptă în spre larg și deodată izbucnesc o mulțime

de strigăte desperate pe vasele străine.

Ne zăpăcește zgomotul, și nu putem pricepe ce s-a întâmplat deodată. Simțim că un pericol ne amenință, fără să știm din care parte vine. Cuprinși de groază, cei care se găsesc în apă, se grăbesc, înotând din răsuputeri să ajungă la vas, să prindă cu mâna ceva, cătând astfel scăparea.

Iar cei rămași la bord, crezând că se îneacă vreun om, sar repede în bărci, fără să știe în care parte să alerge îru ajutor.

„*Guardate!... Pesce-cane!... Guarda!... Le requiti!... Le tigre de mer!...* — strigătele acestea, repetate de-atâtea glasuri, se deosebesc din zgomotul care crește din ce în ce. Vreo. Două bărci, mânate la disperare, zboară ca să culeagă din apă pe cei rămași în urmă. O barcă a vasului francez ajunge cea. Dintâi și ia vreo trei de-ai noștri.

Un ofițer francez ne lămurește că un rechin, care se înfruptase cu carne omenească, înghițind un marinăr englez, stă de câteva zile la pândă, așteptând vânatul ce trebuia să-i pice de la vre-unul din vasele ancorate în baie.

Ne descrie groaza și dușmănia ce o au marinarii francezi împotriva acestei hrăpărețe dihăanii de apă, care e așa de puternică, că numai cu o lovitură de coadă poate omorî un om.

De câte ori apare rechinul în rada unde se află ancorată o escadră, se dă de știre la toate vasele și uneori se trage ca alarmă un foc de tun.

Când aripele nopții începură a înnegri zarea, marinarii, obișnuiți a se culcă devreme, începură să-și pregătească culcușurile afară pe punte, sub cerul liber. Înăuntru căldura era chinuitoare.

O noapte senină și caldă se lasă din ce în ce, adormind pe nesimțite golful acesta adânc și tăcut, cu apa lui leneșă, umbrită în spre țărm într-o culoare albastră

închisă, ca siniala.

În bruma argintie, ce cade cu încetul peste pământ și apă, nimic nu se mai mișcă; la mal, se simte numai un șopot tremurător de unde: e jocul înșelătoarei mări, care mângâie și sărută luciul pietrei, rozând fără încetare țărmul stâncos și prăbușit.

Departe, la intrare, se desemnează pe cer conturul fortului venețian; câteva stele, sclipind răzlețe, par niște candelă aprinse pe ruina zidurilor străvechi.

O pată neagră umbrește coasta sură a muntelui pleșuv; e o pădure de măslini, care se întinde până deval. Și dintr-acolo vine până la noi o adiere slabă, un suflu de răcoare, ca alintarea blândă a unei mâni ușoare, nevăzute.

În noaptea asta nu-i chip să adorm devreme. Mă plimb singur pe punte. Aud vorbă la proră.

Un grup de marinari, culcați, fără să doarmă, se află strânși în jurul lui Barba Gheorghe, bătrânul nostru pilot, ce pare că înșiră o poveste frumoasă de demult. Mă apropiu, pe ascuns, și trag cu urechea să prind și eu un capăt din firul povestirii.

„... și plângea și se văita toată lumea din Atena, că iar venise rândul ca să plătească birul către regele din Creta.

În fiecare an, plecă o corabie mare, regească, și ducea „acolo șapte băieți și șapte fete, tot ce era mai frumos în Atena, și înapoi nu-i mai întorcea, că îi mânca Minotaurul, pe care regele din Creta îl ținea închis într-un palat și îl hrănea cu carne de om.

Atunci se ridică Tezeu, cel frumos și viteaz, zicând că el are să meargă să ducă de data asta corabia la Creta. Părinții lui plângeau și nu-l lăsau să plece. Dar el n-a vrut să-i asculte. Și, când a fost să plece corabia regească, și-a ridicat pânzele negre, în semn că duce birul cel de moarte.

Dar regele cel bătrân, tatăl lui Tezeu, a zis: „Fiule, dacă

vei izbuti să scapi și tu cu viață, să ridici de departe pânzele cele albe, ca să știi eu și țara mea întreagă minunea „ce s-a întâmplat.

După o săptămână de drum, corabia a ancorat aici, la Suda, unde ne aflăm noi. Tezeu, care era tot așa de voinic pe uscat ca și pe apă, era și frumos ca un înger. Ce-a făcut, ce-a dres, că Ariana, fata regelui din Creta, s-a amoretat nebună de el. Era acolo un palat, care se chema Labirint, cu mii și mii de odăi; așa de încurcat era, că cine apuca să intre se rățacea și înapoi nu mai putea să iasă; soarele nu-l mai vedea și acolo îi putrezeau ciolanele. Dar Tezeu nu s-a rățăcit, că Ariana i-a dat pe ascuns un ghem de ață; și cu cât el mergea și s-afunda în palat, tot desfăcea firul în urma lui, ca să știe pe unde să se întoarcă. C-o singură tăietură de sabie a retezat capul Minotaurului, care era spaima Atenei. Apoi s-a îmbarcat în corabia lui și a reluat drumul spre Atena. Și, de bucurie mare, el a uitat ce i-a vorbit taică-său, ca să-și ridice pânzele albe la corabie. Și bătrânul „stă pe mal la Pireea și se uită în zare; aștepta mereu corabia, care nu mai venea și el plângea și ziua și noaptea. Numai iacă într-o zi răsare în larg o corabie frumoasă. Toată lumea a cunoscut-o că-i corabia regească, dar nimeni nu îndrăzni să zică ceva de teamă că se vedeau bine pânzele cele negre, umflate în vânt. Și regele bătrân începu să se vaite că i-a murit feciorul cel mai viteaz din toți. Așa durere i-a strâns inima, că și-a făcut seamă și s-a aruncat de pe stâncă în mare”...

Așa povestea Barbu Gheorghe legendele elenice, în nopțile cu lună, când ne aflam ancorați în dreptul insulelor al căror istoric îl știa pe dinafară. Întreaga mitologie care îmi chinuise tinerețea celor mai frumoși ani de liceu cu traducerea încurcatelor texte grecești, o auzeam acum sub forma unui basm naiv și plin de farmec, din gura acestui bătrân corăbier, care nu învățase

nici să se iscălească. O auzise și el, la rândul lui, din gura celor mai bătrâni, la casa părintească, sau pe puntea corăbiei, la piciorul catargului, în nopți potolite și senine, pe când așteptă vântul ca să sufle pânza, să-l ducă în drumul lui pe apă, printre insulele locuite, odată ca niciodată, de zei și de zeițe. Înainte de a sfârși bătrânul povestirea, o parte dintre marinari adormise. Îi furase pe nesimțite somnul, căci multora li se părea povestea, care-o ascultaseră acum, asemenea cu cele care le știau din satul lor, de-acasă.

Nu se vorbea oare de același Făt-Frumos, viteaz și minunat, care se ducea să ucidă balaurul, închis într-un palat departe?... Când ascuți legendele mitice, astfel povestite, poți înțelege mai bine ca oricând ce legătură strânsă au cu basmele, cari au legănat pretutindeni copilăria nu numai a popoarelor de aceeași origină, ci a tuturor raselor omenești. Căci toate au aceeași rădăcină, și din unul și același izvor s-au adăpat.

Explicarea naivă a forțelor oarbe ale naturii, plăzmuirile unor minți copilărești, fapte întâmplare odată, propagate din gură în gură, schimbându-se și împodobindu-se în felurite chipuri în lungă curgere a vremii, au trecut de la un trib la altul, de la un popor la altul, dintr-o religie în alta.

Dincolo de istoria scrisă este istoria legendară; în formă primitivă, aceasta e adevărat *introduce* în istoria pe care-o învățăm. Oricât de încâlcită i-ar fi limba, trebuie să ajungem a o înțelege. Cu drept cuvânt s-a zis că sensul fiecărei legende este închis ca sâmburele în inima fructului.

Din acest grăunte prețios a încolțit istoria, teologia, filosofia și literatura.

Toate popoarele au istoria lor legendară; dar nici-una nu este mai bogată și mai luminoasă ca a Greciei. Fantazia elenică a împletit cu o măiestrie magică faptele

omenești, eroice și divine, religia și patriotismul, zeii și oamenii într-o țesătură, fermecător colorată, pe care nu o poți destrăma ca să-i prinzi capătul firului de adevăr dintru început.

Poporul acesta, care a învățat la vechea școală a orientului, a împrumutat aproape totul; chiar și religia a luat-o din același tezaur a lumii semite, de-acolo de unde s-au furnizat, întotdeauna, religii, pentru cea mai mare parte a omenirii.

Se știe bine azi că blonda Afrodita, pe care Grecii o cântau, născută din spuma mării Egee, a fost adusă de către negustorii Fenicieni, odată cu marfa pe care o cărau cu bărcile lor negre, călăfătuite. Grecii, coborându-se din susul Europei barbare în jos spre Asia, demult civilizată, au avut darul de a îmbrăca într-o *formă* nepieritoare *fondul* împrumutat de la bătrânii lor vecini.

Și, dacă Semiților li se datorește ideea *religioasă*, Grecilor trebuie să le aparțină ideea *frumosului*.

În zadar mă încercam să adorm.

Luna îmi bătea drept în față. O lună albă, palidă, rătăcind de-asupra mării pustii. În nopți asemenea luminate, natura se înfățișează adesea în forme ciudate și plină de mistere. În jocul de umbre și lumini, întregul șir de oameni, culcați aici pe punte, pare un rând de cadavre, întinse ca fața înspre lună; iar frânghiile de cânepă groasă, în pulberea care scânteie ca în poveste, par împletite în sârmă de argint.

Aș vrea să văd ruinele palatelor lui Minos sub magica lumină a lunii, ce dă fiori și aprinde închipuirea. Ce limbă trebuie să-ți vorbească în taină acele sfârșămături de pietre, țânduri rămase ca mărturie încă din splendoarea unei lumi, ce strălucea acum atâtea veacuri.

Mă gândesc la o noapte în portul acesta acum patru mii de ani în urmă.

Desigur, aceiași lună ca și azi, cu lumina ei rece și albă, îmbrățișa golful acesta tăcut; aceiași apă clară, albastră, ce roade cu răbdare aceiași piatră lucie a țărmului stâncos.

Muntele trebuie să fi fost puțin mai verde, ca în vremea tinereții; acum pe alocurea-i albit, sau e pleșuv de tot. Și cerul, și muntele și apa—aceiași au rămas; dar câte generații s-au perindat pe-aicea în scurgerea vremii de patruzeci de veacuri.

Aceiași decor, pe-aceiași scenă... numai artiștii s-au schimbat. Dar joacă aproape aceiași piesă... e *Drama omenirii*, ce se repetă mereu și pretutindeni, cu mici schimbări în text.

Foarte târziu am adormit, furat de vraja lunii. Și în somn mi se părea că aud, ca un ecou, crâmpetele de versuri ce-mi da odată aripi închipuirii în anii tinereții:

Ne vom întoarce în Creta mândră cu Tezeu,
Vom mângâia pe Neobea.
Vom dezlega pe Prometeu”...

.....
A doua zi avem voie să debarcăm pe insulă. Mergeam să vizităm portul Caneea.

La debarcader ne așteaptă o armată întreagă de agenți și furnizori. Toate aceste paseri de pradă roiau de ieri în jurul vasului nostru. Acum avea să se încingă lupta decisivă între dânșii... din care acei ieșiți victorioși trebuiau să ne apuce în gheare.

Strigă, se înjură, se îmbrâncesc, ca să ne arate actele și recomandatiile de la celelalte vase de război, pe care le-am servit.

„*Mosio!... Amico!... Caromio!... Vierii!*” ... — și lupta se mărginește în urmă la două tabere vrăjmașe: birjari de o parte, stăpânii măgarilor de închiriat de cealaltă parte.

Unii căutau să ne arate că este mai bine să mergem

cât trăsura, iar alții că-i mai plăcut să mergem pe măgari. Tabăra birjarilor a ieșit victorioasă. Dar lupta nu s-a terminat aici; a continuat încă în sânul acestei taberi, căci fiecare își lăuda, trăsura, și toți se concureau în prețuri. Deodată, unul se hotărăște și, numai de ambiție, vrea să ne ducă fără să primească un ban. Același lucru îl repetă cu toții. Ne suim într-un. Landou imens, ca arca bătrânului Noe.

Cu toată ambiția însă, când am ajuns la Caneea, birjarul, nu s-a mulțumit cu cei opt lei pe care i-am dat.

O șosea lungă de câțiva kilometri, acoperită cu o saltea groasă de praf, leagă baia Suda cu portul Caneea. Trecem printre livezi de măslini palizi, cu frunzele albite de praf.. Gardurile sunt întocmite din cactuși patici și țepoși.

E o căldură nesuferită. Iarba pe margini e pârlită ca după. Urma unui foc. Barba Gheorghe, pe care l-am luat cu noi ca tălmaci, ne spune că a suflat *libasu* — vântul fierbinte din Libia — care arde tot în drumul său.

Livezile de măslini erau pe aici mai dese, dar, când s-a început războiul, Grecii au tăiat măslinii din livezile Turcilor și Turcii au tăiat măslinii Grecilor. Acuma și unii și alții suferă la fel.

Ne oprim în centru. Case vechi de piatră și de lemn, mici. Și mari, de toată măsura, fără ordine și stil; un amestec de coperișuri turtite; pe sus, cerdacuri largi turcești, pentru uscatul rufelor la soare. Câteva străzi mai largi încadrează portul vechi, încolo ulicioare întortocheate, pietruite cu bolovani colțuroși, înfierbântați de arșița soarelui.

Același *orient* strălucitor și sărăcăcios în murdăria lui nepieritoare, sub azurul transparent al cerului totdeauna albastru și luminos...

De când Puterile Europene au debarcat trupe în insulă și culorile celor cinci steaguri, înșirate pe zidurile cetății, se văd fluturând în aer, orașul e într-o sărbătoare

continuă, având înfățișarea unui bâlci permanent. Toate s-au însuflețit deodată: prăvăliile, cârciumile, cafenelele gem de lume, negustorii fac afaceri bune; bande de lăutari, o capelă de dame de Galiția, o panoramă, distracție americană, un mic circ și felurite alte petreceri desfășează pe cele câteva mii de soldați străini, cari au soldele îndoite de mari, ca în colonii, sau în timp de campanie.

Sunt sigur că înainte de războiul Greco-Turc viața aici trebuie să fi fost cu mult mai tristă și monotună.

Venirea trupelor a fost ca o binefacere neașteptată—căderea unei mane cerești în Insula asta săracă și amorțită.

Armata aceasta combinată a ocupat insula pentru a împiedică încăierările dintre Turci și Greci. E drept că în insulă este o liniște desăvârșită; încăierările care se mai repetă zilnic, au loc numai între soldații diferitelor naționalități. De aceea, localurile de petreceri sunt împărțite pe națiuni; acolo unde intră Italienii nu poate intra niciun Francez; de câte ori se întâlnesc în același loc, se iau la bătaie.

Învârtindu-ne prin oraș, dăm de-o casă mai răsărită, albă, curată. E palatul prințului Gheorghe, guvernatorul Cretei. Departe de-a avea înfățișare de palat, seamănă mai mult cu o casă a unui arendaș de la țară. E mai curată însă decât cele din jurul ei; pare văruită proaspăt, ca înainte de sărbători.

Un domn cărunț, în haine cenușii, care ne pândește de câteva minute, se îndreaptă spre noi, când se încredințează că vorbim românește, ni se prezintă, scoțându-și cartea de vizită: I. G... - *introducător la curtea A. S. Prințului Gheorghe*.

Naționalitate nedefinită, tipul Levantinului; vorbește șapte limbi, știe românește, căci a făcut comerț de grâne pe Dunăre.

Vizităm palatul. Foarte simplu: camere mici, văruite, curate; gospodărie de țară. Divanuri joase, orientale; pe pereți —scoarțe și portretele libertății elene, înconjurate cu arme vechi; șușanele lungi, iartagane turcești și pistoale încrustate în sîdef și argint.

Când am ajuns în cea din urmă cameră, introducătorul a bătut într-o ușă: „Ema!... Ema!... vino, că au sosit niște domni din România”.

O femeie brună, cu urme încă de frumusețe, apăru. Părea foarte mișcată la vederea noastră; poate că-i redeșteptase amintiri duioase, căci repeta aceleași cuvinte, cu ochii înotând în lacrimi: „România!... România!... săraca România!... ce viață!... ce viață!...”

Prințul Gheorghe stă mai mult în străinătate decât în insulă.

În fața palatului e corpul de gardă. La ieșire, admirăm un grup din jandarmeria cretană, care este instruită de ofițerii italieni în felul vestiților carabinieri, spaima Italiei de Sud.

N-am văzut nicăieri o rasă de oameni mai frumoși ca în munții Cretei.

O înfățișare mândră, impunătoare; oacheși, bronzăți și zvelți în costumul lor pitoresc.

Jandarmii au uniforma apropiată de portul național: un ilic scurt, înflorit în cusături de arnici și sutaș, cu nasturi mărunți de metal, șalvari scurți până deasupra genunchilor goi, jambiere de piele neagră. Peste mijloc se încing cu brâu lat și în loc de chipiu sau cască au o căciuliță neagră, aplecată pe urechea dreaptă. De altfel, costumul național, chiar fustanela pe care Grecii o cântă atât de mult, este împrumutată de la Albanezi și Turci.

Ne întoarcem iar pe străzile împestrițate de furnicarul multicolor al uniformelor militare. Peste tot o viață veselă, zgomotoasă: sărbătoarea lată a marinarului pe uscat.

Prietenii se leagă repede aici. Din mers, în timpul

când trecem pe lângă o movilă uriașă de pepeni, aud într-un cerc de marinari italieni și români: „Haide... frate!i, să mangiamo uno pepene verde”...

Ne așezăm la masa unei cafenele turcești. În mijlocul acestui haos asurzitor, câțiva Turci stau la umbră, tăcuți și gravi, trăgând din când în când prin tuburile încolăcite fumul rece al narghilelelor.

Intru în vorbă cu un bătrân, care îmi spune cu părere de Tău că ceea ce vede acum în insulă nu-i place. Are de gând să plece în Turcia. De altmintrelea, cea mai mare parte din populația otomană vinde pământul și emigrează în Asia mică.

Nu pot suferi Turcii să se vadă stăpâniți de alții. E umilitor!... Popor de războinici, cuceritori, care în totdeauna au fost deprinși de a fi stăpânitori...

Ei se retrag de bunăvoie din toate țările pe care le pierd.

Îmi aduc aminte de ceea ce-mi spunea unul din prefectii iubiți, pe care i-a avut Dobrogea.

Pleca în județ cu pachete de cutii de tutun *bectimis*, ca să le dea Turcilor, cei mai buni cetățeni ai Dobrogei. Cu toate acestea, cea mai mare parte au vândut pământurile pe nimic și au plecat. Unii, care au și până acum proprietăți, vin odată pe an în țară, încasează arenda pământului și se întorc iarăși în Turcia.

Toate berăriile și cafenelele sunt pline; Grecii, dacă nu joacă, table, cărți, sau domino, cetesc jurnale și vorbesc, vorbesc fără să mai sfârșească. De dimineață și până seară stau toți la umbră, în jurul meselor, și discută politică grecească—această hrană zilnică le este servită pe un preț ieftin de către gazetele ateniene, aduse cu vapoarele poștale de la Pireu.

Nu vezi pe nimeni muncind. Ce meserie vor fi având toți acești oameni, care se agită, vorbesc în gura mare, se ceartă, strigă, se amenință cu ochii tulburi de mânie, cu

buzele tremurătoare, apoi se potolesc să înceapă a doua zi, la aceiași cafea, în jurul aceleiași mese, cu puteri noi, cu aceiași aprindere, discuția întreruptă cu o zi mai înainte.

La fiecare pas întâlnești trăsăturile caracteristice ale acestei rase de sud: vie, nervoasă, uscată, geloasă, egoistă, nedisciplinată și explozibilă ca o torpilă de fulmicoton uscat.

Un ofițer francez, pe care îl cunoscusem cu o zi mai înainte la vaporul nostru, ne conduce la o berărie mai bună. Abia ne așezăm la umbra unui platan bătrân, și o bandă de lăutari greci începe să ne încante cu *Valurile Dunărei*; ne cunoscuse că suntem Români.

Înăuntru, pe un părete, văd portretul lui Byron, așezat între Canaris și Miaulis.

Patronul, un grec vioiu și zvelt, cu o teribilă pereche de mustăți cărunte, răsucite în sus, îmi lămurește într-o românească stricată că acesta a fost un mare erou palicar al independenței elenice. Și, când îl întreb dacă a fost Grec, îmi răspunde că Byron a venit de la Englitera, dar că familia lui era originară din Grecia și stabilită de multă vreme la Londra, unde făcuse avere mare. Când s-a început războiul, el a venit să lupte pentru patria strămoșilor săi.

Credința asta o au foarte mulți Greci

Mă gândesc la viața plină de vijelii a nefericitului poet.

Bogat, nobil, dintr-o veche familie de pairi, descendenți din Stuarzi, după ce uimește Europa cu puterea geniului său și scandalizează Anglia cu nebunia aventurilor sale, vine în Grecia, ca să-și cucerească și gloria de războinic, pe care n-avea prilejul să o poată găsi în patria lui.

Înarmează un vas de război pe cheltuiala sa și debarcă în mijlocul aceluia viespar de intrigi și patimi omenești, care se dezlănțuiau între șefii conducători ai insurecției grecești.

Moartea l-a surprins prea curând, încât n-a avut vreme să descrie, dar ne putem ușor închipui ce a simțit acest om, care văzuse de la distanță lupta eroilor eleni, prin prisma sa poetică, din celălalt capăt al Europei.

Cum s-o fi simțit oare acest nobil orgolios și rafinat în mijlocul bandelor armate, care făceau piraterii și jafuri, între oameni barbari, lacomi și cruzi, fără ordine și disciplină, conduși de șefi rivali și geloși, - cari se mâncau între ei!...

Ruinat, amăgit, și desperat, moare la Missolonghi, bolnav de friguri de baltă.

În multe case din Grecia se găsește portretul său. Domnișoarele de pension și azi îl mai visează, desemnându-i chipul care eră, se zice, de o frumusețe răpitoare.

Dar... vremurile romantice au apus și, demult, s-a stins rasa poezilor filoeleni, care se exaltau, cântând lupta eroică a copiilor Heladei, sub ochii bătrânei Europe, electrizată o clipă numai... Lăutarii greci, voind să ne facă plăcere, încep un cântec popular din Creta, în care se vorbește și despre România! Barba Gheorghe se năcăjește să mi-l traducă, și eu mă încerc să-l notez. E vorba de vitejiile unui Cretan, pe care îl cheamă *Nauos*, mai mult bandit decât haiduc:

Veniți, volnicii mei copil,
Veniți cu mine, scumpi copii,
Ca să vă dau și aur „Și haine strălucite.
Inimi de oțel să aveți în piept,
Ca fierul picioarele tari să vă fie.
Cât alții merg o săptămână.

Voi într-o zi să faceți drumul
Până la casa cea frumoasă
A lui Barba Nicola cel bogat.

Intrați fără de teamă
Și năvăliți deodată,
Că abia acum s-a întors
Din țara Valahiei bogată,
De unde-și cară banii
Cei scumpi și sunători.

Argint și aur românesc,
Strălucitor și greu,
Luați și sânul vi-l umpleți,
Apoi în cinstea lui să bem,
Voinicii mei copii...

.....
Ofițerul francez de lângă mine, căruia îi traduc înțelesul cântecului, începe să-mi descrie populația insulei, căci el se află mai de mult aici și cunoaște foarte bine chestia cretană.

Starea politică — începu el, — în care se găsește azi insula, având trupele străine debarcate, este singura stare fericită a Cretei.

Insula asta nu poate trăi formând singură un stat modern, independent; are nevoie de un epitrop, căci îi lipsesc și banii și mintea.

E o țara săracă, cu puțină agricultură, de care Grecii au fugit întotdeauna; cu livezi de măslini și puțină vie. O populație, de felul ei leneșă, ajunsă din cauza frământărilor într-o stare de sărăcie și dezordine, încât a pierdut cu totul înșușirile necesare pentru a se hrăni din propria sa muncă.

Nimeni nu mai vrea să muncească.

Comitetele și Grecii bogați, răspândiți prin toate

porturile lumii și căror nu li se poate nega sentimentul patriotic, se îngrijesc de hrana Cretanilor.

Meseria de revoluționar grec este încă destul de bună și îndeajuns plătită.

„Grecii întotdeauna au avut în cel mai înalt grad sentimentul libertății și o nespusă oroare de ascultare și disciplină. Cu drept cuvânt s-a spus că pe fața globului nu se găsește un popor mai nedisciplinat. Națiunea asta a fost totdeauna despărțită în stățișoare deosebite, care se certau între ele.

Munții populați de bandiți și mările de pirați.

Cu asemenea elemente este foarte greu a se constitui și menține azi un mic stat modern, independent.

Unirea cu Grecia nu i-ar face pe Cretani mai fericiți și mai bogați.

Ar însemnă numai că și Cretanii să pună umărul, ca să împingă carul statului grecesc, care se mișcă așa de încet și cu atâta greutate. S-ar folosi de unire numai o pătură mică de politicieni de meserie, care și-ar împărți slujbele, noi create.

Unirea o cer toți aceștia, pe cari îi vezi aici în jurul meselor cafenelei și cari, enervați de atâta așteptare, se ceartă la jocul de table și devorează zilnic jurnalele de la Atena.

Crede-mă, de când sunt aici, m-am convins că acestei populații îi trebuie numai decât un stăpân.

Cretanii ar trebui să-i întrebe pe Malteji de ce au părăsit lupta pentru unirea cu Italia, și cum s-a transformat într-o grădină bogată acea insulă stâncoasă și stearpă...

„Singura soluție bună — cea mai de spirit și cea mai nimerită — a dat-o un scriitor francez, care a făcut o anchetă în insulă, după războiul greco-turc:

Prințul Gheorghe, guvernatorul insulei, să se însoare cu zestrea fetei unui miliardar american. Atunci s-ar putea

exploata resursele insulei, s-ar face bănci, credite, lucrări de utilitate. ...Liniștea, progresul și fericirea Cretanilor ar fi asigurate, și această insulă s-ar transforma cu timpul într-un paradis terestru”.

1908 August.

DE LA RODOS LA KALIMNO.

Abia aruncasem ancora în fața ruinelor colosului din Rodos, când se zări jucând pe valuri o barcă lucitoare, la pupa căreia flutură steagul roș cu semiluna albă la mijloc. Căpitanul de port făcea vizita cuvenită unui vapor de război pentru a ne saluta de bună venire.

Era un bătrân frumos, falnic, ras proaspăt, cu mustățile sure răsucite, în mare ținută de ceremonie, cu fesul roș-aprins.

Când s-a apropiat, am putut deosebi mai bine amănuntele Îmbrăcămintei: redingota de marină avea piepții brodați cu înflorituri în fir de aur; câteva decorații, medjidii și osmanii, înșirate în stânga în dreptul inimii; epoleți bogați pe umeri; mânecile cercuite de galoane late; dar... fără cravată!...

Întotdeauna m-a minunat înfățișarea dureros de ridicolă: ce oică unei ținute grave lipsa cravatei, a acestei bucățele de cârpă răsucită în felurite chipuri, pe care gustul modern ne-o impune la gât pentru ascunderea nasturelui de la gulerul cămășii.

Nu știu dacă turcul uitase din grabă să-și pună cravată, dacă o pierduse pe drum, sau găsisese că-i de prisos acest amănunt al îmbrăcămintei europene.

Mai văzusem altădată un ofițer turc în mare ținută, muiat tot în fir de aur, dar încălțat cu papuci-imenii și în ciorapi albi.

După ce turcul își sfârși din capul scării discursul pregătit într-o franțuzească stâlcită, ofițerul de cart îi

spuse că venim din Alexandria.

La auzul acestui nume turcul se repezi înspăimântat în jos pe scări, ștergându-și mâna cu poalele redingotei.

Pardon!... pardon!... loc hacânâz!... și se îndepărtă pierzându-se în scuze.

În zadar ne-au stors toate stăruințele; guvernul turcesc hotărâse carantină de zece zile pentru toate vasele care veneau din Egipt. E drept că în Alexandria și Cairo erau pe atunci de la zece la cincisprezece cazuri de ciumă pe zi. Dar boala se încuibase mai mult. În populația arabă și europenii trăiau aproape fără frică în mijlocul ciumei.

Hotărât, trebuia să facem carantină. N-aveam voie să debarcăm pe insulă. Orice comunicație cu pământul era întreruptă. Provizia de hrană ni se lăsă pe scara vaporului, iar banii îi aruncam într-o cutie de tablă cu acid fenic, care ni se întindea prinsă în vârful unei prăjini lungi.

De pe puntea vasului nostru, privim insula aceasta care păstrează încă urmele bogăției și frumuseții de altă dată. Natura îmbelșugată a acestui pământ binecuvântat n-a putut fi încă secătuită de lăcomia și nesocotința omenească.

În aerul curat și limpede care tremură în zare, sub cerul senin și fără pată, Rodos apare ca o grădină fermecător alcătuită răsărind ca prin minune din adâncul sânului acestei mări care lucește veșnic într-un albastru clar deschis și dulce.

Te farmecă bogăția de culori îmbinate într-un imens amfiteatru, care se ridică de jos de pe oglinda netedă a mării înălțându-se spre bolta cerească cu vârful de piramidă, albit și stâncos, al muntelui Ataleyron. Casele albe lucesc în verdeața frunzișului, și în fiecare parte ochiul deosebește un altfel de verde după neamul copacilor sădiți, — de la verdele palid deschis al umiliților măslini până la verdele viu și tare al mândrilor stejari. Bisericile creștine, prefăcute în moschee musulmane, își

ridică vârfurile ascuțite ale minaretelor printre chiparoșii înalți, înșirați în rânduri. Prin văi adânci umbresc platanii cu frunza lată și smochinii încărcăți cu roade.

Pretutindeni buchete de mirt, rodii și portocale.

Insula această bogată, așezată într-o minunată poziție maritimă și militară ajunsese odată cheia întregului Arhipelag. Locuitorii ei aveau faima celor mai iscusiți marinari ai lumii elenice, semănase colonii pe toate coastele Mediteranei și populase pe vremuri insulele Baleare.

Rodos avea două porturi minunate, școli vestite și un comerț înfloritor; senatul insulei ajunsese a alcătui legi de Drept comercial și maritim.

Și azi se mai văd urmele vechii civilizații, resturi de fortificații și cheiul de piatră în capul căruia se cunoaște sfărâmurile colosului din Rodos.

Vestitul Chares di Lindos a lucrat doisprezece ani la statuia uriașă a lui Helios, zeul protector al insulei. Colosul înalt de 32 metri, care se ridică la intrarea portului, eră socotit ca una dintre cele șapte minuni ale lumii.

Împăratul Comod a pus să se schimbe capul colosului pentru a fi chipul său în locul zeului Helios. Un cutremur de pământ a rostogolit colosul, și sfărâmurile, vândute unui evreu, se zice, că au fost încărcate pentru a fi transportate de către o mie de cămile.

În ruinele zidurilor au rămas încă sculpturi de cruci și arme de pe vremea rătăcitorilor cavaleri ai sfântului Ioan din Ierusalim.

Alungați de urgia musulmană din locurile sfinte, ei s-au așezat aici în insula aceasta bogată, care era și cea mai apropiată pradă a corsarilor musulmani.

Fortificații minunate îi apărau împotriva atacurilor năvălitorilor, dar după un asediu groaznic de șase luni, sunt zdrobiți de Suleman. Și de-atunci, de când cavalerii

au fugit așezându-se în Malta, s-a îngropat sub dărâmăturile cetății și viitorul insulei Rodos.

După vegetația orientală și înfățișarea solului, insula aceasta apare ca o prelungire a Asiei, un post înaintat al vechiului continent.

Când privești lanțurile insulelor Ionice, înșirate între cele două țărmuri, recunoști că nu pot fi decât o continuare a coastelor, rămășiți din uscat, vârfurile munților înecați ai unui continent care se întindea într-o epocă îndepărtată între Grecia și Africa.

De aceia și legendele elenice amintesc despre prima populație mititică a insulelor că s-ar fi pierdut înecată de revărsarea apelor și, pe urmă, Helios a creat alt neam de oameni cu care a populat insulele mării Egee.

De la sud apare în zarea luminoasă un vapor mare, alb, strălucitor. Se apropie încet, maiestos, de port, tăind lin apa brăzdată în linii lungi argintate. Totul se răsfrânge ca într-o oglindă de Veneția.

E un vapor militar sau un *pachebot*?

Trece pe-aproape de noi. Se zăresc uniforme de marină pe punte.

După ce ancorează în port, aflăm că e iahtul lui Rotschild, în navigația de plăcere prin orient. Făcea o excursie pentru vizitarea lucrărilor de dezgropare a ruinelor de la Troia.

Ni s-a spus că altădată, când a fost prin insulă, Rothschild a dăruit 40 mii de lei pentru coreligionarii săraci.

În adevăr, în această insulă sunt foarte mulți evrei spanioli. Îmbrăcați turcește, o parte din ei sunt barcagii și muncitori în port. Cu părul și barba neagră, obrazul pal, bronzat, ochiul mare de arab, evreul de aci pare că înfățișează adevăratul tip oriental. Mă gândesc la tipul evreului polonez cu părul și barba roșie. Ce caractere de

rasă mai pot fi comune acestor două tipuri așa de mult deosebite?...

Și totuși li se spune semiți și unuia și altuia. — Veșnica și încălțita chestiune a raselor de pe vremea zidirii turnului Babei și până azi încă n-a putut fi dezlegată...

În fundul portului e ancorată o corăbioară turcească. De acolo se aude mereu un zgomot neîntrerupt, un fel de țacăneală cadențată.

Aflăm că e o brigantină scăpată ca prin minune de la înec, în timpul unei furtuni de la larg.

Are vreo câteva coaste descheiate, și nenorociții ei marinari trebuie să pompeze ziua și noaptea apa care se furișează printre încheieturi, căci altfel scoica lor s-ar duce la fund în câteva ore.

Târziu de tot, când am ieșit iarăși pe punte, în liniștea nopții răcoroase, sub ochii stelelor care vegheau sclipind de-asupra mării adormite, se simțea o adiere blândă și parfumată care venea dinspre uscat. Și dintr-acolo de abia ajungea la noi, slab, ca un rest de ecou îndepărtat, o armonie de cântare veche și sfânta. Întreaga insulă împietrită în somnul ei adânc,. Cu. Rămășițele monumentelor antice, cu sfărâmurile colosului doborât, cu armele cavalerilor creștini, cu bogatele amintiri ale măreției trecutului îngropat de veacuri, părea un cimitir întins, dezlipit de pământ, de undeva, plutind misterios în singurătatea apelor pustii. Iar luminile slabe care mai licăreau pe la case — vegheau ca niște candelă aprinse de-asupra mormântului în umbra neagră a bolților copacilor pletoși.

Prin ceața viorie care împânzește orizontul se desemnează în alb, ca o viziune a nopții, forma uriașă a iahtului Rothschild. Falnic, nemișcat se odihnește adormit pe luciul apei moarte.

Un glob electric, plutind de-acolo, sus, în înălțimea catargelor, așterne tremurând o dâră de lumină pe fața

mării până în fundul portului, departe, unde lucește umila corabie turcească.

Și în tăcerea nopții se aud încă mereu aceleași ciocniri metalice, cadențate, — e munca chinuitoare și fără de răgaz, e veșnica luptă a celor mici și slabi.

Plecasem pe vreme bună din Rodos. În tot timpul zilei avusesem marea liniștită și cerul curat.

Soarele asfințise înecat în apa pătată de-un roș însângerat în partea dinspre apus, sub un cer purpuriu deschis. Se arătau semne cari prevesteau vânt tare în noaptea aceia.

Pe puntea de comandă se plimbă singur, tăcut, un ofițer tânăr, cu barba și mustățile rase. Era unul dintre acei care încă din frageda lor tinerețe se chinuiesc pentru a-și schimba firea după tipicul ideal al marinarului englez.

Odată cu introducerea pipelor și a tutunului englezesc *Navy-cut* pe bordul vasului nostru, se puseseră în circulație și o suină de povestiri marinărești ca pilde de păstrarea sângelui rece, una dintre cele mai înalte virtuți nautice. Se zicea că pe un știu care bastiment englez, un amiral bătrân voind să încerce pe un ofițer tânăr îi arată nourul' care se ridica la orizont:

— Tinere, ia măsurile cuvenite pentru a preîntâmpina furtuna care se apropie.

Ofițerul, în loc de a se repezi la manevra vasului, se-îndreptă calm către un marinar de serviciu

— Băiete, du-te în cabina mea și adu-mi mantaua de ploaie.

— Bravo!... strigă amiralul, ai mult sânge rece și vei ajunge un bun comandant.

Ce-a mai urmat — povestirea nu spune, însă pe vasul nostru urmarea o cunoaștem bine.

Pentru că nu s-au luat în pripă măsurile repezi de manevră, am fost surprinși de furtună.

La început nu se arătase pe bolta curată a cerului decât în spre nord o dungă cenușie. Dunga se prefăcu într-un nour arcuit, ca un balaur cu spinarea neagră, care ieșea parcă din mare, înălțându-se pe cer și apropiindu-se de noi. Cu o repeziciune uimitoare, iar coada i se târî pe suprafața apei.

Era ceia ce numesc marinarii un *grăunte negru* de furtună.

„*Pentru a descrucișa zburătorii!... sus gabierii!...*” și marinarii se aruncară pe scările de frânghie, agățându-se cu mâinile și cu picioarele goale; ca niște păianjeni începură a depăna în goană prin țesătura de pânze și frânghii.

Dar era prea târziu. Furtuna se dezlănțuise cu așa năprasnică iuțeală, că ne-a surprins aproape cu toate pânzele întinse. Nu știam pe ce să punem mâna mai întâi.

În prima *rafală*, care ne izbi în față, urlând furioasă, se auzi o trosnitură seacă sus în catargul din provă: un *zburător* se rupse în două și pânza sfâșiată, ca o aripă rănită, se zbătea nebună în suflarea vântului.

Ne aflam într-o strâmtoare foarte primejdioasă.

Dacă ne-ar fi prins furtuna în altă parte, fugeam la larg, căci, după sfaturile marinarilor bătrâni, se știe că întotdeauna corabia zice corăbierului: „Ferește-mă de uscat ca eu să te feresc de apă”. Dar ne aflam *angajați* într-un canat strâmt și întortocheat, mărginit de insule stâncoase, cari se ridicau ca niște umbre negre în jurul nostru, amenințându-ne prin întunecimea nopții. Vasul nostru, cu viteză slabă, nu putea birui vântul din față, și în orice moment eram în pericol de a fi aruncați la coastă, unde vasul s-ar fi sfărâmat în bucăți.

Să ne întoarcem înapoi la Kos, ori să schimbăm drumul pentru a intra la adăpostul insulei Kalimno?

Dar trecerea prin strâmtoarea stâncilor c-un vas slab, cu pânze, eră foarte grea, căci prin întuneric nu se vedea

intrarea.

Astronomia, harta și busola nu erau de nici-un ajutor. Toată nădejdea ne eră în Barba Gheorghii, care încălecat în prova de tot, de vârful *bompresului*, trebuia să ne conducă la adăpost sigur prin locurile aceste, pe unde el cutreierase de atâtea ori în vremea tinereții.

În momentul când ne-am întors pe loc, primind deodată vântul dintr-o coastă, vasul s-a aplecat așa de tare, că toate s-au prăvălit pe punte și clopotul bordului începu să bată într-o dungă.

Haus asurzitor și întuneric ca în iad.

Suflările vântului, care treceau prin măcărăli cu-n şuierat ascuțit, răutăcios, făceau să vibreze frânghiile întinse ca niște coarde sunătoare.

Și vasul nostru bătrân, slăbit din încheieturi, gema greoi, cutremurat la fiecare val ce se izbea în coastele-i de lemn.

„Uscatul în provă!... se vede aproape!...” Fu câteva clipe de groază. Se auzi zbârnăind telegraful de la mașină. Stop!... Înapoi toată viteza!...”

„Nu-i nimic, nu-i nimic!...” — răsună vocea groasă a lui Barba Gheorghii. „Cârma puțin babord și intrăm bine” — adăugă bătrânul, care cu ochii țintă înainte, străpungea întunericul nopții recunoscând țarmurile strâmtorii.

Toată lumea eră afară pe punte; și pentru că nu se vedea nimica în noaptea aceia neagră care ne împresură, toți își încordau auzul spre prova de unde veneau comenzile lui Barba Gheorghii.

De câte ori se strigă babord sau tribord, toți repetau comanda din nevoia instinctivă de a ajuta fiecare cu ceva la manevra vasului.

În jurul cârmei erau mai mulți decât trebuiau, căci cârma e inima vasului, mai cu samă în asemenea împrejurări.

În depărtare, o lumină roșă se zărea licărind jos pe fața

apei.

Încet, pe dibuite, ne apropiem de ea. După un ceas de drum, ne oprim aruncând ancora. Suntem la adăpost.

Suflările vântului se opresc în pereții stâncoși ai insulei Kalimno. Prin întuneric nu se deslușește nimic în golful acesta tăcut și apărat de natură.

Forma țărmului înalt abia apare ca o umbră cenușie, ridicându-se din mare în spre cer, având semănat pe ea câteva lumini roșietice, care clipec obosite pe la geamurile caselor pe unde lumea nu s-a culcat încă.

A doua zi-dimineța când ne-am sculat, am avut în fața noastră una din acele priveliști pe care rare ori în viață ai prilejul de a le întâlni.

De cu noapte vântul se potolise. Bolta cerească se limpezise, și în vibrația orbitoare a dimineții părea căptușită cu o imensă pânză de mătase albastră lucitoare.

Insula părea creștetul cărunt al unei stânci uriașe, care ieșea din fundul mării, oglindindu-și țărmurile în limpezimea apei verzi, sticloase sub lumina aurie a soarelui.

Pământ pietros, arid, răscolit; pretutindeni sfărâmaturi de stânci vinete și roșii, arse, fulgerate, pătate de rugină, — schelet pietrificat rămase de alte vremuri. Și totuși furnica omenească se încăpăținează în lupta ei pentru trai, căutându-și hrana prin locurile aceste sterpe și secătuite.

Puțină viață ce a mai rămas în insulă, s-a retras jos la poalele muntelui, de-a lungul mării, de-o parte și de alta a golfului.

Casele mici de piatră se înșiră ca niște pete albe pe malul roșietic. Printre ele cresc rari măslini slabi, noduroși, abia ducându-și zilele în pământul lor pietros, din care nu mai pot suge ceva viețuitoare. Tânjesc

însetați așteptând ploaia care nu mai vine să le reînvie frunzele pălite, albicioase.

Sus de tot se zăresc câteva capre agățate pe perețele de piatră dezgolită.

Un sat sărăcăcios, uitat în baia asta goală, în care oamenii trăiesc din comerțul ce-l fac cu pescuirea bureților de mare. Cinci luni pe an, din lunie până în Noiembrie, bărbații toți sunt duși la pescuit, departe pe la Cipru, Kalki, Siria și Tripoli; acasă rămân femeile, copiii și bătrânii care nu se mai pot hrăni din munca grea pe mare.

E ziua de sfânta Maria și la biserică se face slujbă frumoasă pentru cei care sunt duși pe apă.

Grupuri de femei îmbrăcate în negru, ducându-și copiii în brațe și de mână, în haine albe de sărbătoare, se văd pe cărările strâmte care se pierd șerpuind printre stânci.

De pe celălalt țărm al golfului, bărci negre, ușoare, se văd alunecând pe luciul de oglindă al apei.

O barcă trece chiar pe lângă vasul nostru. Cu mâna înțepenită pe cârmă, stă un moșneag gârbovit, uscat, cu ochii aproape închiși. Lângă el, pe bănci, câte-va femei cernite și o droaie de copii ghemuiți jos pe fundul bărcii. La lopeți trag voinicește două femei tinere; piepturile li se umflă la fiecare mișcare prin încordarea brațelor. Loviturile lopeților grele împing barca înainte tăindu-și drum, cu botul ei negru sfâșiind netezimea apei.

De la noi de pe punte Barba Gheorghi le strigă pe grecește:

„Hei!... la biserică vă duceți?”

„Când se întorc ai voștri de la pescuit?”

„Peste două luni” — răspunse o femeie din barcă.

„Dacă o vrea cel de sus” — adăugă o alta ridicându-și o pereche de ochi negri, scânteietori, în spre albastrul senin al văzduhului.

Barba Gheorghi arată către bătrânul care nu răspunse

nimic și nici nu dădu vreun semn de înțelegere.

„Vedeți, moșneagul acela e surd. Aici toți oamenii sunt. Surzi.”

„Cum se poate asta? Adică toți bărbații din insula asta sunt surzi?” — îl întrebă unul dintre noi.

„Da, da, așa este!... Asta vine de la meseria lor. E foarte grea meseria asta. În lege stă scris că nu este voie să se pescuiască bureți decât cu *scafandru*, dar negustorii nu se țin de lege. Este mai ieftin cu afundători. Cari sunt tari de piept și înotători meșteri se lasă până la adâncime mare. Dar nu se știe câți se mai întorc din cei care pleacă din sat la pescuit. În fiecare an se pierd mulți. Unii se îneacă, pe alții îi mănâncă rechinii, mulți se înăbușă, scuipe sânger, de la o vreme mai toți surzesc, li se rup unghiile și li se înroșesc ochii. Când nu mai pot să iasă în mare, rămân în sat și se sting încet, văzând cu ochii, pier, uscându-se pe picioare. Femeile umblă îmbrăcate în negru, așa li-i portul cinci luni de zile pe an, cât sunt duși bărbații. Să te faci aci când se întorc pescarii să vezi ce bocete se aud în tot satul”.

Când eram gata de plecare, pe când trăgeam lanțul ancorei, la biserica ascunsă între măslini, pe coasta muntelui pietros, începu să sune clopotele pentru leturghie. Câteva clipe ne-am oprit din lucru tresărind în vraja dangătelor cari înfiorau liniștea solemnă a golului. Sunete prelungi, jeluitoare, se loveau de pereții stâncilor, care le răsfrângeau spre larg, unde vibrau pierdute în singurătatea mării, fără a fi auzite de acei pentru care atâtea suflete rugase cerul.

Întinzând pânzele, am plecat trecând pe-aproape de iahtul lui Rotschild, care venise de cu noapte, ancorând chiar la intrarea în port.

Sub ploaia razelor de soare, vasul acesta mândru, alb peste tot, tăiat în forme fine, grațioase, părea o lebădă uriașă plutind lucitoare pe oglinda unui lac.

Sus, pe punte, se zărea un grup de privitori înarmați cu binocluri și ocheane lungi, admirând priveliștea insulei care se desfășura asemenea unui tablou văzut printr-un ochi de panoramă. Îmbrăcămintea femeiască, înflorită în culori armonizate, are un farmec deosebit, primăvărat, pe puntea vapoarelor în aerul liber, în lumina mării.

Și cum stăteam cătând spre vaporul strănepoților lui Mayer Anselm Rothschild, umilul băiet de birou dintr-o bancă din Hanovra, fără să vreau, o întrebare mi se închegă în minte:

Ce gânduri s-or fi încrucișând oare în căpșoarele cele blonde, așa de drăgălaș învăluite în gazul și muselina cari fluturau în bătaia vântului?

Ce vor fi gândind oare privind la convoiul acela de umbre negre, care se strecurau tăcute și cucernice pe cărarea șerpuită de la biserica din deal?...

Slujba se sfârșise și femeile cernite, ducându-și copilașii îmbrăcați în alb, coborau la vale în sat, pe la casele lor sărăcăcioase.

1908 August.

LA ACADEMIA MILITARĂ AMERICANĂ

Se luminează de ziuă când „*Robert Fulton*” se dezlipi forfotind sub presiunea aburului, de lângă pontonul debarcaderului „Hudson River Line”.

Vaporul acesta cu patru punți și trei coșuri e unul din’ acele tipuri de vase uriașe, de o formă ciudată, care nu se pot vedea decât pe luciul fluviilor și lacurilor americane.

Împotriva curentului urcăm fluviul cu repeziciune, lăsând în urma noastră New-Yorkul înăbușit de fum, pierdut în haos, înecat în ceața care apasă veșnic pe umerii orașului gigantic. Din depărtare nu se zăresc decât vârfuri sclipitoare de *zgârie-nori*, singurele care mai pot străpunge pânza de neguri joase ce învăluie orizontul.

Fluviul Hudson cu malurile lui înalte, stâncoase, nelucrate și abrupte, pe cari mai trăiesc unele bătrâne păduri de altădată, se aseamănă mult cu Dunărea noastră la Porțile de fier „deși Americanilor le place ca să-l numească: *Hudson Rinul american*.”

Întâlnim câteva remorchere mici trăgând convoiuri lungi de șleपुरi încărcate cu grâne sau cărbuni.

După ce trecem de-a lungul malului Palisadelor, un părete de coloane stâncoase în cremene vânăta și roșă, vaporul, scăpat de marele curent, mărimdu-și din ce în ce viteza alunecă pe întinderea de apă revărsată ca un lac.

Mai în sus albia se strânge între maluri înalte și păduroase.

Vaporul se oprește greoi în cotitura scurtă a fluviului. A-

costăm la debarcaderul pe care scrie: *West Point*.

Ne scoborâm grămadă pe mal și ne rânduim în cele zece brecuri militare care ne așteaptă în fața pontonului. Mă așez între un inginer belgian și un locotenent de marina italiană.

Urcăm în pasul trăgănat al cailor, pe-o șosea tăiată în coasta dealului acoperit de castani stufoși.

Sus ne oprim în fața școlii, pe piața de paradă.

În capul scării ne așteaptă directorul și ofițerii profesori.

Suntem conduși în sala de onoare. „*Memorial Hall*”, sala gloriilor și trofeelor. În țara asta nouă, în tânăra republică de negustori, te minunează îndrumarea patriotică, cultul unui trecut așa de puțin îndepărtat și a unei istorii naționale așa de scurte.

Copiii din școlile primare, la intrarea și ieșirea din clase, sunt datori a saluta drapelul american, care fâlfâie în fiecare zi deasupra școlii.

În „*Memorial Hall*” sunt păstrate steagurile și tunurile, statuile eroilor, portretele marilor generali americani; relicve proaspete din războiul independenței sunt păzite cu sfințenie pe rând de către generațiile care se pregătesc în academia militară.

Mă uit cu atenție la portretele generalilor americani. Tipurile aceste de militari făcuți și nu de meserie, cu pălăriile lor garibaldiene plecate pe-o ureche, strânși parcă în tunicile lor de împrumut, generali numai la alegere și nu la vechime după anuar, te urmăresc parcă din cadrele lor aurite cu niște ochi ageri, vioi, plini de îndrăzneală și neclintți în voința și hotărârea lor.

Un căpitan din artileria americană ne conduce prin toate șalele de clasă, laboratorii și halele de gimnastică; ne dă lămuriri asupra organizației acestei școli în care republica își fasonază după sistemul ei uneltele de meserie pe care se sprijină alcătuirea apărării naționale.

West Point, căruia i se zice *Gibraltarul Hudsonului*, e un

punct strategic însemnat; fortificația lui stăpânește navigația pe fluviu. Marele Washington a ales anume acest loc pentru întemeierea unei academii militare.

Sunt vreo patru sute de elevi, între 17 și 22 ani. Nu se dă niciun concurs de intrare. Fiecare deputat are drept să bage în școală câte un elev din circumscripția lui electorală. Președintele Republicii are drept la zece locuri.

Întreb dacă sunt toți bursieri sau se primesc și elevi cu plată. Căpitanul îmi răspunde zâmbind: „elevii nu plătesc nimic, dimpotrivă statul plătește pe lângă toată întreținerea și câte-o leafă de 500 dolari pe an fiecărui elev”.

Ce impresie plăcută îți face școala aceasta, departe de haosul marilor orașe, așezată sus, pe-o coastă verde, singuratică, în mijlocul unei naturi bogate, unde respiri în plin și libertate aerul curat de apă și pădure. Încotro îți arunci privirea nu întâlnești decât aceiași tinerețe sănătoasă și oțelită, figuri fragede, voioase, priviri agere, îndrăznețe, trupuri zvelte, umeri lați, piepturi bombate, brațe de luptători cu mușchi de criță.

— Metoda noastră e simplă, ne spune cu modestie căpitanul american. Gimnastica fizică o combinăm cu gimnastica morală. Pe cât putem, înlocuim ideile abstracte prin simțul practic și ne încordăm puterile de a cunoaște realitatea, de a o mânui și de a o stăpâni. Deși pe mulți ne atrage educația franceză și germană, ne ferim însă de a le copia. Nu se potrivesc cu firea și mediul nostru.

Căutăm să producem just marfa de care democrația noastră are nevoie. Toți nu pot să ajungă savanți, dar trebuie să iasă toți de aci oameni întregi, hotărâți și viguroși. Specializarea și selecțiunea vine mai pe urmă. Aci lucrăm să forjăm caractere, trupuri și suflete sănătoase, pregătite pentru o viață de luptă.

Ceea ce numiți d-v. viața de cazarmă cu disciplina ei

mecanică, uniformă și rigidă, noi avem foarte puțină.

Trei luni pe an elevii nu dorm pe paturi în case, stau afară în corturi, ducând viața grea de campanie. Cursurile teoretice se fac numai iarna în grupe de câte zece elevi în fiecare sală sub conducerea unui ofițer profesor instructor.

Pe cât putem, facem o educație mai mult individuală decât colectivă.

„Doctorii nu pot lecu bolnavii tratându-i în bloc, trebuie să-i caute pe fiecare separat”, adaugă căpitanul surâzând mulțumit. Pedepsele sunt foarte rari. Cele mai grave greșeli sunt minciuna și beția. Duminica repausul e obligator. Toți elevii trebuie să ia parte la serviciul religios, afară de cei cari declară în scris că sunt liberi cugetători.

Leșim în curtea școlii. În fund pe un covor verde de iarbă tunsă se încinsese o luptă înverșunată de fotbal. Trecem pe lângă statuia lui Kosciusko, marele erou polonez care a iubit mult locurile aceste unde se retrăsese la bătrânețe.

Pe aleile curate, cu nisip roșu umed, sub umbra bolților de verdeață întâlnim grupe de elevi în uniformele lor bogate, în tunici-fracuri albastre cu nasturi aurii, cu pantaloni albi călcați pe dungă. Tinerii aceștia eleganți, curtezani, se plimbă însoțind domnișoare grațioase în costume de culori deschise, în toalete de primăvară.

Locotenentul italian cu care mă aflam mai în urmă, îmi șopti trăgându-mă de mânecă:

— Nu-ți pare curios ce vezi?

Mă rog, ce-i aci: școală militară sau pension de domnișoare? Ori la aceiași școală învață și băieții și fetele?

Cine or fi oare persoanele astea?

Intrăm în bibliotecă, o sală imensă cu o cupolă minunat lucrată.

Câțiva elevi stingheri stau aplecați pe pupitre cu cărțile dinainte. Mai multe perechi, elevi și domnișoare, stând pe aceeași bancă alături, citesc jurnale. Observ o blondă fragedă, o gingașă miss, subțirică și vioaie, șezând băiețește pe o masă, cu picioarele răzămate de speteaza unei bănci; în fața ei, în picioare, un elev o servește întorcând foile unei reviste ilustrate. Leșim de aci și mai nedumeriți. În mintea fiecărui dintre noi se frământă aceeași întrebare la care ne ferim să cerem răspunsul cuvenit.

În sfârșit italianul se hotărăște, dar o ia mai pe departe.

— Mă rog, la d-v. azi e sărbătoare?

Căpitanul american răspunde scurt:

— Da!... e Joi. Duminica și Joia nu se învață; azi e *flirt!*...

— Cum adică?... se oprește italianul întrebând surâzător.

— Da, domnilor, răspunde serios căpitanul american, la noi în programul analitic al școlii e prevăzut și acest curs. Vi se pare curios sistemul nostru de educație așa de natural?

— Aceste domnișoare, care le vedeți aci, sunt din cele mai bune familii venite în viligiatură.

— După cum v-am spus, la noi intră elevi din toate colțurile țării și din toate păturile sociale; ofițerimea nu reprezintă numai o anumită clasă. Pentru a fasona toate aceste deosebite elemente pentru același fel de a se prezintă în lume, am găsit că cel mai bun sistem este influența feminină. Statul a făcut aici în apropierea școlii oteluri și vile, alcătuind o frumoasă localitate de viligiatură. De două ori pe săptămână lumea ne vizitează școala, ia parte la seratele noastre, asistă la parade și uneori la exerciții.

— E frumos, — dar, întreabă unul dintre noi, acesta nu împiedică mersul școlii? Nu se întâmplă uneori ca să se. Stabilească legături prea strânse?

— E adevărat că multe prietenii cari se leagă aici, mai târziu când elevii ajung ofițeri, se transformă în căsnicii și... credeți-mă, că sunt dintre cele mai fericite, căci tinerii, au avut vreme de a se cunoaște îndestul de bine.

— După cum vedeți, aci avem aer curat și o poziție încântătoare. S-o luăm pe aleea din dreapta să vă arăt ce priveliște splendidă se deschide deasupra fluviului.

În capătul aleii, pe o tăbliță prinsă în coaja argintie a unui bătrân mestecăn, eră scris cu litere mărunte:

„Flirtation Walk”.

La fiecare pas întâlnim plimbându-se perechi vesele, surâzătoare. Ei ne salută scurt militărește cu mâna la cascheta purtată pe-o ureche. Ele ne întâmpină cu-n *morning* grațios privindu-ne drept în față.

Nicio umbră de sfială nu poți surprinde în ochii lor albaștrii senini.

În drumul nostru, pe sub bolțile de tei în floare, simțim plutind parcă în aerul îmbălsămat farmecul tinereții pline de sănătate și voieșie. Câte o undă de vânt răcoritor, clătînând coperișul de frunze deasupra capetelor blonde, răsfiră în aer fluturând nebunatic șuvițe de păr auriu ca spicul de grâu „sau roșu închis cum e arama. Pe malul abrupt, într-un pavilion, lucrat cu îndrăzneală deasupra unei râpe stâncoase, o pereche admiră priveliștea deschisă în valea Hudsonului.

El o ține de mijloc să nu cadă; ea zglobește, în picioare pe parapetul balconului, se apleacă pe marginea prăpăstiei ca să vadă până în fundul râpei, unde valurile frământate în spume scobesc piciorul stâncii goale, cenușii.

Ca să nu-l tulburăm, ne oprim mai departe de pavilion, când ea își întoarce capul și ne privi cu ochii albaștri, umezi.

— Pofțiți, pofțiți!.. De aci e o vedere splendidă... numai să vă țineți bine. E amețitor de frumos! Și râzând zgomotos se sprijini de umerii tânărului pentru a coborî

de pe parapete într-o săritură ștregărească.

Jos, la picioarele noastre, apă curgea lin, cu pete de-o culoare bronzată. În adânc se oglindea tremurând stâncă despicată și roasă de umezeală. În depărtare vederea îmbrățișă toată valea adâncă a fluviului, care-și mlădia albia sclipind sub razele soarelui. În zare tremură o pată luminoasă. Eră orașul Albany, pe Hudson în sus, unde trebuia să ajungem înainte de asfințitul soarelui.

— William, adă un binoclu să poată vedea domnii mai bine!

Și tânărul o luă la fugă pe alee, grăbit să ne servească.

— Am auzit că plecați, miss Ellen? o întrebă căpitanul american.

Eu? nu, mama se duce ca de obicei la Atlantic City ca să-și înceapă băile de mare. Eu rămân până la terminarea cursurilor academiei militare.

— Și pe urmă?

— Mă duc și eu la mare.

— Singură?

— Nu, mă însoțește Wiliam.

— Și pe urmă? continuă căpitanul cu întrebările ca să o necăjească.

— Pe urină? pe urmă nu te mai privește pe dumneata, domnule profesor și guvernor; William iese ofițer și rolul dumitale de a-l dădăci încetează.

Un râs zglobiu acoperi ultimele cuvinte, pentru a ascunde necazul cu care fusese spuse.

În capătul aleii, din frunziș se desprinsese o formă.

Cu capul gol, zveltă, elegantă, pășea ușor, săltăreț ca o păsărică pe nisipul curat și umed.

Credeam iarăși că vreo blondă miss caută pe cineva prin aleea flirtului. Numai când ajunse aproape de pavilion văzurăm că ne-am înșelat.

Urmară prezentările:

— Lady Moor, mama lui miss Ellen.

Statura și ținuta erau de o potrivă. Văzute de la spate nu puteai cunoaște care e mama și care e fata.

Aceiași figură încadrată însă în bucle argintii, buzele mai subțiate și două dungi ușoare îi încrețeau în colțurile gurii obrazul încă fraged.

Căpitanul american îi lămuri rostul vizitei noastre și, ca să lege mai strâns o convorbire, adăugă surâzând.

— Domnii par foarte surprinși de sistemul de educație din școala noastră.

Atâta fu deajuns ca Lady Moor să-și desfășoare teoriile. A început prin pilde, ajungând din ce în ce la sentințe cari erau date fără apel sau replică, pronunțate cu un aer grav, hotărât, rigid.

— Grădinarul supraveghează plantele, fără îndoială, însă le lasă să crească după legile naturii...

Precum avem nevoie numai de o singură religie, tot astfel trebuie să avem una și aceeași morală pentru bărbați și pentru femei.

Educația ca să fie sănătoasă trebuie să aibă o bază naturală. O educație separată plasează elevul într-o lume factice compusă din semeni și nu-l prepară decât teoretic la asociația viitoare. Numai coeducația, școala mixtă, cheamă la viața de familie. Școala separată are tendința de a dezvolta defectele particulare la fiecare sex.

Zadarnic ne încercăm a face oarecare întâmpinări. Unul dintre noi, mai îndrăzneț, atinse chestiunea delicată a inconvenientelor ce pot avea loc prin apropierea sexelor la o vârstă de tranziție.

O privire încruntată și o încrețitură de sprincene ne înfruntă tăindu-ne curajul de a mai' întrerupe și, Lady Moor, stăpână pe cuvânt, continuă într-un ton din ce în ce mai sacadat:

— Prejudecăți învechite într-o lume îmbătrânită. Școala noastră, domnilor, nu-și propune ca a dumneavoastră să formeze numai oameni deoparte și femei de altă parte,

ea tinde mai departe, trebuie să formeze și să dezvolte un tip comun de umanitate cât mai ridicat posibil. Ideal care nu poate fi atins decât când bărbații și femeile de acord își vor uni mâinile într-o acțiune comună pentru perfecționarea rasei...

Dar glasul strident și asurzitor al sirenei vaporului, care ne chemă făcând să clocotească văile, înăbuși ultimele cuvinte ale Ladyei Moor.

Pe când coboram pe drum, în spre debarcader, ofițerul italian trăgând de mânecă pe inginerul belgian îi șopti surâzând sceptic;

— Ei, la D-voastră s-ar putea încercă acest sistem de educație?

— O! desigur că nu, răspunse belgianul râzând cu poftă.

— La noi nici atâta.

— Chestie de rasă, de moravuri...

— Chestie de temperament, adăugă italianul ascunzându-și un zâmbet șiret pe sub mustățile lui stufoase.

Ne îmbarcarăm din nou. Vaporul plin de lume se depărta ușor de mal.

Din colțul meu, de pe punte, am rămas mult cu ochii în urmă spre West Point, care se îneca în zare cu pădurea-i înverzită, cu stânca-i cenușie, pe alocurea albită de fluturarea batistelor ce semănau c-un stol de porumbei cu aripele întinse rotind de-asupra apei.

Am rămas cu gândurile în urmă la vremea când îmi făceam osânda vrâstei în școlile din țara mea. Parcă simțeam răceala mormântului din școlile-cazărmi în care îngropasem cei mai frumoși ani din cursul unei vieți.

Și fără să-mi dau seamă, o aripă de tristețe mă atinse dintr-o dată și mă simții rânit și despărțit cu totul de restul mulțimii zgomotoase, ce în plină veselie se agită pe puntea vaporului în mers.

Oglinda trecutului, neșters făcuse să vibreze o undă din regretul pierdutei tinereții... așa de netrăite.

Iunie 1910 New-York.

---- SFÂRSIT ----